

နိုဝင်ဘာလထိုင်လာသံလဲလဲ

လီၤကဝီၤတီၢ်မုၢ်အတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံ လၢကမၤဆူၣ်ထီၣ်တၢ်ပၤဆှၢရဲၣ်ကွဲၤ
ကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပွဲၤဂီၤပုၤတၢ်သ့ၣ်ပှၢ လၢပိၣ်လီၤတၢ်မုၢ်တၢ်ရဲၣ်ကရၢၢ်, မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၢ်

တၢ်စဲကွဲၤရၢလီၤအိၤလၢ
ကဆိထၢၣ်ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပှၢကမံးတံာ် ဒီးကညီဖိခိၣ်ဃၢဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပှၢသ့ၣ်စဲကရၢ

နိုဂုထီၣ်လၢသံၣ်လၢဖိ

လီၤကဝီၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါအဘၣ် (၄)

ဘၣ်တၢ်ထုးထီၣ်ရၤလီၤအီၤလၢ

ကဆီထၢၣ်ပှၤတၢ်သ့ၣ်ပှၤကမံးတံၢ် ဒီးကညီဖိခိၣ်ဃၢဒီးပှၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပှၢ်ဘျးစဲကရၢ

တၢ်ထုးထီၣ်ရၤလီၤအဆၢကတီၢ်
လါယု ၂၀၁၈ နံၣ်

တၢ်ဆဲးကျိးဒီးလံာ်အးနီၣ်ဂံၢ်

KESAN

P.O Box 204, Prasing Post Office
Muang, Chiang Mai, Thailand 50205

Email: info@kesan.asia

Website: www.kesan.asia

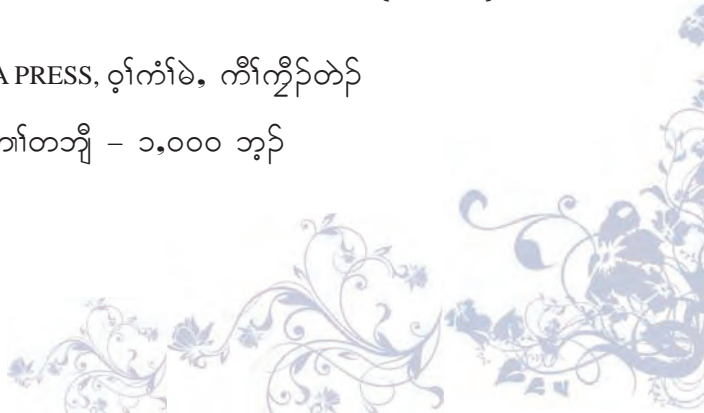
Facebook: Karen Environmental and Social Action Network (KESAN)

လံာ်စဲကျိးတၢ် - WANIDA PRESS, ဝှၢ်ကံာ်မဲ, ကီၢ်ကွီၣ်တဲၣ်

စဲကျိးအခိၣ်ထံးကတၢ်တဘျီ - ၁,၀၀၀ ဘ့ၣ်

နိုဂုထီၣ်လၢသံၣ်လၢဖိ

နိဂုံးထိပ်လှသံလှလှ

ပျော်စရာရိုက်မဲဒီးကွေးထူးထိပ်လှ
နိဂုံး

ပျော်သကိတ်တံယုသုညါကရူ
နိဂုံး၊ နိဂုံးယု၊ နိဂုံးဝါ၊ နိဂုံးထု၊ နိဂုံးလှ၊ နိဂုံးမိ

ပျော်ကုန်ကုန်ဖူးတံ
စိဘျီထု၊ စိဖိလှထု

ပျော်ဘျီလှ
စိဘျီထု၊ စိဖိလှထု၊ နိဂုံးမိ

ပျော်ကံကံဒီးကွေးရိုက်လှ
နိဂုံးဆုံးဆုံး

ပျော်တံဂီ
ပိတ်တံယုသုညါကရူ

တံနိဂုံးပုဒ်ယု
ဆုံးကျိးဘု ကညီမိခင်ယုဒီးပျော်ဝါတံယုဘျီစဲကရူ

ISBN

978-616-92815-1-1

- တံာ်ဘိးဘၣ်စံးဘျး..... ၅
- တံာ်ဂ့ၢ်ကမ္ပိၣ်..... ၇
- ၁. တံာ်ကွဲးဆုာ်န့ၣ်..... ၉
- ၂. ခိၣ်တယာ်တံာ်ဂ့ၢ်လၢအဒုးအိၣ်ထီၣ်တံာ်ယုဒ့ၣ်ညါ..... ၁၂
 - ၂.၁. ယိၣ်ယိာ်တံာ်မုာ်တံာ်ခုၣ်ကရၢၢ်..... ၁၂
 - ၂.၂. ကဆီထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပုၤတၢၤသ့ၣ်ပှၢ်..... ၂၁
 - ၂.၃. ဖီသ့ၣ်ခံအတံာ်လုာ်ဒိၣ်ပွၤဒိၣ်..... ၂၅
 - ၂.၄. ဖီသ့ၣ်ခံအတံာ်ဘၣ်ယိၣ်ဘၣ်ဘီ..... ၂၉
- ၃. တံာ်ယုဒ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံအကျိၤအကျ..... ၃၂
 - ၃.၁. လီၤကဝီၤတံာ်ယုဒ့ၣ်ညါအကျ - တံာ်သ့ၣ်ညါဆူတံာ်ဟူးတံာ်ဂဲ..... ၃၂
 - ၃.၂. ဟီၣ်ခိၣ်မဲၣ်ဖံးခိၣ်တံာ်အိၣ်သး..... ၃၃
 - ၃.၃. တံာ်ဆီလီၤတံာ်ရဲၣ်တံာ်ကျဲၤ ဒီးတံာ်ကတဲာ်ကတီးသး..... ၃၇
 - ၃.၄. တံာ်ယုဒ့ၣ်ညါအတကျိၣ် ဒီးခုခါ ဒီးတံာ်ဆၢကတီၢ်ယံာ်..... ၃၈
 - ၃.၅. ပျီၤပုၤတံာ်ယုဒ့ၣ်ညါအက့ၢ်အဂီၤအကျိၤအကျ..... ၄၀
 - ၃.၆. တံာ်သမံထံတံာ်ယုဒ့ၣ်ညါဖီအကျိၤအကျ..... ၄၃
 - ၃.၇. တံာ်ဖးဖီအမံၤ ဒီးအတံာ်အိၣ်သး..... ၄၄
 - ၃.၈. တံာ်ယုဒ့ၣ်ညါအတံာ်ဂံၢ်ဆူၣ်, တံာ်ဂံၢ်စၢ် ဒီးတံာ်ဘၣ်မၤဂ့ၢ်ထီၣ်..... ၄၆
- ၄. တံာ်ယုဒ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံလၢတံာ်ထံၣ်န့ၢ်တဖၣ်..... ၄၇
 - ၄.၁. ဖီလၢတံာ်ထံၣ်န့ၢ်အီၤ..... ၄၇
 - ၄.၂. တံာ်တၢ်ပီၣ်အါထီၣ်ဖီသ့ၣ်ခံလၢတံာ်ထံၣ်န့ၢ်အီၤတဖၣ်အဂ့ၢ်..... ၄၈
- ၅. ပိာ်မုာ်တံာ်ယုဒ့ၣ်ညါကရၢၢ်အတံာ်လဲၤခီဖျိ..... ၅၅
 - ၅.၁. ပိာ်မုာ်တံာ်ယုဒ့ၣ်ညါကရၢၢ်အကရၢဖီ..... ၅၅
 - ၅.၂. ပိာ်မုာ်ပှၢ်ယုဒ့ၣ်ညါတံာ်ဖီအတံာ်လဲၤခီဖျိဒီးအတံာ်ကတီး..... ၅၆
 - ၅.၃. ပိာ်မုာ်အတံာ်ပၣ်ယုာ်ပၣ်ဂီၢ် ဒီးတံာ်ဟ့ၣ်စိကမီၤ..... ၆၀
- ၆. တံာ်ကွဲးကျၢၢ်တံာ် ဒီးတံာ်ဟ့ၣ်ကျၢၢ်မၤဂ့ၢ်..... ၆၀
 - လံာ်ဖျၢၣ်အဖုၣ်တဖၣ်အခီပညီ..... ၆၃
 - လံာ်ဒီးသန့..... ၆၅
 - လံာ်ဘျးစဲ..... ၆၅
 - လံာ်ဘျးစဲ (၁) ဖီအကလုာ်, အမံၤဒီးတံာ်ပနီၣ်တဖၣ်..... ၆၅
 - လံာ်ဘျးစဲ (၂) - ဖီအကလုာ်, အမံၤလၢတံာ်ထံၣ်န့ၢ်အီၤယုာ်ဒီးတံာ်ပနီၣ်..... ၇၀
 - တံာ်ယုာ်ထီၣ်ဘၣ်ဒီးဟ့ၣ်တံာ်ယုးယိၣ်တံာ်လၢကပီၤဆူ စီအိၣ်မူ..... ၁၂၇

တၢ်ဘိးဘၣ်စံးဘျး

တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖီအကလုာ်တဘျီအံၤ ဘၣ်တၢ်မၤအီၤလၢကညီပုၤထူလံၤဖီပိာ်မုၢ်အကစၢ်ဒၣ်ဝဲ လၢအဘၣ်တၢ်မၤစၢၤအီၤလၢ ကညီဖီခိၣ်ယၢၤဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပုၤဘျးစဲကရၢ (ခ့ၣ်စၢ်- KESAN) ပိာ်မုၢ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါကရၢန့ၣ်လီၤ. ပုၤဆီၣ်ထွဲမၤစၢၤလၢတၢ်လၢာ်ဘျီလၢာ်စ့အဂီၢ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲ ခ့ၣ်စၢ်တၢ်ကရၢကရီဒီး ပုၤလီၢ်ကဝီဖီတၢ်ဒီးသအန့ဆၢၣ်အတၢ်အိၣ်ယၢၤကရၢ (PRCF) န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဆီၣ်ထွဲအဂ့ၢ်အဂၤလၢအဟဲလၢမိာ်ပာ်, ခိၣ်န့ၣ်ဒီးလီၢ်ကဝီဖီသဝီဖီတဖၣ်စ့ၢ်ကီး အိၣ်ဝဲဒၣ်အကလုာ်ကလုာ်ဒ်အမ့ၢ် တူၢ်လိာ်မုၢ်ပုၤ, ဒုးအိၣ်ဒုးအီ မၤစၢၤပုၤအကလုာ်ကလုာ်အယီၤန့ၣ်လီၤ. စံးဘျးဘၣ်စ့ၢ်ကီးခ့ၣ်ပုၤ, လၢာ်မုၢ်ပျီ, ဒီးစီမုၢ်ပျီကရၢခိၣ်န့ၣ်တဖၣ်, လူၤသီကီၢ်ဆၢၣ်ခိၣ်န့ၣ်, သ့ၣ်ပုၤဝဲကျိၤခိၣ်န့ၣ်တဖၣ်, ဒီးပုၤမၤတၢ်ဖီတဖၣ် လၢအမၤစၢၤပုၤလၢကျဲအါဘိအယီၤန့ၣ်လီၤ. တကးဒံးဘၣ်, ပစံးဘျးဘၣ်စ့ၢ်ကီးပုၤထူလံၤဖီ လၢအအိၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်ညါဖီတဖၣ် လၢအတၢ်ဟ့ၣ်ခိဟ့ၣ်နီၤန့ၣ်ပုၤ ဖီအမံၤအသၢၣ် အဂ့ၢ်အကျိၤန့ၣ်လီၤ.

စံးဘျးဘၣ်ကဆီထၢၣ်ပိာ်မုၢ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်ကရၢ ဒီးအပုၤမၤသကိးတၢ်ဖီကိးဂၤဒဲး လီၤဆီဒၣ်တၢ်, သရၣ်မုၢ်နီၢ်ဘျီဝါဖီ, သရၣ်မုၢ်ဘုလၢပျီ, သရၣ်မုၢ်နီၢ်မုၢ်ခိၣ်ဖီ, သရၣ်မုၢ်နီၢ်ဘျီထံၣ်စ့, သရၣ်မုၢ်နီၢ်လုလုၣ်, သရၣ်မုၢ်နီၢ်ဆၢဂ့ၤမု, နီၢ်ဆွဲလၢာ်ဖီ, နီၢ်ဟံၣ်ယး, သးပုၤစီဟံၣ်စ့, သးပုၤစီအိၣ်မု (လဲၤပုၤကွံာ်), သးပုၤစီယၢၤကိာ်, သးပုၤစီယၢၤ, သးပုၤစီဖါဝါ, သးပုၤစီမုၢ်လၢာ်, ကဆီထၢၣ်ကမံးတံာ်တဖၣ်, သရၣ်သမၢ, ပုၤကိာ်ဖီ ယုာ်ဒီးဖီသဝီဖီလၢ ကဆီထၢၣ်ဟီၣ်ကဝီတဖၣ်ဒိၣ်ဒိၣ်အါအါခိဖျိလၢ အဝဲသ့ၣ်အတၢ်ဟ့ၣ်လီၤသး ထဲးဂံၢ်ထဲးဘါလၢတၢ်ယုသ့ၣ်ညါအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တကးဘၣ်, စံးဘျးဘၣ်ကိာ်တဖၣ်, သဝီဖီတဖၣ်လၢအတူၢ်လိာ်ခိၣ်ဆၢပုၤဖဲတၢ်လဲၤမၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤအဆၢကတီၢ်ဒ်သိးတၢ်ယုသ့ၣ်ညါတဘျီအံၤ ကကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပသးအိၣ်စံးဘျးဘၣ်လီၤဆီဒၣ်တၢ်သရၣ်သရၣ်မုၢ်တဖၣ် လၢအအိၣ်လၢကီၢ်ကီၢ်တဲာ်ဖျၢၣ်စိမိၤကီၢ် လၢအမံၤမ့ၢ် ကစ့ၣ်စၣ်ဖျၢၣ်စိမိၤ (Kasetsart University) လၢအဖးန့ၢ်ပုၤဖီအမံၤလၢစဲအ့ၣ်အကျိၢ် လၢပတသ့ၣ်ညါဘၣ်တနီၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဂ့ၢ်ကၢဖျိၣ်

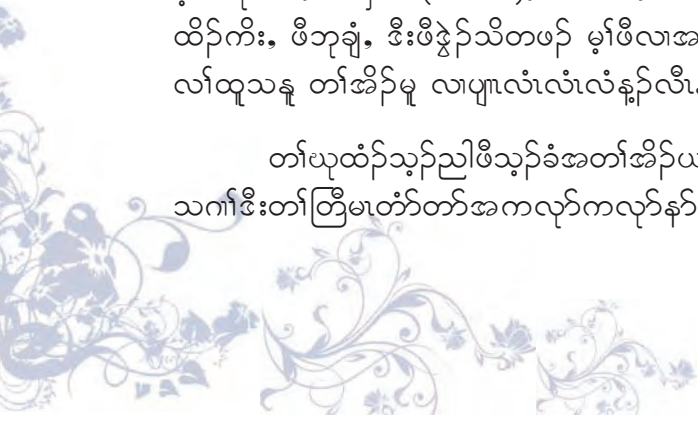
လံာ်တဘျီအံၤပာ်ဖျါထီၣ် လီၤကဝီၤပိာ်မုၢ်ဒီးခ့ၣ်ပိာ်မုၢ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါကရူၢ်အတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံအစၢ ဝဲကဆိထၢဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပျီၤအဟီၣ်ကဝီၤ, အိၣ်လၢပိာ်မုၢ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရူၢ်အကလံာ်စး, လူၤသီကီၢ်ဆၢ, မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်, ကညီကီၢ်စဲၣ်, ကီၢ်သူလုၤအပူၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ထံၣ်န့ၢ်ဒီးမၤနီၣ်မၤယါက့ၤဖီန့ၢ်ဝဲဒၣ်ခဲလၢာ် (၁၂၁) ကလုာ် ဒီးအဖျါအထၢအိၣ်ဝဲ (၃၇) ဖျါ, ဖီလၢတၢ်သ့ၣ်ညါအမံၤလၢစဲအ့ၣ်အိၣ်ဝဲ (၁၁၇) ကလုာ် ဒီးဖီလၢတၢ်တသ့ၣ်ညါအမံၤလၢစဲအ့ၣ်ဘၣ်န့ၣ်အိၣ်ဝဲဒၣ် (၄) ကလုာ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မ့ၢ်ယုသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ဒီးဆူညါ လၢအပာ်ယုာ်ဒီးဖီသ့ၣ်ခံလၢအမဲထီၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်လီၤန့ၣ် တၢ်ကထံၣ်န့ၢ်အါထီၣ်ဒီးဖီအကလုာ် အါဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ထံၣ်န့ၢ်တဘျီအံၤအပူၤ ဖီန့ၢ်ဒါတကလုာ်အံၤ အိၣ်ဝဲဒၣ်လၢတၢ်ဘၣ်ယိၣ်လၢအစၢကလီၤတူၢ်အတၢ်ဟံၣ်ပနီၣ် (IUCN VU) အပူၤလဲၤန့ၣ်လီၤ. ဖီန့ၢ်ဒါတကလုာ်အံၤ တၢ်တြီၢ်စ့ၢ်ကီးအီၤလၢတၢ်မၤလဲၤမၤကၢအီၤလၢ စးထးစံလံာ်ဘျးစဲစရီနီၣ်ဂံၢ် (၁) (CITES Appendix I) န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်ဖီအဂၤ (၉၄) ကလုာ်န့ၣ် အိၣ်ဝဲလၢစးထးစံတြီၢ်ယာ်ဝဲအစရီနီၣ်ဂံၢ် (၂) (CITES Appendix II) အပူၤန့ၣ်လီၤ. ဖီအဂၤ (၂၂) ကလုာ်န့ၣ် တၢ်ထံၣ်န့ၢ်ဒီးအီၤလၢတၢ်တြီၢ်အီၤလၢ တၢ်မၤလဲၤမၤကၢအီၤလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီဘျီအတၢ်သိၣ်တၢ်သီအပူၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒီန့ၣ်အသိး, ဖီသ့ၣ်ခံလၢတၢ်ယုထံၣ်န့ၢ်အီၤခဲလၢာ်အကျါ ဖီအကလုာ် (၁၀) လၢအမ့ၢ် ဖီမုၢ်ယါ, ဖီဆိဘီ (ဖီဘီဘီ), ဖီမိၢ်လါ, ဖီထီၣ်ကံၣ်, ဖီဒီညၢ, ဖီတမူအဲၣ်, ဖီနီၢ်ဒါ, ဖီထီၣ်ကိး, ဖီဘုချံ, ဒီးဖီဒွဲၣ်သိတဖၣ် မ့ၢ်ဖီလၢအဘၣ်ထွဲ ဘၣ်ဃးလီၢ်သးဒီးပုၤကညီအလုၢ်လၢထူသန့ တၢ်အိၣ်မူ လၢပျၢၤလံာ်လံာ်လဲၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယုထံၣ်န့ၢ်သ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံအတၢ်အိၣ်ယၢၤ လၢလီၤကဝီၤပိာ်မုၢ်တဖၣ်မၤဝဲန့ၣ် မ့ၢ်ဘၣ်သကါဒီးတၢ်တြီၢ်မၤတံာ်တၢ်အကလုာ်ကလုာ်န့ၣ်က့, ပာ်ဖျါထီၣ်ဝဲ တၢ်ကဲဘျးကဲဖျိၣ်, တၢ်

လဲၤခီဖျိ ဇီးတၢ်မလိန့ၢ်တၢ်လၢအဂၤ လၢအဝဲသ့ၣ်အနီၢ်ကစၢ် ဇီးအပူၤတဝါအဂီၢ်, လီၤဆီဒၣ်တၢ် ပိၣ်မုၢ်ပိၣ်မၤအတၢ်ပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ် ဇီးတၢ်တီခိၣ်ရိၣ်မဲ ကဟဲဆူၣ်ထီၣ်လၢ တၢ်ပၤဆုၤရဲၣ် ကျဲၤပူၤတဝါသ့ၣ်ပျၢ်တၢ်မအပူၤန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယုၣ်သ့ၣ်ညါအခိၣ်ထံးကတၢ်တဘျီအံၤဒုးသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ပူၤလၢ ကဆီထၢၣ်ဒီး သီသံၣ်ပျီၤဂီၤပူၤတဝါသ့ၣ်ပျၢ်အံၤ ခီဖျိဘၣ်တၢ်ပၤယၢ်တ့ၢ်လံအီၤလၢပူၤထူလံဖိတဖၣ်အယိ တုၤလီၤခဲအံၤ ထူးတီၤဝဲဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ ဖဲပစံးတၢ်အသိး ဖီသ့ၣ်ခဲအိၣ်ဝဲအါကလုာ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢၣ်, ခီဖျိလၢတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤအီၤလၢတဖိးသဲစးအါထီၣ် ဒီးပယီၤသုးအတၢ် ဇွဲၣ်လဲးပျၢ် ကိးမုၢ်နံၣ်ဒဲးအယိ ကထီၣ်တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်လၢဖီသ့ၣ်ခဲတဖၣ်အဂီၢ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ.

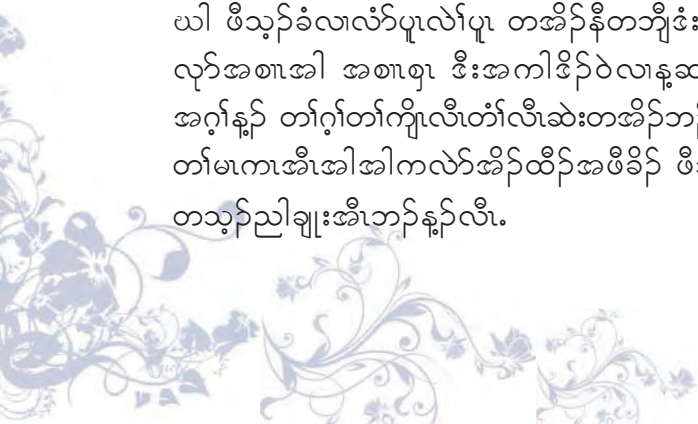
ဒ်သိးကဆီထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပူၤတဝါသ့ၣ်ပျၢ် တၢ်အိၣ်ယၤတဖၣ်ကယုၣ်ကၤဒိၣ်ထီၣ်, ဇီးတၢ်မဟးဂီၤဖီသ့ၣ်ခဲအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတဖၣ် ကပတုၢ်ကွၢ်အသး မ့တမ့ၢ် သုတမၤလၢအသးဆူညါအဂီၢ် တၢ်မ့ၢ်ဒုးဘျးစဲက့ၤ ကဆီထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပူၤတဝါသ့ၣ်ပျၢ်တဖၣ်အံၤ ဆူတၢ်ပၤဆုၤရဲၣ်ကျဲၤသ့ၣ်ပျၢ်ဟီၣ်ကဝီၤအဂၤဂၤတဖၣ်, ဇီးပၤပနီၣ်က့ၤအီၤဒ်အမ့ၢ် ပူၤထူလံဖိအတၢ်ဒီသဖၢဟီၣ်ကဝီၤလီၤဆီတတီၤ လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ်အပူၤန့ၣ် ကမ့ၢ်တၢ်လၢအမၤအါထီၣ် တၢ်ယူးယိၣ်ပၣ်ကဲ ဇီးတၢ်ပၤလုာ်ပၣ်ပူၤ န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူအါကလုာ် ဒီးကညီဖီလုာ်လၢ်ထူသန့သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

၁. တာ်ကွဲးဆုာ်န့ၣ်

ကဆိထာ်ဒီးသီသံၣ်ပျီဂီပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤ, အိၣ်လၢမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ကလံၤဖိး, ယိၣ်လိာ်တာ်မုၢ်တာ်ခုၣ်ကရၢ်အဟီၣ်ကဝီၤပူၤအံၤ, အိၣ်ပျဲၤဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တာ်မူတတၢ် ဒီးတာ်အိၣ်ယၤအကလုာ်ကလုာ်, လၢပုၤထူလံၤဖိတဖၣ် ဟ်ဒိၣ်ဟ်ကဲ စူၢ်ဝဲန့ၣ်ဝဲ ဒီးဒိလီၤဝဲဒ်အမ့ၢ်သံခိၣ်မုၢ်ယါအဘီအမုၢ်, တာ်သုတၢ်ပျီအလီၢ်အကျဲအခုအဝုၢ်န့ၣ်လီၤ. အနံၣ်လၢအကယၤတဖၣ်အကယၤ ပုၤထူလံၤဖိတဖၣ် ရဲၣ်သဲကတီၤဝဲဒ်အမိၢ်လုာ်ပာ်လၢအသိး ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တာ်ဘၣ်တ့ၣ်တဖၣ်အံၤ အိၣ်လၢပျဲၤဝဲဒ်တခါန့ၣ်လီၤ. ၁၉၉၆-၁၉၉၇ နံၣ် ပယီၤသုးအတၢ်ထီၣ်ဒုးမၤရဲမၤပျီကွံာ်တာ်လၢမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်အပူၤ ဒုးအိၣ်ထီၣ်တာ်ဘၣ်ယုာ်မ့ၢ်ဖျိး, တာ်ဘၣ်ဟးဖဲးအိၣ်ဒုးလၢကုၤဒိၣ်ပုၤယိာ်အပူၤ အနံၣ်လၢအဆံၣ်ဒုၣ်လဲာ် ပုၤလီၢ်ကဝီၤထူလံၤဖိတဖၣ် တလဲၤကဟ်အမိၢ်ပာ်ဖဲဖုအထူသန့ တာ်သိၣ်တာ်သီခဲလၢာ်ဘၣ်. မ့ၢ်တခါ ဂဲၤဆၢထာ်ဖီၣ်လိာ်အစုလၢတာ်သးဆုၣ်ဒီသဒကုၤအမိၢ်ပာ်ဖဲဖုအထံအကီၢ်နီၢ်နီၢ်အယိ, လီၢ်ကဝီၤခ့ၣ်အိၣ်ယုၣ်ခိၣ်န့ၣ် ဒီးကညီဖိခိၣ်ယၤ ဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝီတာ်မၤပုၤဘျးစဲကရၢ (ခ့ၣ်) ဂုာ်ကွဲးစးယုကျဲဒီးဆိၣ်ထွဲအဝဲသ့ၣ်အတၢ်ဖဲးတာ်မၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တာ်မၤအတၢ်ကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်တဖၣ် မံၤဟူသ့ၣ်ပျီထီၣ်အယိ ပုၤကီၢ်ပုၤကီၢ်ချၢတဖၣ် စးထီၣ်သ့ၣ်ညါအါထီၣ် ဒီးဘၣ်သ့ၣ်ဘၣ်သးဝဲဒ် ကဆိထာ်ဒီးသီသံၣ်ပျီဂီ အန့ၣ်ဆၢၣ်တာ်ဘၣ်တ့ၣ် ဒီးပုၤထူလံၤဖိအလုာ်လၢထူသန့ အတၢ်ဘၣ်ထွဲလိာ်သးခဲခါလၢာ်အလုာ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. တကးဒီးဘၣ်, အဝဲသ့ၣ်ယုၣ်ယီၤစ့ၢ်ကီးတာ်သ့ၣ်ဘၣ်ဒီးကျိၣ်စ့အတၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢၤ ဒ်သိးပုၤထူလံၤဖိတဖၣ် ကသ့ပၤယာ်န့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးလုာ်လၢထူသန့တာ်န့ၣ်သါသ့ၣ်တဖၣ်အံၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဘၣ်ဆၢၣ်, စးထီၣ် ၂၀၀၅ နံၣ်န့ၣ် ပုၤတၢ်ချၢအတၢ်ဟဲန့ၣ်လီၤယုပုၤဖီသ့ၣ်ခဲအပူၤကလံၤဂ့ၢ်အယိ တာ်မၤကဖီသ့ၣ်ခဲလၢတဖိးသဲစးတဖၣ် စးထီၣ်အသးကယိကယိ လၢတာ်လီၢ်အါတီၤ လၢကဆိထာ်သီသံၣ်ပျီဂီသ့ၣ်ပုၤအပူၤ ဒီးအချၢတာ်လီၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တုၤလီၤနံၣ် ၂၀၁၁-၂၀၁၂ နံၣ်န့ၣ် တာ်မၤကဖီအါထီၣ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. တာ်ထီၣ်ဒုးတယးလၢတနံၣ်ဒီးတနံၣ်န့ၣ် ဖီအစီၤလီၤလၢအပီၢ်လၢအကလးတဖၣ် ဘၣ်ဟးထီၣ်ကွံာ်ဝဲဒ်လၢသ့ၣ်ပုၤတဖၣ်အံၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. အါန့ၢ်အန့ၢ်, မုၢ်မဆါတနံၣ်အံၤ ကညီမိၢ်ဖိအါဒ်အါဂၤ အတၢ်သ့ၣ်ညါဘၣ်ထွဲဖီသ့ၣ်ခဲဒီးအလုာ်အပူၤန့ၣ် ဆံးလီၤစ့ၢ်လီၤဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. တာ်ယုသ့ၣ်ညါမၤလိ ဒီးမၤနီၣ်မၤယါ ဖီသ့ၣ်ခဲလၢလံာ်ပူၤလဲာ်ပူၤ တအိၣ်နီတဘျီဒီးဘၣ်အယိ ဖီသ့ၣ်ခဲအိၣ်ဝဲပျဲၤကလုာ်, အကလုာ်အစၢၤအါ အစၢၤစ့ၢ် ဒီးအကါဒိၣ်ဝဲလၢန့ၣ်ဆၢၣ်ခိၣ်ယၤ ဒီးလုာ်လၢထူသန့အဂီၢ်ဒ်လဲာ်အဝုၢ်န့ၣ် တာ်ဂ့ၢ်တာ်ကျိၤလီၤတၢ်လီၤဆဲးတအိၣ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. တာ်မၤဟးဂီၢ်အတၢ်မူတတၢ် မ့တမ့ၢ်တာ်မၤကအါအါအါကလဲာ်အိၣ်ထီၣ်အဖီခိၣ် ဖီသ့ၣ်ခဲအစၢၤကလီၤတူာ်ကွံာ်လံတနီၤန့ၣ် တာ်တသ့ၣ်ညါချးအါဘၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်လၢ်ဘၣ်ယိၣ်တဖၣ်အိၣ်ထီၣ်ဒ်အံၤလံၤအဖီခိၣ် တၢ်လိၣ်ဘၣ်ဟံၤထီၣ်ခံၤမံၤ လၢအမ့ၢ် (၁) တၢ်ကဘၣ်ဃုသ့ၣ်ညါဒီးမၤလၢ်တၢ်က့ၤဖီသ့ၣ်ခံအကလုာ်လၢအဆိအချူ ဒီး (၂) တၢ်ကဘၣ်ဃုကျဲဒီးပတုာ်ကွံာ် တၢ်မၤကၤဖီသ့ၣ်ခံတဖၣ် လၢအဆိအချူ န့ၣ်လီၤ. ကဆိထၢၣ်ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤကမံးတံာ်, လီၤကဝီၤခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်သ့ၣ်ပုၤဝဲၤကျိၤ ဒီးကညီဖီခိၣ်ယၤဒီးပုၤဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပုၤဘျးစဲကရၢ (ခ့ၣ်စဲၢ်) မၤတၢ်တၢ်ပီၣ် ဒီးဟံၤလၢ်တၢ်ဆၢတံာ်လၢ တၢ်ကဘၣ်မၤတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံအဂ့ၢ် ဖဲကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤသ့ၣ်ပုၤ အဟီၣ်ကဝီၤပုၤအံၤန့ၣ်လီၤ.

ဒ်ပုၤကညီတကလုာ်အလုာ်အလၢ တၢ်စ့ၢ်တၢ်နာ်အိၣ်အသိး တၢ်လၢဖီန့ၣ် မ့ၢ်ပိာ်မုၢ်ပိာ်မၤအတၢ်အိၣ်ယၤလၢအကါဒိၣ်, အတၢ်ဘၣ်ထွဲဒီးပိာ်မုၢ်ဘျးဒိၣ်န့ၣ်ဒီးပိာ်ခွါအယံ အဝဲသ့ၣ်အတၢ်သ့ၣ်ညါဖီခိၣ်ယိာ်ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ဂ့ၢ်ဒ်အံၤအယံ ကဆိထၢၣ်ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤဟ့ၣ်စိဟ့ၣ်ကမိၤဝဲဒ် ကဆိထၢၣ်ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤပိာ်မုၢ်တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါကရူၢ်လၢကတီခိၣ်ရိၣ်မဲ ဒီးဟံၤဖိၣ်မၤသကိးတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံ ဒီးခ့ၣ်စဲၢ်ပိာ်မုၢ်တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါကရူၢ်န့ၣ်လီၤ.

လံာ်ဟံၤဖျါတဘျီအံၤ ကွဲးနီၣ်ကွဲးယါဒီးဟံၤဖျါထီၣ်က့ၤဝဲဒ် တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံအခိၣ်ထံးကတၢ်တဘျီအစၢ လၢအဘၣ်တၢ်မၤအံၤ လၢအပူၤကွံာ်ယဲၢ်န့ၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါတခါအံၤ ကျၢၢ်ဘၢဒေၣ်ထဲ ဖီသ့ၣ်ခံအကလုာ်အိၣ်ပုၤကလုာ်, ဖီကလုာ်တဖၣ်အကျါ တၢ်သ့ၣ်ညါဟံၤပနီၣ်အီၤလၢဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်အစရီၤပူၤ တၢ်ဘၣ်ယိၣ်ဘၣ်ဘီအပတီၢ်အိၣ်ဆံးအါ, ဒီးဖီအကလုာ်တနီၤ လၢကညီဖီထူလံၤသ့ၣ်ညါဝဲ အတၢ်ဘၣ်ထွဲဘျးဒီးကညီအလုာ်လၢထူသနူအဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်ဘၣ်ထွဲ ဖီသ့ၣ်ခံအကလုာ်တဖၣ် အိၣ်အါအိၣ်စ့ၢ်လၢကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤအဟီၣ်ကဝီၤအပူၤအံၤ တၢ်တဃုသ့ၣ်ညါအံၤဒဲးဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ခိဖျိတၢ်စူးကါဃုာ်ဝဲဒ် ပုၤလီၤကဝီၤဖီအတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါအကျဲ လၢအဘၣ်တၢ်မၤအံၤလၢ ကဆိထၢၣ်ပိာ်မုၢ်တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါကရူၢ်အယံ တၢ်ကွဲးဟံၤဖျါစ့ၢ်ကိး ပိာ်မုၢ်ပုၤဃုသ့ၣ်ညါတၢ်ဖီတဖၣ်အနီၣ်ကစၢ်တၢ်လဲၤခိဖျိ ဒီးတၢ်မၤလိၤန့ၢ်တၢ် လၢတၢ်ဃုသ့ၣ်ညါအပူၤန့ၣ်လီၤ.

လံာ်ဟံၤဖျါတဘျီအံၤ အတၢ်ပညိၣ် မ့ၢ်ဝဲဒ်သိးကမၤအါထီၣ်ကညီကမျၢၢ် အတၢ်သ့ၣ်ညါ, အတၢ်အဲၣ် ဒီးအတၢ်ဟံၤလုာ်ဟံၤပူၤဖီသ့ၣ်ခံအါကလုာ် လၢအဘၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်လၢကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤသ့ၣ်ပုၤအဟီၣ်ကဝီၤမ့ၢ်ဂ့ၢ်, ဒီးတၢ်လီၤအဂုၤအဂၤအပူၤမ့ၢ်ဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်န့ၣ်အသိး, လံာ်ဟံၤဖျါအံၤ ကကဲထီၣ်တၢ်ဒိတၢ်တံာ် ဒီးသးသဟီၣ်ဂံၢ်ဘါတခါလၢ တၢ်ကမၤအါထီၣ်, လဲၤထီၣ်, မ့ၢ်တမ့ၢ် မၤယိာ်ထီၣ် တၢ်ဃုသ့ၣ်ညါန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မုၢ်ကလုာ် ဒီးလုာ်လၢထူသနူအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. န့ၣ်ဆၢၣ်ဒီးလုာ်လၢထူသနူပိၣ်ညါတဖၣ် မ့ၢ်အိၣ်အါထီၣ်လၢကညီဖီအတတၢ်ပူၤန့ၣ် ကမၤဆူၣ်ထီၣ်ကျၢၤထီၣ် ဒီးမၤလဲၤထီၣ်လဲၤထီစ့ၢ်ကိး ပကညီထူလံၤဖီတဖၣ် အတၢ်

ပာဆွာရဲၣ်ကျဲအန့ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ, အသ့ၣ်ဒိၣ်ဝၣ်ပှၢ်, အမိၢ်ပၢ်ဖံဖုအထံအကီၢ်, အတၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမ့, အထူသန့ ဒီးအတၢ်စံၣ်ညိၣ်ပၤလီၤသးခွဲးယၢ် လၢတၢ်မၤဖျါထီၣ်အိၣ်လၢယိၣ်လိၣ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢၢ်တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲအပူၤ နီၣ်ပံၤပှၢ်ကတိၤဒိတ့ၢ်ဝဲ- “ကုၤထီၣ်လၢဂ့ၢ်လၢပျီ - နီၢ်ဂ့ၢ်ထီၣ်လၢသံၣ်လၢဖီ, သ့ၣ်တထူၣ်ဒီးဖိတဒ့ - သ့ၣ်တသံဖိလၣ်တယ့” အသိးန့ၣ်လီၤ.

၂. ခိတ်တယာ်တၢ်ဂၢ်လၢအဖးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါ

၂.၁. ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်

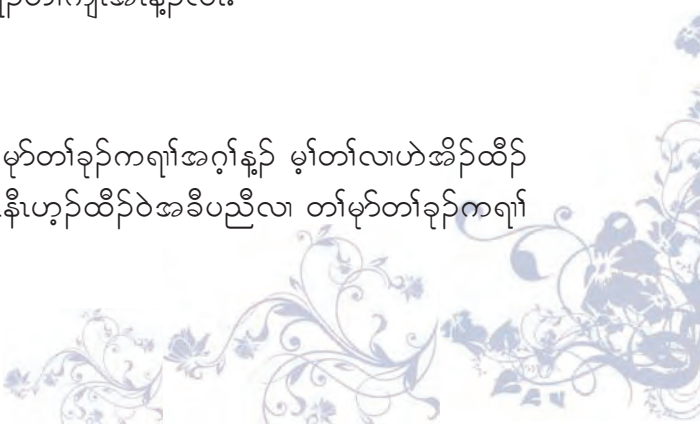
တၢ်ဂၢ်အခိၣ်ထံးခိၣ်ဘိ

မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်အန့ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ ဧိးတၢ်မူကလုာ်ကလုာ်, ပှၤထူလံၤဖိအလုာ်လုာ် ထူသန့ ဧိးအတၢ်လုာ်အိၣ်သးသမူ, ဧိးအပှၤကလုာ်တၢ်စံၣ်စိတဲစိ, အတၢ်အိၣ်မူတၢ်လဲၤထီၣ် လဲၤထီၣ်ပှၤတကလုာ်အသိး လၢအမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုအထံအကီၢ်ပှၤ ကအိၣ်ဂၢ်ဆိးကျၢဆူညါ ဧိးလဲၤ ခိဖျိဝဲထံလီၢ်ကီၢ်ပှၤတၢ်ဖးတၢ်ယၤအသဟီၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, တၢ်ပတုာ်တၢ်ခးဝံၤ တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်တၢ်မုၢ် တၢ်ခုၣ်အသဟီၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, မ့တမ့ၢ် မုၢ်ကျိၤဝဲၤကွၢ်တၢ်လဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်ဖးဒိၣ်အသဟီၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ က န့ၢ်ကသ့ကိးကတီၢ်ဒီးအဂီၢ် မ့ၢ်တၢ်သံကွၢ်ဖးဒိၣ်တဖျၢၣ် လၢပှၤထူလံၤဖိလၢမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ် ဧိး အပှၤတီခိၣ်ရိၣ်ဝဲတၢ်ခိၣ်န့ၢ်တဖၣ်ကဘၣ်စံးဆၢသကိးဝဲန့ၣ်လီၤ.

၂၀၁၂ နံၣ် ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်ဒီးပယီၤပဒိၣ် မၤတၢ်ပတုာ်တၢ်ခးတၢ်အၢၣ်လီၤဝံၤအလီၢ်ခံ သးခိၣ်ကျၢ်စိစိဘိကီၣ်ဟဲ လၢအမ့ၢ်ပှၤထူလံၤဖိခိၣ်န့ၢ်ဖးဒိၣ်တက့ၤဖဲမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်, တီခိၣ် ရိၣ်ဝဲဝဲတၢ်တၢ်ပိၣ်ကူၣ်လိာ်တၢ်ဒီးတံၤသကိး လၢကီၢ်ပှၤကီၢ်ချၢ ယုာ်ဒီးကညီဖိခိၣ်ယၤဒီးပှၤ ဂ့ၢ်ဝိတၢ်မၤပုၣ်ဘျးစဲကရၢ (ခ့ၤစဲၢ်) ခိၣ်န့ၢ် ဘၣ်ယးဒီးတၢ်ဂၢ်အံၤ တဘျုးဘျီအယိလၢခံကတၢ် “ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ (Salween Peace Park)” အတၢ်ဆိကမိၣ် ဘၣ်တၢ်ဆျၢန့ၣ် လီၤအိၣ်န့ၣ်လီၤ. တုၤယီၤလါယုၤ ၂၀၁၅ နံၣ်န့ၣ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ အတၢ်ဆိက မိၣ်အဒိ (concept) ဘၣ်တၢ်ကွဲးဒုးအိၣ်ထီၣ်အိၣ်ဝံၤ ဖဲလါစဲးပထုဘၢၣ် ၂၀၁၅ နံၣ် ခုၣ်အဲၣ် ယုၣ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်အခိကရဲး (၉) ဘျီတဘျီန့ၣ် ဟံၤလီၤန့ၢ်ဝဲတၢ်ဆၢတဲာ်တဘိလၢ ယိၣ်လိာ် တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ မ့ၢ်ဝဲမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၢၣ်တၢ်ဟံၤလီၤခါဆူညါတၢ်မၤ အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအကျါ တခါန့ၣ်လီၤ. ဒ်န့ၣ်အသိး, ဖဲ ၂၀၁၆ နံၣ် ခုၣ်အဲၣ်ယုၣ်လီၢ်ခါသးခိကရဲး (၁၆) ဘျီတဘျီ န့ၣ် တၢ်ဆျၢန့ၣ်စ့ၢ်ကိးယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ, ဒီးဖဲခိကရဲးဝံၤအလီၢ်ခံ လီၢ်ခါသးထီ ဘိကမံးတံာ်အတၢ်အိၣ်ဖျိၣ်အခိၣ်ထံးကတၢ်တဘျီန့ၣ် ဟံၤလီၤန့ၢ်စ့ၢ်ကိးတၢ်အၢၣ်လီၤဆိၣ်ထွဲ ဝဲဒၣ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအံၤန့ၣ်လီၤ.

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢအခိပညီ

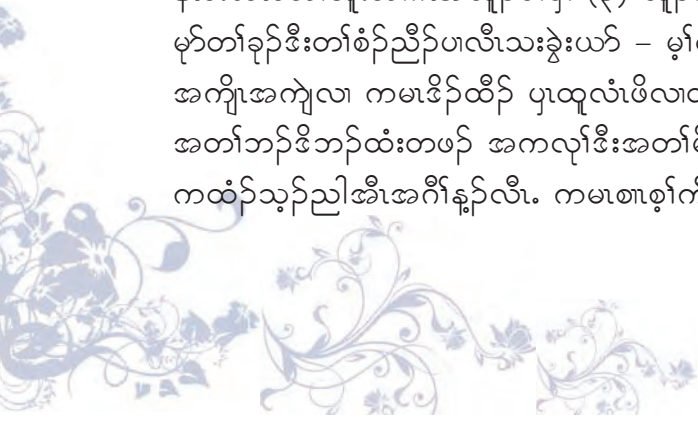
တၢ်ထံၣ်တၢ်ဆိကမိၣ်ဘၣ်ယး တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢအဂ့ၢ်န့ၣ် မ့ၢ်တၢ်လၢဟဲအိၣ်ထီၣ် ဒီးဆိတလဲအသးကွၢ်ကွၢ်န့ၣ်လီၤ. ပှၤတနီၤနီၤဟ့ၣ်ထီၣ်ဝဲအခိပညီလၢ တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ

နှင့် မှီဝဲဒုတိယအဆင့်ဆိုင်ရာကဏ္ဍလေးထပ်ကီရိခံဘွဲ့အဆင့်၊ လာအဟ်ဖျါထိုင်ဝဲဒုတိယတိုက်တိုက်အပနီဒ် ဇီးတိုက်မလဲကိးတိုက်လဲထပ်ကီရိခံဘွဲ့အဘျဉ်စာန့လီ။ ပုတနီနီဟ့ၣ်ကူၣ်ဝဲလဲ တိုက်တိုက်တိုက်ကရၢ်န့ၣ် အလီၢ်တအိၣ်လဲကဘၣ်ခိဝဲဒုတိယတိုက်ဆဲးဘၣ်။ လဲတိုက်သ့ၣ်နီၣ်ထိုင်က့ၢ်တိုက်သဘၣ်သဘၣ် လဲအမဲအသးလဲအပူၤကွံၣ်တဖၣ်အဂီၢ် တိုက်ဒုးအိၣ်ထိုင်တိုက်တိုက်တိုက်ကရၢ်လဲထပ်ကီရိခံပူၤ တတိၤဂ့ၤတတိၤဂ့ၤသ့ဝဲလီ။ ခိဖျိတိုက်ထုးထိုင်အခိပညီလီၤဆီသ့အယီၤ ဟီၣ်ခိၣ်ဒီဖျါတိုက်တိုက်တိုက်ကရၢ် အိၣ်ဝဲဒု ၁၄၆ ဘၣ် တုၤ ၆၀၀ ဘၣ်န့ၣ် တိုက်စံးဝဲသ့န့ၣ်လီ။ မ့မ့ယိၣ်လိာ်တိုက်တိုက်တိုက်ကရၢ် အတိုက်ဆိကမိၣ်တိုက်ထံၣ်စိန့ၣ် - တိုက်ဟံးဟံးဖျိန့ၣ် တိုက်တိုက်တိုက်ကရၢ်အခိပညီ လဲတိုက်ဟ်ဖျါထိုင်တိုက်လံအဲၤတဘျးမံး လဲအကြးကတၢ်ဒီးလီၢ်ကဝီၤတိုက်အိၣ်သး။ ဇီးဘၣ်တိုက်မဲၤထိုင်အဲၤတဆီဘၣ်တဆီအဖဲန့ၣ်လီ။ မ့ၢ်ဝဲဒုကရၢ်တဖျါလဲ တိုက်ဟ်ပနီၣ်လီၤဆီအဲၤလဲ တိုက်ဒီသအဲၤတမူကလုာ်ကလုာ် ဇီးလုာ်လုာ်ထုၤသန့တိုက်သိၣ်တဖၣ်၊ တိုက်သ့ၣ်ထိုင်တိုက်တိုက်တိုက် ဇီးတိုက်မဲၤယုၤမဲၤမဲၤက့ၢ်တိုက်အဂီၢ်န့ၣ်လီ။ မ့ၢ်တိုက်တိုက်က့ၢ်တခါလဲ အအိၣ်သ့ၣ်လီၤအသးလဲ ကမ့ၢ်သကိးကမ့ၢ်အတိုက်ဟ်ဖျိမဲၤသကိးတိုက်အဖီခိၣ်၊ လဲတအိၣ်ဒီးတိုက်အဖျါအဆဲး၊ ဇီးတမ့ၢ်ဒ်တိုက်ဖီခိၣ်ဆူတိုက်ဖီလဲာ် ပဒိၣ်အတိုက်ဟဲဆဲးရဲၣ်က့ၢ်တိုက်သိးဘၣ်န့ၣ်လီ။ တိုက်ဂ့ၢ်လဲအဒုးလီၤဆီ ယိၣ်လိာ်တိုက်တိုက်တိုက်ကရၢ် ဇီးတိုက်လီၢ်ဂ့ၤအတိုက်န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲ လီၢ်ကဝီၤကမ့ၢ်လဲအအိၣ်ဆိးတိုက်လဲကရၢ်အပူၤသ့ၣ်တဖၣ် ကဘၣ်တိုက်သ့ၣ်ညါဟ်ပနီၣ်အဲၤလဲအမ့ၢ် ပုၤဒီသအဲၤ ဇီးကဟ့ၣ်ကယၢ်ကွံၣ်ထွဲဝဲဒုတိုက်မူတတၢ်၊ တဘၣ်တိုက်နီၣ်ထိုင်ကွံၣ်အဲၤလဲတိုက်ဒီသအဲၤဆဲးကရၢ်အချာဘၣ်။ ကဘၣ်အိၣ်မူဝဲလဲကရၢ်အပူၤပျဲဒီးသူးသ့ၣ်လဲကပီၤ မ့ၢ်မ့ၢ်ခုၣ်ခုၣ်၊ လဲအအိၣ်ဒီးတိုက်ဟဲယၢ် ယုၤကတိုက်လုာ်အိၣ်သးသမူအကျိၤအကျဲန့ၣ်လီ။

တိုက်မ့ၢ်လုာ်ကွံၣ်စိ ဇီးတိုက်ဟူးတိုက်ဂဲၤအထူၣ်မိၢ်ပျါ

ဒ်တိုက်ယၢ်ထိုင်တိုက်လဲထပ်ကိးအသိး၊ ယိၣ်လိာ်တိုက်တိုက်တိုက်ကရၢ် အတိုက်မ့ၢ်လုာ်ကွံၣ်စိန့ၣ် မ့ၢ်ဒ်သိးကမဲၤလဲပျဲၤစာ ကညီဖီအတိုက်မ့ၢ်လုာ်ခိၣ်သ့ၣ် လဲအမ့ၢ်တိုက်ဒီးန့ၣ်ဘၣ် တိုက်တိုက်တိုက်တိုက်တိုက်တိုက်တိုက်ဟဲလီၤသးခွဲးယၢ်၊ ခိၣ်ယၢ်န့ၣ်ဆဲးလဲပျဲၤဒီတခါ (environmental integrity), ဇီးလုာ်လုာ်ထုၤသန့အတိုက်အိၣ်မူအိၣ်ဂဲၤအဂီၢ်န့ၣ်လီ။ ဒ်သိးတိုက်ပညီၣ်အဲၤကတုၤထိုင်အဂီၢ် တိုက်နီၤဖးလီၤဝဲတိုက်ဟူးတိုက်ဂဲၤအထူၣ်မိၢ်ပျါ (၃) ထူၣ်န့ၣ်လီ။ ထူၣ်အခိၣ်ထံးတထူၣ်န့ၣ် မ့ၢ်ဝဲတိုက်တိုက်တိုက်တိုက်တိုက်တိုက်ဟဲလီၤသးခွဲးယၢ် - မ့ၢ်ထူၣ်တထူၣ်လဲအဒုးအိၣ်ထိုင်တိုက်ဟူးတိုက်ဂဲၤအကျိၤအကျဲလဲ ကမဲၤဒိၣ်ထိုင် ပုၤထုၤလဲဖီလဲတိုက်ဘၣ်တိုက်တိုက်တိုက်တိုက်တိုက်တိုက်ယၢ်တိုက်သဘၣ်သဘၣ်အတိုက်ဘၣ်ဒီဘၣ်ထံးတဖၣ် အကလုာ်ဒီးအတိုက်မိၣ်န့ၣ်သးလီ တိုက်တိုက်တိုက်တိုက်အမ့ၢ်အတီ တိုက်ကထံၣ်သ့ၣ်ညါအဲၤအဂီၢ်န့ၣ်လီ။ ကမဲၤစာစ့ၢ်ကိးအဝဲသ့ၣ် အတိုက်က့ၢ်ထိုင်ဆီလီၤက့ၢ်

အတတ်လုပ်အိမ်အသားသမ္မု လာအမိတ်ပင်ဖုံဖုအဖုသဝီ, အိမ်မူဘတ်ဘတ်ဘတ်ဘာဘာ, အိမ်ဒီးတတ်
ခွဲးတတ်ယတ် တတ်သဘျာ လာတတ်ကမာဒိုင်ထိုင်ထိုင်ပျာတဝါ လာအမိတ်ပင်ဖုံဖုအကီပုဒိုင်ဝဲက
သုအဂီနုနုလီ. ထုတ်ခံထုတ်တထုတ်နု မှာဝဲခိင်ယာနုဆောင်လာပျဲဒီတခါ - အခိပညီမှာဝဲ
တတ်ဒီသအကုဆောင်ဖိကီဖိတတ်မံလတ်, တတ်ဆိုင်ထွဲတတ်ဟူးတတ်ဂဲလတ်ကသုအိမ်မူတပူယီ
ဒီးခိင်ယာနုဆောင်တတ်ဘတ်တု, ဖဲသိးပျာကညီအိမ်မူသုအသိး နုဆောင်တတ်မူတဝါလာဘျးဝဲဒီးသ
နုလိတ်အသားတဖင် သုတဟးဂုတ်ဟးဂီတဂုအဂီနုနုလီ. ထုတ်သထုတ်တထုတ်နု မှာဝဲလုပ်
လတ်ထုသနုအတတ်အိမ်မူအိမ်ဂဲ - မှာတတ်ဟူးတတ်ဂဲလာအဆိုင်ထွဲတတ်မမူထိုင်ကု မှတမှာ
စိတ်မူစိတ်ဂဲကု ကညီပျာထုလံဖိအတတ်သုညါ ဒီးအလုပ်လတ်ထုသနုလာအဂုတဖင်အဂီနုနု
လီ. လုပ်လတ်ထုသနု မှာတတ်အရူဒိုင်မး, မှာဟးဂီဒီးလီမာကွံင်နု ထုတ်အဂဲခံထုတ်စွာကီး
တကျာဝဲလာဘတ်နုနုလီ. ထုတ်သထုတ်လတ်အံ တတ်မှာဆိုင်ထွဲဒီးမာသကိးအီအါဒဲအါဂ
လဲသတြဲလိတ်အသားယာဒီယာဒီနု ယိုင်လိတ်တတ်မှတ်တတ်ခုင် အတတ်ထံင်စိကလာပျဲထိုင်ဝဲ
တဆိဘတ်တဆိနုနုလီ.

အိမ်သုင်လီသးတတ်လီ

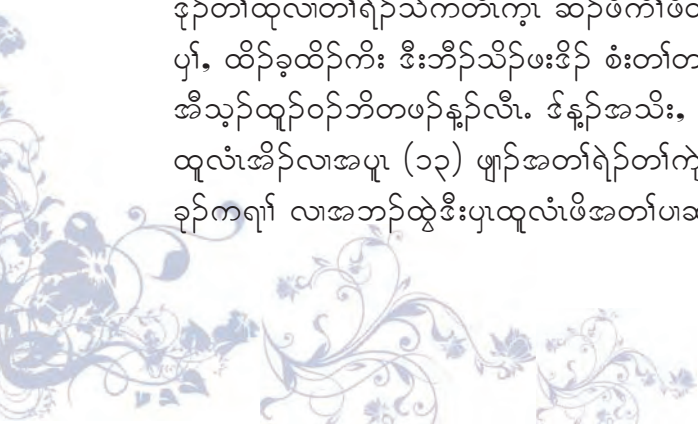
ယိုင်လိတ်တတ်မှတ်တတ်ခုင်ကရုအံ အိမ်သုင်လီအသားလာ ကီသုလု (ကညီကီဝဲခဲင်)
အကလံစိး, ကီပယီအမုတ်ထိုင်ကလံထံးတကပ, ကျာဘာဝဲမှာတြီကီရု (ဖင်ပုင်) အ
ဟိုင်ခိင်မဲင်ဖဲခိင် ၈၀% ဘျင်နုနုလီ. တတ်မှတ်တတ်ခုင်ကရုအဟိုင်ကဝီ စးထိုင်အသားလာ
မှာတြီကီရုအကလံစိး သီသံခိင်ကစာဒီခိင် ကုလီဆူကီရုအကလံထံး ကုဒိုင်
မဲးညီတကပ, ကတတ်ဝဲဒိုင်ဖဲတတ်ကတုထိုင်ကုဒိုင် (ဟးကွံ) ထံတမာင်အလီ လာယိုင်လိတ်
ကျိအပူနုနုလီ. ဟိုင်ခိင်အမဲင်ဖဲခိင်ကဝီလုအပင်ယုတ်တဖင် ကမှာဝဲဖဲယိုင်လိတ်တြီ ဒီး
ပျဲလိတ်ကျိအထံကျိဒုအဘတ်စာနုနုလီ. ဟိုင်ကဝီတတ်လီတတ်ကျဲအလိတ်အထီလာတတ်ကဝီ
ယတ်အီအိမ်ဝဲဒိုင် ၁,၃၅၅,၅၅၉ အုကင်နုနုလီ. သီသံခိင်ကစာ မှာကစာအထီကတတ်တ
ဖျင်လာကညီကီဝဲခဲင်အပူ, ဒီးမှာစွာကီးတတ်ဒိုင်တတ်ထုအလီတတီလာ ကညီမိလုပ်လတ်အ
တတ်စွာတတ်နုအခိင်ထံးခိင်ဘိဟဲလီစာလီသျှင်, ဒီးမှာစွာကီးတတ်စံင်စိတဲစိအလီအကျဲလာ
အရူဒိုင်တတီ လာပျာအဲကလံဖဲသုင်တဖင်ဟဲဆိလီအသုးကလာတတ်လီတတ်ကျဲ ဖဲဟိုင်ခိင်
တတ်ဒုးဖးဒိုင် (၂) ဘျိတဘျိအဆာကတီနုနုလီ. ကုဒိုင်စွာကီး မှာယိုင်လိတ်ကျိအကုဖးဒိုင်
တတီ ထံယုဆုင်ဒိုင်မး, အိမ်စွာကီးဒီးအတတ်စံင်စိတဲစိလာကညီထုလံဖိတဖင်စံင်စိနု
အဖိအလံတဖင်နုနုလီ. ပယီပဒိုင်ဒီးကိုင်တပ်ပဒိုင် အဲဒီးဘျိထိုင်စွာကီးထံတမာင်ဖးဒိုင်
ဖဲအဘျးဒီးကုဒိုင်တတ်လီနုနုလီ.

တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤန့ၣ်ဆၢၣ်အကျဲယုထာအသီ

ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ် မ့ၢ်စုလီၤဆိတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲအသီတခါ - အတက့ၢ်ဒိၣ် ဒီးတၢ်တၢ်တဖၣ်အိၣ်ဝဲအါမးန့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၢၣ်, တၢ်စးထီၣ်မၤအီၤလဲၤအသး တဆိဘၣ်တဆိလံန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်အဂ့ၢ်ဒ်လဲၣ် အခိၣ်တယၣ် ဒီးသးသဟီၣ်ဂံၢ်ဘါတဖၣ် ဟဲဝဲဒၣ်လၢ ပှၤထူလံၤဖိတတဖၣ် အတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤတၢ် အမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုအကီၢ် ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ, တၢ်ကၤယၢ်က့ၤလုၢ်လၢ်ထူသန့ ဒီးတၢ်လုၢ်အိၣ်သးသမူ လၢအဘၣ်တၢ်ဆိၣ်ထွဲတၢ်လံအီၤလၢ မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ခိၣ်နၢ် ဒီးခ့ၢ်ကရၢ လၢအပူၤကွံၣ် (၁၄) နံၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. အဒိ, ကဆိထၢၣ်ပှၤတတသ့ၣ်ပှၢ်တၢ်မၤအတၢ်ကဲထီၣ်လိၣ်ထီၣ် - မ့ၢ်ပှၤထူလံၤဖိတတလၢအဘၣ်ယှၢ်အိၣ်ကမ့ၢ်တဖၣ် အစုလီၤယုၣ်တၢ်မၤသကိးတၢ်, ဒုးအိၣ်ထီၣ်တၢ်ပၤဆှၢရဲၣ်ကျဲသ့ၣ်ပှၢ်အက့ၢ်အဂီၢ်, ကွဲးလီၤပာ်လီၤတၢ်သိၣ်တၢ်သီ ဒီးစူးကါဝဲဒၣ်ပှၤထူလံၤဖိအတၢ်သ့ၣ်ညါ ဒီးအလုၢ်အလၢ်တၢ်ဒုၣ်တၢ်ထုလၢတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤက့ၤ ဆၢၣ်ဖိကီၢ်ဖိတၢ်မံၤလၢလၢအကၤ ဒ်ပစံးတၢ်အဒိ, ကယုပှၢ်, ထီၣ်ခ့ၢ်ထီၣ်ကိး ဒီးဘီၣ်သိၣ်ဖးဒိၣ် စံးတၢ်တဖၣ် ယုၣ်ဒီးအလီၢ်အိၣ်လီၢ်ဆိး တၢ်အိၣ်တၢ်အီၤသ့ၣ်ထူၣ်ဝဲဘိတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်န့ၣ်အသိး, တၢ်မၤဆူၣ်ထီၣ်က့ၤ “ကီၢ်သ့ၣ်ဂ့ၢ်” လၢသဝီထူလံၤအိၣ်လၢအပူၤ (၁၃) ဖျၢၣ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲအံၤ ဒုးနၢ်ပၢ်အါထီၣ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢၢ် လၢအဘၣ်ထွဲဒီးပှၤထူလံၤဖိအတၢ်ပၤဆှၢရဲၣ်ကျဲအကီၢ်အဂ့ၢ်အါမးန့ၣ်လီၤ.

မိုးအဂ္ဂါဒ်လဲၣ်, ပှၤဒီသအခိၣ်ယၤန့ဆၢၣ်တၢ်ဘၣ်တ့ဖိတနီု ယုၣ်ဒီးထံကီၢ်ပဒိၣ်တၢ်ကရၢကရိ ပှၤန့ၢ်စိန့ၢ်ကမိၤအါဒၣ်တၢ်တက့ၢ် ဂ့ၢ်လိာ်ဘျီလိာ်ဝဲဒၣ်လၢ ကျဲယုထၢအဂ့ၤအဂ့ၤလၢတၢ်ကရဲၣ်သဲကတီၤ ခိၣ်ယၤန့ဆၢၣ် - ဒ်ပစံးတၢ်အဒိ, “ပှၤထူလံၤဖိအတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤ (indigenous conservation)” အကျဲန့ၣ် ဒီသအဝဲဒၣ် ခိၣ်ယၤန့ဆၢၣ်အဟီၣ်ကဝီၤ န့ၢ်သ့ဒၣ်ထဲသဝီတဖျၢၣ် မ့တမ့ၢ် လိာ်ကဝီၤဖိတတီၤအပတီၢ်ဖိန့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်စံးဝဲလၢ ဒ်သိးတၢ်ကဒီသအ ဟီၣ်ကဝီၤဖးလဲၣ်ကန့ၢ်အဂီၢ် ကီၢ်ပယီၤလိာ်ဘၣ်ဝဲဒၣ် တၢ်ဒီသအခိၣ်ယၤန့ဆၢၣ်အတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ လၢအက့ၢ်အဂီၤလိာ်ကံၤ “တီၣ်အတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤ (fortress conservation)” အကျဲအသိး - လၢအမ့ၢ်လိာ်ခၢၣ်သးပဒိၣ်တၢ်ဖိၣ်ပျံၤသန့ (တၢ်ဖိခိၣ်ဆူတၢ်ဖိလၢအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ) န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်, တၢ်ဆ့ၢ်န့ၢ်ယိာ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢၢ် တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤအံၤဖုးန့ၣ်ဖျါထီၣ် တၢ်ထံၣ်စိရတလ့ၢ်တခါလၢ ကညီပှၤထူလံၤဖိ အဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖံးခိၣ်က့ၢ်ဂီၤ (landscape) လၢ “ပှၤကညီဒီးန့ဆၢၣ်အိၣ်မုၢ်သကိးသ့” လၢဟီၣ်ကဝီၤဖးလဲၣ်တခါအဖိခိၣ်အဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဆ့ၢ်န့ၢ် ယိာ်လိာ်တၢ်မ့ၢ်တၢ်ခၢၣ်ကရၢၢ် စူးကါဝဲဒၣ် ဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖံးခိၣ်က့ၢ်ဂီၤပတီၢ်တၢ်သးဘူးယီၤသးကျဲ (landscape-level approach) ဆူတၢ်ကရဲၣ်သဲကတီၤဝဲဒၣ်, တမ့ၢ်ထဲလၢဟီၣ်ကဝီၤတခါလၢအလဲၣ်အထီအိၣ်ဝဲဒၣ် ၁.၃၅ ကကွၢ်အ့ၤကၢၢ် - လၢအမ့ၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ဖိဖျၢၣ်

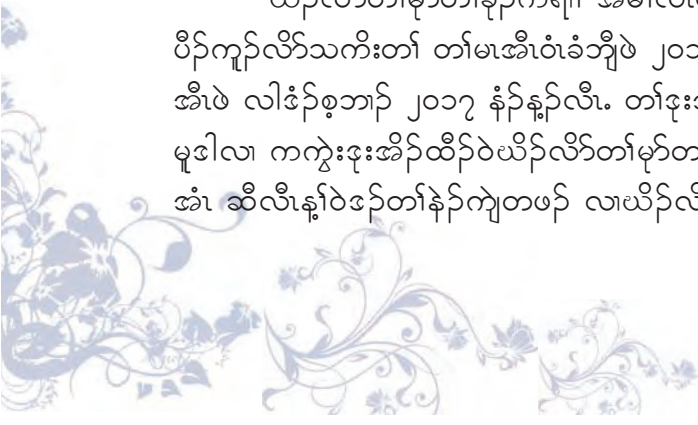
ပတီတိတ်ကီလီကဝီတိတ်စူသုဉ်ပျာ (tropical rainforest) တတီလောအရူဒိဉ်မးအံဇိဘဉ်, ပဉ်ပုဉ်ဒီးတိတ်ကဟုကယဉ် ဒီးမးဆူဉ်ထီဉ် ကညီပုဉ်ထူလံဖိ ၁၀,၀၀၀ ဂယဉ်ပဉ်လော အအိဉ်ဆိးလောဟီဉ်ကဝီအံဇိအပူ အတိတ်လုအိဉ်သးသမူ ဒီးအလုာ်လုာ်ထူသနူတဖဉ်န့ဉ်လီ. တိတ်အစာလောအဟဲအိဉ်ဖျါထီဉ်အဲဉ်အံဇိမ့ဉ် “ယိဉ်လိတ်တိတ်မုဉ်တိတ်ခုဉ်ကရါ” လောအတိတ်ဒုးနဲဉ်ဖျါ ထီဉ်ဝဲ ကျဲယုထောအဂတဘိ လောအဟဲထီဉ်လောဂံဉ်ခိဉ်ထံး ဒီးပံဉ်ဝဲဒုဉ်ကမျါလောတိတ်မးအသး ကံဉ်ပူန့ဉ်လီ. တမ့ဉ်ဝဲဒုဉ်န့ဉ် တိတ်ရဲဉ်သဲကတီတိတ် လောအဟဲလီလောတိတ်ဖိခိဉ်ဆူတိတ်ဖိလ် - လော အထူးထီဉ်ကွံဉ်ပုဉ်ကုပုဉ်ကညီ ဆူန့ဆာဉ်တိတ်ဒီးသဒါအဟီဉ်ကဝီချော အသိးဘဉ်န့ဉ်လီ.

တိတ်လီဘဉ်ယိဉ်

ထံလီကီပူတိတ်ဒုးတိတ်ယု, တိတ်သုးလီသုးကျဲ, ပုဉ်တတလီမုဉ်ပြုပြု ဒီးတိတ်လုာ်အိဉ် သးသမူဟးဂီအယိ အိးဟိထီဉ်န့ဉ်ကျဲလော သုဉ်ပျာအတိတ်လီဆူလီပလုာ် ဟဲခိဖျါအသးလော တိတ်ထူးထီဉ်န့ဆာဉ်တိတ်အိဉ်ယု (တိတ်မးကောသုဉ်, တိတ်ခူဉ်ထူစံးတိတ်တဖဉ်) ဒီးတိတ်ဘျာလီ ကျိဉ်စုလောသုဉ်ဖျါမုဉ်ကျဲလဲကွဉ်အယိန့ဉ်လီ. စးထီဉ်လော ၂၀၁၂ နံဉ် တိတ်ပတုဉ်တိတ်ခးလံ လံန့ဉ် နူသဝီလောမုဉ်တြီကီရဲဉ်တဖဉ် ဟဲဖျါထီဉ်ဝဲဒုဉ်လော တိတ်မဟးဂီသုဉ်ပျာအတိတ်တိတ် ကျဲတဖဉ် ဟဲအိဉ်ထီဉ်ဝဲကွဉ်ကွဉ်, လောအပဉ်ပုဉ်စုဉ်ကီးဒီးပယီသုး အတိတ်ဟဲန့ဉ်လီဟံးန့ဉ် အါထီဉ်တိတ်လီ ခိဖျါတိတ်ဘျာအါထီဉ်ကျဲ ဒီးသုးကလောတဖဉ်အယိန့ဉ်လီ. တိတ်ကူလဲမးကော ဆဉ်ဖိကီဖိတိတ်မဲလ် ဒီးဖိသုဉ်ခံတဖဉ် အိဉ်စုဉ်ကီးလောတိတ်လီတနီန့ဉ်လီ. အါန့ဉ်အန့ဉ်, တိတ်ဆုာ်န့ဉ်တိတ်ဘျာထီဉ်ဟးကွံ (ကုဒိဉ်) ထံတမာဉ်မုဉ်အူဂံ ၁,၂၀၀ မံးကဉ်ဝးတိတ်တိတ်ကျဲ - လောကသုးဆူဉ်ကွံဉ်ဟံဉ်ဖူဉ်တဘျူးဖူဉ် ဒီးထံကလုာ်ဘာကွံဉ်တိတ်မဲတိတ်မဲထူလံ ဒီးဆဉ်ဖိကီ ဖိလောအစာဘူးကလီတူဉ်တဖဉ် အတိတ်လီတိတ်ကျဲအါဒိဉ်မးအံဇိ, အိဉ်ဖျါဝဲလောပဒိဉ်ကဒုးလိဉ် ထီဉ်ဖးထီဉ်ဝဲန့ဉ်လီ. လောတိတ်န့ဉ်အယိ အလီအိဉ်သပျာတိတ်လော ယိဉ်လိတ်တိတ်မုဉ်တိတ်ခုဉ်က ရါအတိတ်ရဲဉ်တိတ်ကျဲ ကထူးဖျိဉ်ဝဲဖျိဉ်ပုဉ်အါဖုအါကရုအတိတ်ဂံတိတ်ဘါ ဖိသိးကမးဖိလီ ကွံဉ်တိတ်လီပျဲဘဉ်ယိဉ်သုဉ်တဖဉ်န့ဉ်လီ.

တိတ်ဟူးတိတ်ဂဲလောတိတ်မဲလံ, မးအဖါမုဉ် ဒီးမးခါဆူညါ

ယိဉ်လိတ်တိတ်မုဉ်တိတ်ခုဉ်ကရါ အမိလံမိပျာကကဲထီဉ်အဂီ ကီရဲဉ်ပတီတိတ်တဉ် ပိဉ်ကူဉ်လိတ်သကိးတိတ် တိတ်မးအီလံခံဘျဲ ၂၀၁၆ နံဉ်အပူ ဒီးသဘျီတဘျီန့ဉ် ဘဉ်တိတ်မး အီလဲ လါဒိဉ်စုဘဉ် ၂၀၁၇ နံဉ်န့ဉ်လီ. တိတ်ဒုးအိဉ်ထီဉ်တုာ်လံကမံးတိတ်တဖု, တိတ်ဟ့ဉ်အီ မူဒါလော ကကွဲးဒုးအိဉ်ထီဉ်ဝဲယိဉ်လိတ်တိတ်မုဉ်တိတ်ခုဉ် အတိတ်ဘျာမိပျာန့ဉ်လီ. တိတ်ဘျာမိပျာ အံဇိ ဆီလီန့ဉ်ဝဲဒုဉ်တိတ်နဲဉ်ကျဲတဖဉ် လောယိဉ်လိတ်တိတ်မုဉ်တိတ်ခုဉ်ကရါအံဇိ အတိတ်သုဉ်ထီဉ်

ဆီလီ၊ ဒီးအတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤတၢ်အကၢ်အဂီၤ ကဘၣ်အိၣ်ဒ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. ဝံးဒီး တၢ်ဘျၢမိၢ် ပှၢ်ပတိုင်အံၤ ဘၣ်တၢ်လဲၤတၢ်ပိၣ်ကူၣ်လိာ်သကိးအိၣ်ဖဲ ကီၢ်ဆၣ်ပတီၢ် (၄) ဘျီ ဒီးကရူၢ်ပ တီၢ် (၂၆) ဘျီ ဖဲ ၂၀၁၇ နံၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. ဒ်သိးတၢ်ဘျၢမိၢ်ပှၢ်အံၤ တၢ်ဟံၣ်ဂၢ်ဟံၣ်ကျၢဒီး အသးသမူကအိၣ်ထီၣ်အဂီၢ် တၢ်လီၤဒုးသ့ၣ်ညါ ဒီးဟံးန့ၢ်ဒုးသဝီဖိလၢအအိၣ်လၢကရၢ်အပူၤ တဖၣ် အတၢ်ဘၣ်သးဆဲးလီၤမံၤတၢ်ပနီၣ် ဖဲ ၂၀၁၈ နံၣ်ထီၣ်အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. တုၤမ့ၢ်ပှၢ် အါဂၤတူၢ်လိာ်ဘၣ်သးလံာ်ဘျၢမိၢ်ပှၢ်အံၤတဖၣ်န့ၣ် တၢ်ဟံၣ်ဂၢ်ဟံၣ်ကျၢအမူးကဘၣ်တၢ်မၤအိၣ်, ဝံးအလီၢ်ခံ တၢ်ကယုထၢထီၣ်စ့ၢ်ကိး ပှၢ်တီၢ်ခိၣ်ရိၣ်မဲတၢ်ကမံးတံာ်တဖၣ် ဒ်တၢ်ဘျၢမိၢ်ပှၢ်ကွဲး ဟံၣ်အသိးန့ၣ်လီၤ.

တကတီၢ်ပီၤဒီးယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်အတၢ်လဲၤထီၣ်လဲၤထီၣ်န့ၣ် ပှၢ်လီၢ်ကဝီဖိတ ဖၣ်စ့ၢ်ကိး စးထီၣ်ထီၣ်က့ၤအမိၢ်ပၢ်ဖဲအတၢ်လီၢ်တၢ်ကျဲ မ့တမ့ၢ် အကီၢ်, ခိဖျိတၢ်ယီၢ်သကိး ကီၢ်ဆၢဒီးဒုးသဝီအိၣ်ဘူးအိၣ်တံာ်တဖၣ် ဒ်သိးကမၤလီၤတၢ်အထံဆၢကီၢ်ဆၢ ဒီးပဒုၣ်ပးဆူး တၢ်သဘံၣ်ဘၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ကီၢ်တနီၤ စးထီၣ်ကွဲးဒုးအိၣ်ထီၣ်က့ၤ အတၢ်ဒီသဒါဒီးပၤဆၢ ရဲၣ်သ့ၣ်ပှၢ် တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ ဒီးကျိၤကျဲတဖၣ်, ဒီးအလီၢ်မ့ၢ်အိၣ် ကွၢ်ကဒါ ဒီးဘျီဂ့ၤ ထီၣ်က့ၤဝဲတကတီၢ်ဘၣ်တကတီၢ် ဒ်ဒိၣ်မိၣ်ခြိၣ်စံၣ်အကျဲအသိးန့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤအစၢလၢအဟဲ အိၣ်ဖျါထီၣ်ဖဲဆၢကတီၢ်ခဲအံၤန့ၣ် လီၢ်ကဝီပှၢ်တတၢ် ဒီးခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်မုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရ့ၣ်ပဒိၣ်တဖၣ် မၤနီၣ်မၤယါက့ၤ မ့တမ့ၢ် ဟံၣ်ပနီၣ်န့ၢ် ပှၢ်ထူလံာ်ဖိအကီၢ်, ပှၢ်တတၢ်သ့ၣ်ပှၢ်, ပျဲပူၤဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ ဒီးသ့ၣ်ပှၢ်ပျဲကွီၤသ့ၣ်တဖၣ် ဟဲအိၣ်ပျဲထီၣ်ဝဲ တကဝီဘၣ်တကဝီ လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ် ခုၣ်ကရၢ်အဟီၣ်ကဝီပူၤန့ၣ်လီၤ (ကွၢ်ဟီၣ်ခိၣ်ဂီၤ). လီၤဆီဒ်တၢ် ပှၢ်ထူလံာ်ဖိအကီၢ်တဖၣ် န့ၣ် အဝဲသ့ၣ်ကဘၣ်မၤလီၤတၢ်က့ၤ အတၢ်ပၤဆၢတၢ်ကွၢ်ဂီၤ, အတၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ ဒီးအ တၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲ (management plan) ဒ်သိးကပတံထီၣ်တၢ်ဟံၣ်ပနီၣ်န့ၢ်အိၣ်လၢခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်ပ ဒိၣ်ကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်တၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲ ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်ဒီတဘျီအပတီၢ်န့ၣ် တၢ်ဟံၣ်ပ နီၣ်ဟီၣ်ကဝီလီၤဆီ (အဒိ - ကီၢ်, ပှၢ်တတၢ်သ့ၣ်ပှၢ်, ပျဲပူၤဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိပျဲကွီၤ) သ့ၣ်တဖၣ် အံၤ တၢ်ကဒုးဘူးစဲက့ၤအိၣ် “ဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖဲခိၣ်ကွၢ်ဂီၤ” ဖးလဲၢ်တဘျီပီၤအသိး, တၢ်ကကူၣ် လိာ်တၢ်ပိၣ်သကိး တၢ်နီၤဖးလီၤတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖဲခိၣ်ကွၢ်ဂီၤ (management zones - အဒိ, ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိလုၢ်လီၤလုၢ်ထီၣ်အကျိၤ, ထံကွၢ်ခံဟီၣ်ကဝီ, ပှၢ်ထူလံာ်ဖိအလိ ဖးဒိၣ်တၢ်လီၢ်, တၢ်ဖဲအိၣ်မၤအိၣ်, တၢ်သ့ၣ်ထီၣ်ကျဲမုၢ်ကျဲဘိ ဒီးဒုးသဝီတၢ်လီၢ်, မ့တမ့ၢ် တၢ် ထူးထီၣ်သ့ၣ်ပှၢ်တၢ်ဖိတၢ်လံာ်အဟီၣ်ကဝီ စံးတၢ်တဖၣ်) န့ၣ်လီၤ. တၢ်တီၢ်အိၣ်လၢ တၢ်တၢ် ပိၣ်ကူၣ်လိာ်အကျိၤအကျဲအံၤ ကဒုးအိၣ်ထီၣ်န့ၢ် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ် အတၢ်ဂ့ၤထီၣ်

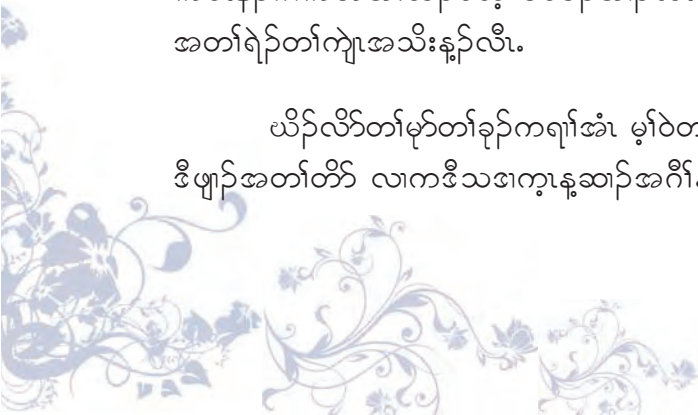
ပသီထိုင်အတတ်ရဲတတ်ကျွမ်းမြော် (development master plan) လာပျာဘတ်ထွဲဘတ်ယးကိးဖု
ဒီးတူလိာ်ဝဲ ဒီးမေဖျါထိုင်အမိာ်လံးမိာ်ပျာ်သုတဆီဘတ်တဆီအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဘတ်ထွဲဒီးလုာ်လံာ်ထူသန့ ဒီးတၢ်သ့ၣ်ညါထူလံာ်တကယန့ၣ် တၢ်ဆိၣ်ထွဲမေဖျါကိး
သန့ဆဲးလးကွီလး ပှတတမေတၢ်အိၤအိၣ်ဝဲ (၂) ဖျါန့ၣ်လီၤ. အလီၢ်အိၣ်လး ဆူညါခိန့ၣ်
တၢ်ကဘၣ်သးထီထိုင်အပတီၢ် လးအအိၣ်ဒီးအလံာ်ညိၣ်သိၣ်ဒိၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်သ့ၣ်ညါထူလံာ်
ကမူအဂီၢ် တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဒီးကွဲးထုးထိုင်က့ၤလုာ်ဖိထါဖိအလံာ် မ့ၢ်ဂ့ၤ လုာ်လံာ်ထူသန့တၢ်
ပူတဖၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ တၢ်မေအိၤဝဲတနီၤလံန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လးန့ၣ်ဆၢတၢ်သ့ၣ်ညါထူလံာ်တကယ တၢ်
မေတၢ်လံာ်ယုသ့ၣ်ညါပိၣ်က့ၣ်တၢ်မူအါကလုာ်အလံာ်ဟ်ဖျါတဘၣ်န့ၣ်လီၤ. အပူကွံာ်ယဲာ်
နံၣ်န့ၣ် တၢ်ယုသ့ၣ်ညါစ့ၢ်ကိးကယုပျာ်ဖဲကဆီထၢၣ်ပှတတသ့ၣ်ပျာ်အပူန့ၣ်လီၤ. ဆၢကတီၢ်
ခဲအံၤ ပိာ်မုာ်အတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖိသ့ၣ်ခဲအလံာ်ဟ်ဖျါဖဲကဆီထၢၣ်ပှတတသ့ၣ်ပျာ်အံၤ တၢ်က
ဖဲကွဲးထုးထိုင်ရးအိၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ရဲတတ်ကျွမ်းမြော်စ့ၢ်ကိးလး တၢ်ကယုသ့ၣ်ညါက့ၤကလုာ်
ဒီးဒုၣ်ဒီးတၢ်စွါအကလုာ်တဖၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ယုသ့ၣ်ညါတဖၣ်အံၤ ကဟ့ၣ်ထိုင်တၢ်ထံၣ်
န့ၢ်အရ့ဒိၣ်လး တၢ်ကသ့ၣ်ပှဆ့ၤ, သမံသမိးက့ၤ ဒီးမေဂ့ၤထိုင် ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်
အတၢ်ရဲတတ်ကျွမ်းမြော်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

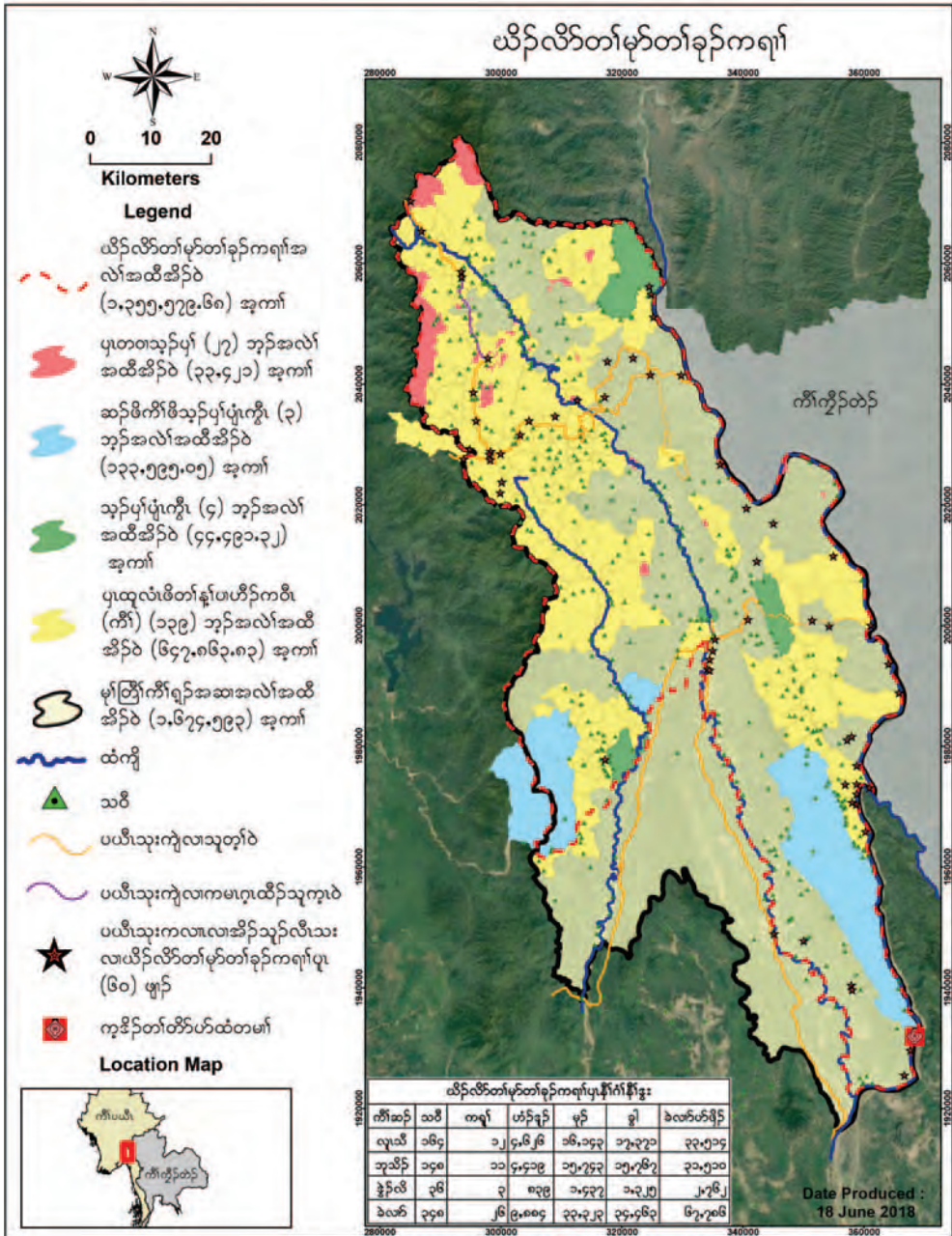
တၢ်ကဲဘျးဆူထံကီၢ်ဒီးဘၣ် မ့တမ့ၢ် ဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဖျါၣ်

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ် ကမ့ၢ်တၢ်အဒိအတၢ်အဂ့ၤတခါလး တၢ်လီၢ်အဂ့ၤအဂ့ၤ
တဖၣ် လးအဲၣ်ဒီးဒုးအိၣ်ထိုင်ဝဲဒၣ် ဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖံးခိၣ်ပတီၢ် (landscape level) တၢ်ရဲၣ်သဲ
ကတီၤန့ၣ်ဆၢအတၢ်ရဲတတ်ကျွမ်းမြော်လီၤ. ကမ့ၢ်ဝဲဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖံးခိၣ်ပတီၢ် တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤအ
တၢ်မေကျဲ လးအဟံာ်ကဲဝဲဒၣ် ပှထူလံာ်ဖိ အတၢ်န့ၢ်ပှဘၣ်အမိာ်ပာ်ဖဲအထံအကီၢ်အဟီၣ်က
ဝါခွဲးယာ်, အိးထိုင်န့ၢ်ဝဲပျါစီၢ်ခိၣ် ဒီးဆိၣ်ထွဲဝဲဒၣ် ပှလီၢ်ကဝါထူလံာ်ဖိ ဒီးအတၢ်ကရၢက
ရိတဖၣ် အတၢ်ပၣ်ယုာ်ပၣ်ဂီၢ် လးတၢ်ဒိသအန့ၣ်ဆၢဟီၣ်ကဝါ တၢ်ရဲတတ်ကျွမ်းမြော်ပတီၢ်ဒီးအ
ပူန့ၣ်လီၤ. ကီၢ်ပယီၤပဒိၣ် မ့ၢ်တူၢ်လိာ်ဟ်ပနီၣ် တၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤဟီၣ်ခိၣ်မဲာ်ဖံးခိၣ် လးအပၣ်
ယုာ်ဒီးပှထူလံာ်ဖိခွဲးယာ်ဒ်သိးအံၤတကလုာ်န့ၣ် ကီၢ်ပယီၤပူတၢ်ဒိသအတၢ်လီၢ်လါဟ့ အဟီၣ်
ကဝါနီၣ်ဂံၢ်ကဟဲအါထိုင်ဝဲသ့ ဒ်ပဒိၣ်အာၣ်လီၤတၢ်ဝဲလးတၢ်မေသကိးတၢ်ဒီး ဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဖျါၣ်
အတၢ်ရဲတတ်ကျွမ်းမြော်အသိးန့ၣ်လီၤ.

ယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်အံၤ မ့ၢ်ဝဲတၢ်အကါဒိၣ်တခါလးမေလးပျဲထိုင်စးဟီၣ်ခိၣ်
ဒီးဖျါၣ်အတၢ်တိာ် လးကဒိသအက့ၤန့ၣ်ဆၢအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်မုာ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ်ဝဲအံၤ အိၣ်ဒီး

အတတ်ပညာကျွမ်းကျင်မှုဆိုင်ရာလက်တွေ့အသုံးပြုဆောင်ရွက်ပေးရန်အတွက် အခြေခံအချက်အလက်များကို အောက်ဖော်ပြပါအတိုင်း ဖော်ပြထားပါသည်။

၂.၂. ကဆီထာၣ်ဒီးသီသံၣ်ပွါဂီၤပှၤတတၢသ့ၣ်ပှါ

(က) တၢ်အိၣ်သ့ၣ်လီၤသး

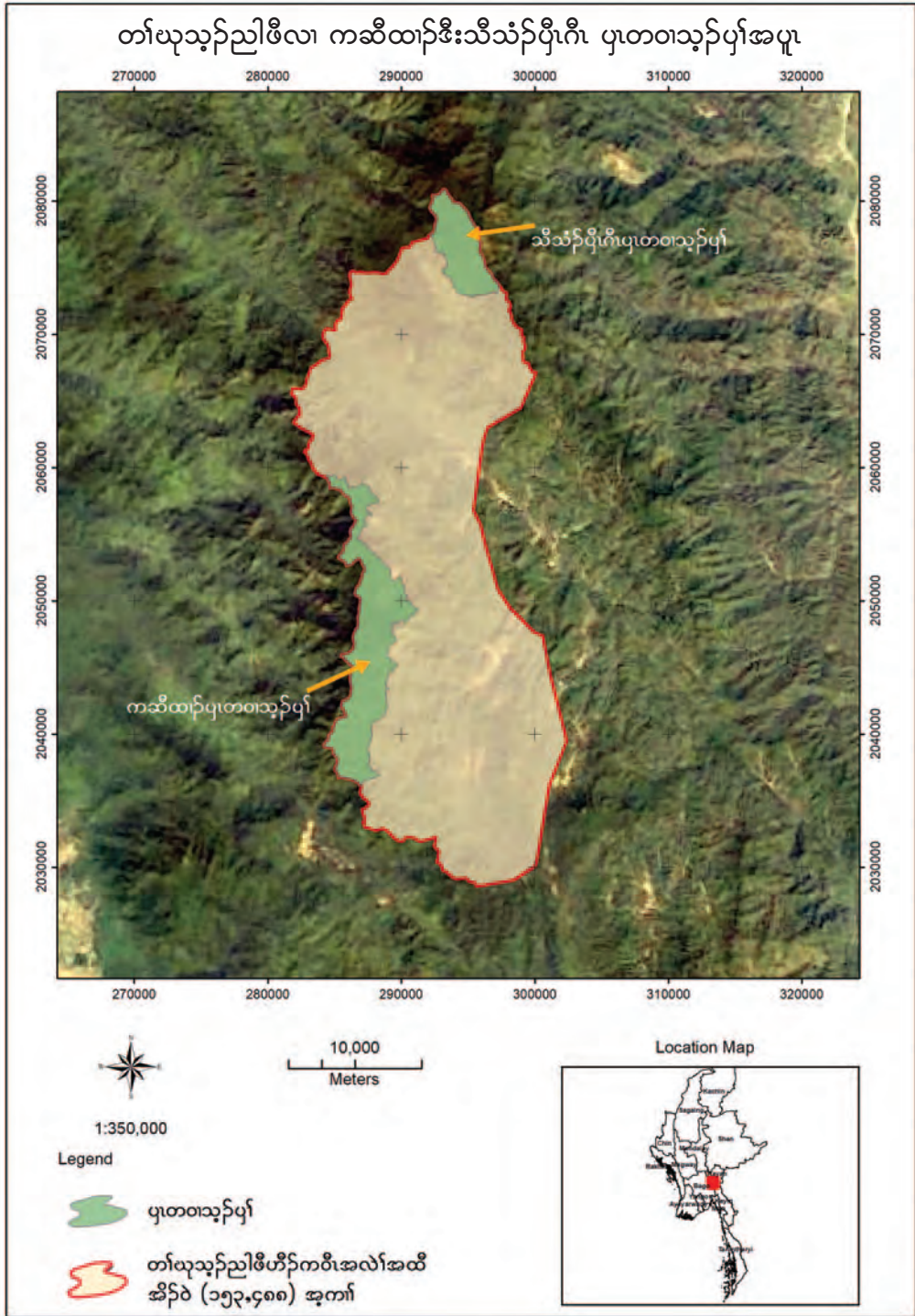
ကဆီထာၣ်ပှၤတတၢသ့ၣ်ပှါ အိၣ်သ့ၣ်လီၤအသးလၢကရူၢ်သၢဘ့ၣ် လၢအအိၣ်လၢစီၤမ့ၢ် ပျီၤ, လၢၢ်မ့ၢ်ပျီၤ ဒီးခုပူၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်သီသံၣ်ပွါဂီၤပှၤတတၢသ့ၣ်ပှါအံၤ အိၣ်သ့ၣ်လီၤအသး ဖဲခုပူၤကရူၢ်အပူၤန့ၣ်လီၤ. ကဆီထာၣ်ပှၤတတၢသ့ၣ်ပှါအမဲၣ်ဖံးခိၣ် တၢ်အိၣ်သးလၢမ့ၢ်ထီၣ်တ ကပၤမ့ၢ်ဝဲကစၢ်ဒိခိၣ်တၢ်ပၤအလီၢ်တနီၤ ဒီးကစၢ်အဖုၣ်တဖၣ်အိၣ်ဝဲဒၣ်စ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ. ဘၣ် ဆၣ်လၢအမ့ၢ်န့ၣ်တကပၤတၢ်ဘံၤလီၤ, ထံကွၢ်ခံ, ဒီးတၢ်လျီၢ်တၢ်တြီၤတဖၣ်အိၣ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. လၢ မ့ၢ်ထီၣ်တကပၤမ့ၢ်ဝဲ ပှၤလိၣ်ကျိအတြီၤပူၤ, ဒီးမ့ၢ်န့ၣ်တကပၤမ့ၢ်ဝဲ ကိၤလိၣ်ကျိအတြီၤပူၤန့ၣ် လီၤ. ကဆီထာၣ်ပှၤတတၢသ့ၣ်ပှါ မ့ၢ်ဝဲကစၢ်တူၢ်အယိ လၢကလံၤထံးတကပၤ ဆဲးလီၤဝဲဆူယိမ့ၢ် ကျိ ဒီးအကလံၤစိးတကပၤ ဆဲးထီၣ်ကျဲၤဝဲဆူသီသံၣ်ပွါဂီၤကစၢ်တူၢ်ဖးဒိၣ်န့ၣ်လီၤ.

မ့ၢ်လၢသီသံၣ်ပွါဂီၤပှၤတတၢသ့ၣ်ပှါတခီမ့ၢ်ဝဲ ပှၤလိၣ်ကျိအထံကွၢ်ခံသ့ၣ်ပှါ, လၢက စၢ်တူၢ်မ့ၢ်ထီၣ်ကလံၤထံးမ့ၢ်ဝဲဘုသိၣ်ကစၢ်တူၢ် ဆဲးထီၣ်ဆူသီသံၣ်ပွါဂီၤ, အမ့ၢ်န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲ ကဆီထာၣ်ယိမ့ၢ်ကျိအကစၢ်တူၢ်ဆဲးထီၣ်ဆူသီသံၣ် ဒီးကတၢ်ဝဲဖဲပွါဂီၤခိၣ်ကလံၤစိးန့ၣ် လီၤ. သီသံၣ်ပွါဂီၤပှၤတတၢသ့ၣ်ပှါအခၢၣ်သးကလံၤထံးန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဒၣ် ပှၤလိၣ်ကျိအတြီၤပူၤန့ၣ် လီၤ. မ့ၢ်သ့ၣ်ပှါတၢ်လီၢ်အဟီၣ်ကဝီၤအံၤအကစီၤထီၣ်ထီၣ်လၢပီၣ်လဲၣ်အမဲၣ်ဖံးခိၣ်အိၣ် ဝဲ ၈၀၀ - ၂,၇၀၀ မံထၢၣ်ယၣ်ယၣ်န့ၣ်လီၤ.သ့ၣ်ပှါတဖၣ်အါတက့ၢ်မ့ၢ်ဝဲ ကနၢသ့ၣ်ပှါ လါဟ့ထီၣ်ဘိန့ၣ်လီၤ.

ပှါအံၤတၢ်မၤဟးဂီၤအီၤခိဖျိ တၢ်ဘၣ်စံၣ် မ့ၢ်ဟးဖျိး လၢပယိၤသးအတၢ်ထီၣ်ဒုးအဖီ ခိၣ်အိၣ်တဒိၣ်တဆံးအယိ တၢ်လီၢ်တနီၤလီၤ ဟံလီၤပျီၤဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်သနၣ်က့, သ့ၣ်ပှါထူလံၤလၢအတဘၣ်တၢ်မၤဟးဂီၤအီၤ နီတဘျီဘၣ်တဖၣ် အိၣ်ဒီးဝဲဒၣ်လၢအအါ န့ၣ်လီၤ.

ဟိန်ခိန်ဂီအဖိ (၁) ကဆီထာ်ပုတတသ့ၣ်ပုၣ်အိန်သ့ၣ်လီၤသးတၢ်လီၢ်

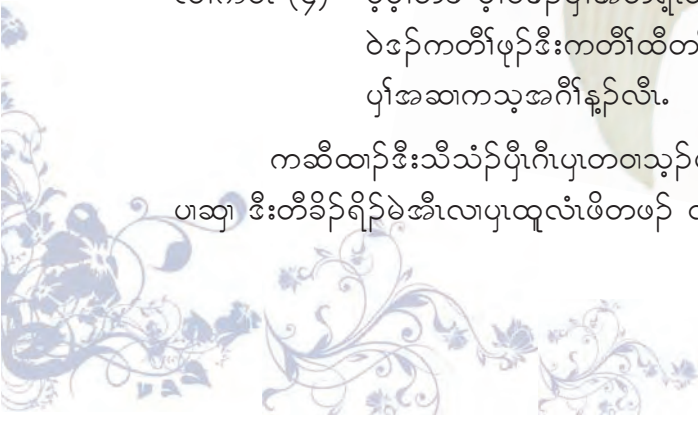
(ခ) ပုလီကဝီဖိအတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤပုတတၢ်သ့ၣ်ပုၤ

ကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပုတတၢ်သ့ၣ်ပုၤအဟီၣ်ကဝီအံၤ အိၣ်တၢ်လံၤဝဲၣ်ဒၣ်လၢပျူၤ လၢကစၢၤလံၤလံၤ ဒီးဘၣ်တၢ်ဟံၣ်ကဝီအီၤ, ဟံၣ်ဒိၣ်ဟံၣ်ကဲအီၤဖိအမ့ၢ်တၢ်သူတၢ်ပျီၤ, တၢ်စိတၢ် ဆံ့, သံခိၣ်မ့ၢ်ဃါအလီၢ်အကျဲ လၢအဘၣ်တၢ်ဟံၣ်ပနီၣ်ဒီးပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤတၢ်အီၤအနံၣ်လၢအက ယၤတဖၣ် လၢကညီပုၤထူလံၤဖိတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ပုၤထူလံၤသ့ၣ်တဖၣ်အံၤအပူၤန့ၣ် အိၣ်ပျဲၤဝဲဒီး န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤအကလုာ်ကလုာ်လၢအလုာ်ဒိၣ်ပျီၤဒိၣ် ဒီးလီၤကံၤဖိသိးသံခိၣ်မ့ၢ်ဃါအဘီ အမ့ၢ် အခုအဝုၢ် လၢအပျဲၤဒီးတၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ် တၢ်အိၣ်ကုးအီၤပျဲၤန့ၣ်လီၤ. ဖိခုၣ်တၢ်ဆိတလဲအိၣ် ထီၣ်သးအဖိခိၣ် ဖိသိးဒီးပုၤတၢ်ချၢကသ့ၣ်ဟံၣ်ပုၤထူလံၤဖိအတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤ အတၢ်သိၣ်တၢ် သီတၢ်ဘျၢတဖၣ်အဂီၢ် ပုလီကဝီဖိလၢအဒူသဝီ “ကီၢ်” အိၣ်စဲဘူးလိာ်အသးတဖၣ် ဟံၣ် ဖျိၣ်ထီၣ်အသး, ဒုးအိၣ်ထီၣ်ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤအတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ ဒီးဘၣ်တၢ်ဟံၣ်ကံၤဟံၣ်ကျဲၤအီၤ လၢကီၢ်သူလုၤသ့ၣ်ပုၤဝဲၤကျိၤ ဖဲလၢအိးကထိဘၣ် (၁၀) သီ, ၂၀၁၄ နံၣ်န့ၣ်လီၤ. ကဆိထၢၣ်ပုၤ တတၢ်သ့ၣ်ပုၤလၢကီၢ်သူလုၤပဒိၣ်ဟံၣ်ပနီၣ်အံၤ အလဲၢ်အထီအိၣ်ဝဲဒၣ် ၁၈,၅၇၈ အ့ၤကၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖိသိးတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤကဆိထၢၣ်ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤ ကလဲၤအသးဘျၢဘျၢဆီဆီအဂီၢ် တၢ်နီၤလီၤသ့ၣ်ပုၤအကဝီအိၣ်ဝဲတဘျုးကလုာ် ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢသ့ၣ်ပုၤတၢ်ဘျၢလၢ လီၢ်ကဝီဖိ ဒီးကီၢ်သူလုၤပဒိၣ်ဟံၣ်ပနီၣ်ဃာ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. သ့ၣ်ပုၤတဘျုးအံၤ တၢ်နီၤလီၤအကဝီ လီၤဆိလိာ်အသးအိၣ်ဝဲလွံၢ်တီၤ, ဒီးတတီၤစုာ်စုာ် အိၣ်ဝဲဒီးတၢ်ပၤဆၢရဲၣ်ကျဲၤအကျဲန့ၣ်လီၤ.

- လီၢ်ကဝီ (၁) အိၣ်လၢပုၤအဟီၣ်ကဝီအခၢၣ်သးလၢအဘၣ်တၢ်တြီအီၤတၢ်တၢ်ဖျုၤဖျုၤလၢ တၢ်တဘၣ်ဆဲးဘၣ်ခးဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိမ့ၢ်ဂ့ၤ တၢ်သူအိၣ်တၢ်အိၣ်ယၤလၢအ ပူၤမ့ၢ်ဂ့ၤ တသ့နီၤတမံၤဘၣ်န့ၣ်လီၤ.
- လီၢ်ကဝီ (၂) မ့ၢ်တၢ်လီၢ်တတီၤလၢတၢ်သူအိၣ်ပုၤအတၢ်အိၣ်ယၤသ့တနီၤ ဒီးတၢ်ခးအိၣ် ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိလၢတၢ်တြီအီၤတဖၣ်သ့ဝဲတနီၤန့ၣ်လီၤ.
- လီၢ်ကဝီ (၃) မ့ၢ်တၢ်လီၢ်လၢဒူလီၢ်သံၣ်လီၢ်အိၣ်အလီၢ် ဒီးတၢ်သူအိၣ်အီၤသ့ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.
- လီၢ်ကဝီ (၄) မ့ၢ်တခီ မ့ၢ်ဝဲဒၣ်ပုၤအတၢ်ရၢထံးသ့ၣ်ပုၤအဆၢတၢ်လီၢ်တဖၣ် တၢ်သူၣ်လီၤ ဝဲဒၣ်ကတီၢ်ဖုၣ်ဒီးကတီၢ်ထီတၢ်ထူၣ်တၢ်ဘိ ဖိသိးတၢ်သ့ၣ်ညါလီၤတံၢ်သ့ၣ် ပုၤအဆၢကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤပုတတၢ်သ့ၣ်ပုၤ မ့ၢ်ပုၤတတၢ်သ့ၣ်ပုၤခံဘျုး လၢအဘၣ်တၢ် ပၤဆၢ ဒီးတီခိၣ်ရိၣ်မဲအီၤလၢပုၤထူလံၤဖိတဖၣ် လၢအအိၣ်ဒီးအကွၢ်အဂီၢ်လီၤတံၢ်လီၤဆဲးန့ၣ်

လီး. အိပ်စွဲကိစ္စဒီးတၢ်သိပ်တၢ်သီတၢ်ဘျုး ဒ်သိးတၢ်ကပၤဆျၢရဲၣ်ကျဲၤတၢ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, တၢ်စံၣ်ညီၣ်ပှၤ မၤကမၢ်သ့ၣ်ပှၤတၢ်ဘျုးတဖၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ ကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီး. အဝဲသ့ၣ်အိၣ်ဒီး အကမံးတံၢ်တၢ်ပၤ ဆျၢရဲၣ်ကျဲၤတၢ်အကရၤ, ဒ်အမ့ၢ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါန့ၣ်ဆၢတၢ်အိၣ်ယၤကရၢၢ်, စးထီၣ်တုၤလၢပှၤ အတၢ်အိၣ်ယၤ, ထံကျိအတၢ်အိၣ်ယၤတဖၣ်ခဲလၢၢ်န့ၣ်လီး. တကးဒီးဘၣ်ပှၤဘၣ်မူဘၣ်ဒါ လၢဘၣ်ဘၢတကပၤစ့ၢ်ကိး အိၣ်ဒီးပိၣ်မုၢ်ပိၣ်ခွါ, အိၣ်ဒီးပှၤပှၤဆျၢဒီးတၢ်စံၣ်ညီၣ်ပီတုၤကရၢၢ်စ့ၢ် ကိးန့ၣ်လီး.

ကဆိထၢၣ်ပှၤတဝဲသ့ၣ်ပှၤကမံးတံၢ် ဒီးပှၤလီၢ်ကဝီထူလံၤဖိတဖၣ် - တၢ်ချၢတၢ်ဆိၣ် ထွဲအိၣ်ဂ့ၤ တအိၣ်ဂ့ၤ, အဝဲသ့ၣ်ဒီးသဒၢက့ၤအန့ဆၢတၢ်မူကလုာ် လၢအကစၢ်ဒၣ်ဝဲအတၢ် လၢၢ်ဘျုးလၢၢ်စ့ၤ အဂီၢ်အဘါ ဒီးကပၤကဝါဒၣ်ဝဲတပယုာ်ယီၤန့ၣ်လီး. လၢတၢ်န့ၣ်အယိ, တၢ်မူအါကလုာ် လၢအလုာ်ဒိၣ်ပှၤဒိၣ်တဖၣ် အိၣ်ဒီးလၢကီၢ်သုလုၤသ့ၣ်ပှၤတဖၣ်အပှၤ အါက လုာ်အါမ့ၢ် လၢဖိလံၤလၢခံတဖၣ် ကထံၣ်ဘၣ်ဝဲအဂီၢ် - ဒ်ပစံးတၢ်အဒိ, ဘိၣ်သိၣ်ဖးဒိၣ်, ကယုာ်ပှၤ, ဒီးအဂုၤအဂၤတဖၣ်န့ၣ်လီး.

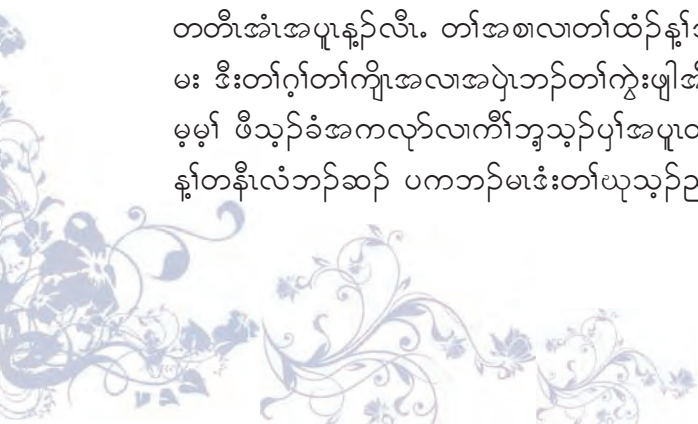
(ဂ) တၢ်ယုထၢတၢ်လီၢ်လၢတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖိသ့ၣ်ခံအဂီၢ်

ကဆိထၢၣ်ဒီးသိသံၣ်ပျီၤဂီၤအပှၤတဝဲသ့ၣ်ပှၤ အဟီၣ်ကဝီပှၤအံၤ မ့ၢ်တၢ်လီၢ်အကြး ကတၢ်လၢ တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖိသ့ၣ်ခံအဂီၢ်န့ၣ် ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢ တၢ်ဂ့ၢ် (၄) ထံၣ်န့ၣ် လီး. တၢ်ဂ့ၢ်အခိၣ်ထံးကတၢ်တထံၣ်, ခိဖျိလီၢ်ကဝီဝဲအံၤ သ့ၣ်ပှၤတဖၣ် တၢ်တမၤဟးဂီၤဒီး အါ ဒိၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်မ့ၢ်နီတဘျီဘၣ်အယိ တၢ်မူအါကလုာ်အတၢ်အိၣ်ယၤထူးတီဝဲဒၣ်န့ၣ်လီး. တၢ်ဂ့ၢ်ခံထံၣ်တထံၣ်, ခိဖျိမ့ၢ်လီၢ်ကဝီတတီၤလၢ ကညီပှၤထူလံၤဖိစိစဲၣ်အိၣ်ဆိးအလီၢ်, လၢအအိၣ်မူထွဲမိၢ်ပာ်ဖဲအလုာ်လၢထူသန့, အိၣ်မူဆိးကါဒီးအတၢ်သ့ၣ်ညါထူလံၤ ဘၣ်ယး တၢ်အိၣ်ကတီၤန့ဆၢခိၣ်ယၤ ယုာ်ဒီးတၢ်ဒီးသဒၢတၢ်မူအါကလုာ်တဖၣ် အယိန့ၣ်လီး. တၢ် ဂ့ၢ်သၢထံၣ်တထံၣ်, ခိဖျိပှၤလီၢ်ကဝီဖိတဖၣ် ပတံထီၣ် ဒီးဒီးန့ၢ်ဘၣ်လံ ကီၢ်သုလုၤသ့ၣ်ပှၤဝဲ ကျိ အလံာ်အုၣ်သးလၢအဝဲသ့ၣ် ကပၤဆျၢရဲၣ်ကျဲၤ အပှၤတဝဲသ့ၣ်ပှၤ လၢကျဲယုာ်ကအယိန့ၣ်လီး. ဒီး တၢ်ဂ့ၢ်လၢခံကတၢ်တထံၣ်, ခိဖျိလၢ သ့ၣ်ပှၤဟီၣ် ကဝီအံၤ ဒီးအခိၣ်အယၤတဖၣ် ထံၣ်ဘၣ်တၢ်မၤ ကအိၣ်ဟုၣ်ဖိသ့ၣ်ခံတဖၣ်အယိ ပှၤလီၢ်ကဝီဖိ ဒီး ပှၤတဝဲသ့ၣ်ပှၤကမံးတံၢ် အိၣ်ဒီးတၢ်သ့ၣ်ကိၢ်သးဂီၤ ဒီးအဲၣ်ဒီးယုကျဲလၢကဘျီလီၤက့ၤတၢ်ဂ့ၢ်ကီတခါအံၤ အဂီၢ်အယိန့ၣ်လီး.

၂.၃. ဖီသုဉ်ခံအတတ်လုာ်ဒိဉ်ပွာ်ဒိဉ်

ဖီသုဉ်ခံအရူဒိဉ်လုာ်တတ်မူတတၢအဂီၢ်ဖီသုဉ်ခံမ့ၢ်န့ၢ်ဆၢဉ်တၢ်မဲတၢ်မၤအကျါတကလုာ် လၢအရၤလီၤအသးသကုၤဆးဒးလၢဟီၣ်ခိဉ်ဒီတဘျီအပျၢ်ပူၤတဖၣ် လီၤဆီဒေတၢ် စးထီၣ်လၢကျါတူၣ်ကီၢ်အဟီၣ်ကဝီၤ ထံထီၣ်ထံလီၤသ့ၣ်ပျၢ် တူၤထီၣ်ဆူကျါတူၣ်လၢဆီသ့ၣ်ပျၢ်. ရၤလီၤစ့ၢ်ကိးအသးလၢလီၤကစီၤထီၣ်ထီၤယံၤဒီးပိဉ်လဲၣ်မဲၣ်ဖံးခိဉ် သ့ၣ်ပျၢ်အဟီၣ်ကဝီၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖီသုဉ်ခံအကလုာ်လၢအလီၤဆီလိာ်အသးအိဉ်ဝဲဒေအါမးဒ်အမ့ၢ်, အထုဉ်အဒိဉ်အဆံး, အလုာ်အဒုဒီးအဖီလၢအယံၤအလၢအိဉ်ဒီးအလုာ်အကလုာ်ကလုာ်လၢအလီၤဆီလိာ်အသးတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖီသုဉ်ခံအါကလုာ်မ့ၢ်စ့ၢ်ကိးတၢ်အိဉ်တၢ်အိဉ်လၢတၢ်မူအါကလုာ်အဂီၢ် လီၤဆီဒေတၢ် တၢ်မူအါကလုာ်လၢအအိဉ်ဖီအစီဒ်အမ့ၢ်ထီၣ်, ဘျါဒီးဒုဉ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဖီလံၤဖီယာ်လၢအအိဉ်ဖီအစီအါကလုာ်လီၤဆီဒေတၢ် ကွဲဖိ, ကနဲဖိ, ဖျါ, ဒီးစွဲၤအကလုာ်တဖၣ် အိဉ်ဖီအထုးအစီ ဒီးဒုးကဲထီၣ်တၢ်အိဉ်လၢပဂီၢ် လၢအန့ၢ်တၢ်ဂံၢ်တၢ်ဘါ ဒီးမ့ၢ်ကသံၣ်ကသီအါကလုာ်န့ၣ်လီၤ.

ဖီသုဉ်ခံ ဖီဟီၣ်ခိဉ်လီၤ လၢဟီၣ်ခိဉ်ဒီတဘျီ လၢတၢ်ဟ်ပနီၣ်တၢ်အါန့ၣ်အိဉ်ဝဲအကလုာ် ၂၈,၀၀၀ ယၣ်ယၣ်ဒီးအဒုဉ်အထာဲလၢာ်အိဉ်ဝဲ ၇၆၃ င့ၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်မ့ၢ်လၢကီၢ်ပယီၤဒီးဘျီတခါ တၢ်ထံၣ်န့ၢ်အါအကလုာ်ပၣ်ယုာ်ဒီးဖီကလုာ်လၢဟီၣ်ခိဉ်လီၤ လၢတၢ်ကိးအါလၢ (Terrestrial Orchids) ဒီးဖီသုဉ်ခံ ခဲလၢာ်အိဉ်ဝဲအကလုာ် ၈၀၀ ယၣ်ယၣ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်မ့ၢ်လၢကီၢ်သုလုၤအဟီၣ်ကဝီၤပူၤန့ၣ် ဖီသုဉ်ခံအကလုာ်လၢအမဲထီၣ်လၢဟီၣ်ခိဉ်လီၤတဖၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, မဲထီၣ်လၢသ့ၣ်ခံတဖၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, တၢ်ယုသ့ၣ်ညါအါလီၤတၢ်လီၤဆဲးတအိဉ်ဒီးနီတဘျီဘၣ်. လၢတၢ်န့ၣ်အယိ, တၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖီသုဉ်ခံဖဲကဆီထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီဂီၤအပျၢ်အံၤ မ့ၢ်တၢ်အခိဉ်ထံးကတၢ်တဘျီ လၢတၢ်ကသ့ၣ်ညါဝဲဖီသုဉ်ခံအတတ်အိဉ်ယၢၤ လၢကနာသ့ၣ်ပျၢ်အဟီၣ်ကဝီၤတတီၤအံၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်အစၢလၢတၢ်ထံၣ်န့ၢ်အါတဖၣ် မ့ၢ်တၢ်လၢအလီၤသ့ၣ်မံသးမ့ၢ်ဒိဉ်မး ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျါအလၢအပျဲဘၣ်တၢ်ကွဲးဖျါအါဖဲ လံာ်ဟ်ဖျါအခိဉ်တီ (၄) အပူၤန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်မ့ၢ် ဖီသုဉ်ခံအကလုာ်လၢကီၢ်ဘျီသ့ၣ်ပျၢ်အပူၤတဖၣ်န့ၣ် တၢ်ဂ့ၢ်တၢ်ကျါတဖၣ် ပဟ်ဖျိဉ်အါန့ၢ်တနီၤလံာ်ဘၣ်ဆၣ် ပကဘၣ်မၤဒဲးတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဆူညါတပတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖီသုဉ်ခံလုာ်ဒိဉ်ပုၤဒိဉ်လၢကညီဖီလုာ်လၢထူသနူအဂီၢ်

ဖီတဖဉ်တၢ်ကိးအိၤလၢဖီ အခိပညီမ့ၢ်ဝဲ အတၢ်ကိးဘုကလၢဟုကလၢန့ၣ်လီၤ. တၢ်ကိးပုၤဟ်ဘုအလီၢ်လၢဘုဖီန့ၣ်မ့ၢ်လၢဘုတဖဉ်အိဉ်ဒီးအဝံအကလၢစးထီၣ်ဖဲလၢ တၢ်သၢထီၣ်ထီၣ် ဒီးလဲၤဒီးဖီဂီၤဖီဘီလၢတၢ်ကိးထီၣ် “ထီၣ်ဘံၤဖၢ” (ကညီစ့ၤ), “ဖံဘံၤယီ” (ကညီပျီ) ဝံၤဝဲအလီၢ်ခံန့ၣ်လီၤ. တၢ်န့ၣ်ဝဲလၢဖီန့ၣ် တၢ်တကြးဆါအိၤဘၣ်. ပုၤတဂၤလၢလၢ မ့ၢ်တသၣ်ဝံၤလီၤဒီးဒီးဘၣ်န့ၣ် ဖီတဖဉ်ကအိဉ်ကစီၤဒၣ်အတၢ်န့ၣ်လီၤ. အါန့ၢ်အန့ၣ်, ဖီသုဉ်တဖဉ်တၢ်ဒိအိၤလၢလုာ်လၢထါ လၢအအိဉ်ဒီးအခိပညီလၢ ပကညီဖီအလုာ်လၢထူသနူအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. င်န့ၣ်အသိး, ဖီတဖဉ်အတၢ်ဖီထီၣ်ဖးထီၣ်အဆၢကတီၢ်န့ၣ် ကဲဘျုးဝဲဒၣ်လၢကညီဖီမၤမုၢ်မၤဝဲတဖဉ် ကကွၢ်တၢ်ဆၢကတီၢ် ဒီးဖးတယးဝဲဒၣ် မူခိဉ်ကလံၤသီၣ်ဂီၤ အတၢ်အိဉ်သးလၢအဆီတလဲအသးသ့တဖဉ်န့ၣ်လီၤ.

လၢလီၢ်ကဝိၤအါတီၤအပူၤ ဖီအါကလုာ်ဘၣ်တၢ်သူအိၤလၢတၢ်အိဉ်တၢ်အိၤ, ကသံၣ်ကသီ, ဒီးတၢ်သူစ့ၢ်ကိးအိၤလၢလုာ်လၢထူသနူ ဒီးတၢ်စ့ၢ်တၢ်န့ၣ်အဂီၢ် လၢပုၤထူလံၤဖီအါကလုာ်လၢဟီၣ်ခိဉ်တဘျုးအံၤအချၢန့ၣ်လီၤ. ဖီအါကလုာ်န့ၣ် တၢ်သူတၢ်လံၤအိၤလၢအနံၣ်လၢအကထီတဖဉ် လၢတၢ်ယါဘျုးတၢ်ဆုးတၢ်ဆါ အကလုာ်ကလုာ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဒိ, ဖီမုၢ်ယါန့ၣ်

ပုၤသးပုၤကုၢ်ဘဲဝဲ ဒီးစံၢ်ထိးဝဲပုၤ ယံကံၤကွဲကံၤတဖဉ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယံ, ကဆီထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပုၤဂီၤပုၤတဝဲသ့ၣ်ပုၤအပူၤအံၤ ဖီလၢတၢ်သူအိၤလၢကသံၣ်ကသီ, တၢ်ယံတၢ်လၢ, တၢ်မၤမုးမၤပွဲ, တၢ်ကယၢကယဲ ဒီးပုၤထူလံၤဖီအတၢ်စ့ၢ်တၢ်န့ၣ်အဂီၢ်န့ၣ် ကအိဉ်ဝဲဒၣ်အါမး ဒီးအလီၢ်အိဉ်လၢတၢ်ကဘၣ်ယုသ့ၣ်ညါမၤနီၣ်မၤယါက့ၤစ့ၢ်ကိးအိၤန့ၣ်လီၤ.

ဖီသုဂ်ခံ ဒီးကညီပိတ်မုဂ်အတတ်ဘဉ်ထွဲဘူးတံာ်

ဖီတဖဉ် ပှသးပှဒ်လီဝဲလၢအမ့ၢ်စ့ၢ်ကီး ပိတ်မုဂ်အသူးအသုဂ် ဒီးအတတ်စိတ်ကမိ န့ၣ်လီၤ. အယံ တံာ်မ့ၢ်ဆါအိၣ်အီၤလံၤဒီး ဘဉ်သုဂ်ညါလၢပှကူပှကညီတဖဉ် တံာ်ဆါအိၣ် လိာ်သးကအိၣ်ထီၣ်စ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ. ပမ့ၢ်ပပှဒ်စ့ၢ်ကီးဝဲလၢထါဒ်အံၤ.

“ကုဂ့ၤထီၣ်လၢဂ့ၢ်လၢပှီၤ - နီၢ်ဂ့ၤထီၣ်လၢသံၣ်လၢဖီ,
သုဂ်တထူၣ်ဒီးဖီတဖု - သုဂ်တသံဖီလၢတယု”

ဟ်ဖျါထီၣ်ဝဲအခိပညီလၢ ဖီန့ၣ်မ့ၢ်ပိတ်မုဂ်အတတ်ကဆဲကဆီ, တံာ်မၤယံမၤလၢအသးဒီး မ့ၢ်ဝဲတံာ်တိတ်လီၤ, တီဒီးသုဂ်လၢအမဲထီၣ်လၢအလီၤတုၤအသံတစုန့ၣ်လီၤ. ဒ်န့ၣ်အသး, တံာ်စံးသုလၢ ဖီတဖဉ်န့ၣ် မ့ၢ်ဝဲပိတ်မုဂ်ပိတ်မၤအသူးအသုဂ်အလၢကပီၤအယံ ပိတ်မုဂ်ပိတ်မၤတဖဉ် အဲၣ်ဝဲ ဒီးသုအီၤလၢတံာ်ကယၢကယဲ အါဒိၣ်န့ၢ်ဒီးပိတ်ခွါတဖဉ်န့ၣ်လီၤ. ဒီဖျါလၢပိတ်မုဂ် အိၣ်ဒီးတံာ်သးဝဲလၢဖီတဖဉ်အဖီခိၣ်အယံ ပိတ်မုဂ်တဖဉ် အိၣ်ဒီးတံာ်သုဂ်ညါဘဉ်ယးဖီတဖဉ် အါဝဲအဂ့ၢ်န့ၣ် တံာ်သမၤအီၤတသုဘဉ်န့ၣ်လီၤ. ဝဲတံာ်သးဘဉ်ဖျိၣ်ဒီးတံာ်ကိတ်ခဲတံာ်ဆိ ကမိၣ်ဆိကမးလုာ်ဘၢပိတ်မုဂ်အခါ အဝဲသုဂ်မ့ၢ်ထံၣ်ဘဉ်ဖီသုဂ်ခံတဖဉ်လၢအယံဝဲလၢဝဲန့ၣ်, အတံာ်သးဘဉ်ဖျိၣ် တံာ်ဆိကမိၣ်ဆိကမးတဖဉ် လီၤမၢ်ကွံာ်ဝဲစ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ. အယံ ဖီမ့ၢ်ဝဲ တံာ်အိၣ်ဘျးအိၣ်သါဒီးတံာ်သယုာ်သညီလၢပိတ်မုဂ်တဖဉ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်ကညီပှထူလံၤဖီတဖဉ်အလုာ်အလုာ်အိၣ်အသး တံာ်ဝဲတံာ်မၤ ဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်ခိၣ်ယၢန့ၣ် ပိတ်မုဂ်ပိတ်မၤ ဒီးပိတ်တံာ်ပိတ်ခွါတဖဉ် ဟ်လုာ်ဟ်ပှဝဲတဖဉ်သးလိာ်အသးဘဉ်န့ၣ်လီၤ. အါတ က့ၢ် ပိတ်မုဂ်ပိတ်မၤတဖဉ် ဟ်လုာ်ဟ်ပှဝဲဒုၣ်တံာ်ထူၣ်တံာ်ဘိလၢတံာ်အိၣ်သု, အယံအလၢ, က သံၣ်ကသီ, ဒီးတံာ်သုအီၤလၢတံာ်ဘုးတံာ်ထါတဖဉ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်မ့ၢ်ပိတ်ခွါတဖဉ်တခီ, ဟ်လုာ်ဟ် ပှဝဲတံာ်ထူၣ်တံာ်ဘိ လၢအကိၤအမး လၢတံာ်သုအီၤလၢတံာ်တုတံာ်ဘျီ တံာ်သုထီၣ်အဂီၢ်, တံာ် ဆဲးတံာ်ခးအဂီၢ်, ဒီးတံာ်ထုတံာ်ကးအဂီၢ်အယံ တံာ်ထံၣ်တံာ်ပညိၣ် ဒီးတံာ်ဟ်လုာ်ဟ်ပှ န့ ဆၢၣ်လီၤဆီလိာ်အသးအဖီခိၣ် တံာ်သုဂ်ညါအါစ့ၢ်လိာ်သး အိၣ်ထီၣ်ဝဲဒုၣ်န့ၣ်လီၤ. အဒိ, ပိတ် မုဂ်တဖဉ်ဟ်ဒိၣ်ဝဲညဉ်အထူၣ် (ယဉ်အထူၣ်) လၢတံာ်ဘုးတံာ်ထါအဂီၢ်, တံာ်ဘိၣ်တံာ်အိၣ် တံာ်အီၤအဂီၢ် ဒီးတံာ်အိၣ်တံာ်အီၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်မ့ၢ်ပိတ်ခွါတဖဉ် ညဉ်အထူၣ်န့ၣ် သုဝဲလၢ တံာ်ထုတံာ်ကးတသုဘဉ်န့ၣ်လီၤ. လၢတံာ်န့ၣ်အမဲၣ်ညါ, ဝဲနလဲၤလၢသဝီတဖဉ်အပှမ့ၢ်ဂ့ၤအ ချၢမ့ၢ်ဂ့ၤ နမ့ၢ်ထံၣ်ဖီသုဂ်ခံ လၢပှသုဂ်အီၤတဖဉ်န့ၣ် အါတက့ၢ် မ့ၢ်ဒုၣ်ပိတ်မုဂ်ပိတ်မၤတဖဉ် သုဂ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. လၢတံာ်န့ၣ်အယံ, ပိတ်မုဂ်တဖဉ်မ့ၢ်တုာ်လံ ပှကဟုကယာ်သံၣ်ဖီဖီဖီတဖဉ် လၢပှလံလံ, မ့ၢ်ဝဲတံာ်အကါဒိၣ် လၢအဝဲသုဂ်ကသုက့ၤအတံာ်သုတံာ်ဘဉ် လၢတံာ်ကၤက့ၤ.

ကဟုကယာ်ကွ၊ နှဉ်ဆာ်အတၢ်အိၣ်ယၤ၊ လၢအဘၣ်ထွဲဒီးအိၣ်ကတၢ်တဖၣ်နှဉ်လီၤ၊ လၢ
တၢ်သ့ၣ်ညါအါဇုၤလိာ်သးအဖီခိၣ်, ဒီးတၢ်သးစတၢ်သးလိာ်အသးအဖီခိၣ်, ပိာ်မုာ်မုာ်ပုၤသ့
ပုၤဘၣ်လၢတၢ်သ့ၣ်ညါဖီတကဟု၊ ဒိၣ်နှဉ်ဒီးပိာ်ခွါအယီၤ တၢ်ယုထၢဝဲဒၣ်ပိာ်မုာ်တဖၣ် လၢက
ယုသ့ၣ်ညါကွၤဖီအကလုာ်တဖၣ် လၢတၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်အံၤအဂီၢ်နှဉ်လီၤ.

၂.၄. ဖီသုဉ်ခံအတတ်ဘဉ်ယိဉ်ဘဉ်ဘိ

(က) တတ်ကူလဲါမကေ

တတ်ကူလဲါမကေ ဖီသုဉ်ခံ အိဉ်ထီဉ်လၢမုါမဆါတနံအံၤ လၢတတ်လီါအါတီၤ ဒီးမၤ ကၤဝဲအိဉ်အကလုာ်အါမးအယိ မုါဟီဉ်ခိဉ်ဖီဖျါအတတ်ဂုါကီဖးဒိဉ်တခါလၢ ဘဉ်ကွါဆၢဉ် မဲာ်ဘဉ်တတ်မၤဟးဂုါဟးဂီၤသုဉ်ပုါတတ်အိဉ်ယၢဒိဉ်ခိဉ်မုါမုါအဖီခိဉ်. ဖီအါကလုာ်ဘဉ်လီါမၤ ကွံာ်ဝဲပုါအါဂၤတတ်သုဉ်ဟ်သးအခါန့ဉ်လီၤ. ဟီဉ်ခိဉ်ဘိမုါပတီါတတ်ဒီသအတတ်ကူလဲါ မကေတတ်မုါအါကလုာ်အကရၢ (CITES)¹ ဟ်ဖျါထီဉ်ဝဲလၢ တတ်ကူလဲါမကေဖီအယိ ဖီအ ကလုာ်အါန့ဉ်ဒီးလၢအကထိတဖဉ် ဘဉ်တတ်မၤလဲါမကေအီၤလၢဟီဉ်ခိဉ်ဖီဘဉ်န့ဉ်လီၤ. ဘဉ် ဆဉ်တတ်မၤလီၤတတ်အီၤတနံဒီးဘဉ်န့ဉ်လီၤ. ဝဲကီၤပယီၤ, ကီၤကီၤတဲာ်, ဒီးလီၤကီၤဆၢအ ကျးတဖဉ်အပူၤ ထြးဖး (TRAFFIC)² အကရၢ မၤဝဲတတ်ယုသုဉ်ညါတတ်မၤလဲါမကေတတ်မုါ အါကလုာ်အတတ်လီါ ဝဲ ၂၀၁၁-၂၀၁၂ နံဉ်န့ဉ် ထံဉ်န့ဉ်ဝဲဒဉ်လၢ ဖီအကလုာ် (၃၄၈) ကလုာ် တတ်ကူလဲါမကေအီၤဒိဉ်ခိဉ်မုါမုါန့ဉ်လီၤ. လၢတတ်မၤကေဖီခဲလၢအကျါ ဖီန့ဉ်ဒါလၢအစၢက လီၤတုာ် ဒီးဘဉ်တတ်တြီစ့ကီၤအီၤလၢဟီဉ်ခိဉ်ဖီဖျါန့ဉ် တတ်ထံဉ်န့ဉ်စ့ကီၤအီၤအါမးန့ဉ်လီၤ.

မုါမုါလၢကဆိထၢဉ်ဒီးသီသံဉ်ပျီၤဂီၤသုဉ်ပုါဟီဉ်ကဝီၤအပူၤမုါဂုၤ, အချၢမုါဂုၤ တတ်စး ထီဉ်ထံဉ်န့ဉ်တတ်မၤကေဖီသုဉ်ခံ ဝဲ ၂၀၀၅ နံဉ် ဒီးဟဲဒိဉ်ထီဉ်ဝဲဒဉ်ဝဲ ၂၀၁၁-၂၀၁၂ နံဉ်န့ဉ် လီၤ. ပုၤလီါကဝီၤဖီအါဂၤစံးဝဲလၢ ကိးနံဉ်ဒီးဖီသုဉ်ခံအပီါလၢအကလးတဖဉ် ဘဉ်တတ်မၤကေ ဟုဉ်ဒီးဆါအီၤဆူကီၤပယီၤပူၤ, ခူပူၤဝုါပူၤတတ်လီါတဖဉ်န့ဉ်လီၤ. တတ်လီါလၢပုၤလဲါဆါဖီသုဉ် ခံအါကတတ်တတ်လီၤန့ဉ်မုါဝဲ ဝုါမိခံ ဒီးက့ၤဆူဝုါလွဲါကီၤန့ဉ်လီၤ. ဖီဒ်အမုါ ဖီန့ဉ်ဒါ, ဖီ မုါယါ, ဖီထီဉ်ကိး, ဖီဝဲဒု, ဖီဂံာ်ထံအကလုာ်ကလုာ်တဖဉ်, ဖီတမူအဲဉ်, ဖီထီဉ်ကံဉ်, ဖီ ဒီညဉ်, ဖီဘုချံ, ဖီမိလါ, ဖီဖွဲဉ်သိ ဒီးဖီသုဉ်ခံအဂုၤအဂၤတဖဉ် တတ်မၤကေအီၤအါမးဝဲလီါ ကဝီၤဝဲအံၤ လၢနံဉ်လၢအပူၤကွံာ်တဖဉ်အယိလီၤစ့ဝဲဒဉ်အါမးစ့ကီၤန့ဉ်လီၤ. ဖီသုဉ်ခံတဖဉ် လၢတတ်လီါအါတီၤ လၢတတ်ဒိတုာ်အဂီၤလၢနံဉ်ပူၤကွံာ် လၢသုဉ်ဒီတထုဉ်အလိၤပုၤဝဲဒီးဖီထီဉ် ကံဉ်တဖဉ်လၢဂံာ်ထံအံၤ ကအိဉ်အပီါလၢအကယၤတဖဉ် မုါမဆါတနံညါအံၤ တတ်လဲါကွါ စူဉ်က့ၤသုဉ်တဖဉ်န့ဉ်အလိၤ ဖီတဖဉ်တဘိမးတအိဉ်တုာ်လၢဘဉ်န့ဉ်လီၤ. တကးဒီးဘဉ်, ဝုါထံအထုဉ်လၢအခိဉ်အယၤတဖဉ် တဘျီအခါပုၤဝဲဒီးဖီဝုါထံအကလုာ်ကလုာ်တဖဉ် မုါ မဆါတနံအံၤတအိဉ်လၢနီတမံလၢဘဉ်န့ဉ်လီၤ. ပသံကွါလၢလီါကဝီၤဖီတဖဉ်စံးဝဲလၢ ပုၤ ဟဲထီဉ်ဟုဉ်ဖီလၢမုါန့ဉ်လီၤ.

¹ CITES World Official Newsletter of the Parties Convention on international Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES) Issue Number 9 – July 2002
² Report exposes Southeast Asia's illegal orchid trade. November 24, 2015

ပျားပျားစားဟ်တၢ်ကတိၤဒိအိၣ်ဝဲ “တချးဒံးလၢယုၢ်အမံၤဟဲဒံးဘၣ်န့ၣ် ယုၢ်အတၢတ ဖၣ်စးထီၣ်ဟူးဂဲၤဆိဝဲန့ၣ်လီၤ.” အခိပညီ တၢ်ဘၣ်ယိၣ်အိၣ်ဝဲလၢ တၢ်သ့ၣ်လီၤသးကွံၣ်ကျိၣ်စ့ ခိဖျိ တၢ်ကုလၢ်မၤကၤဖိသ့ၣ်ခံအံၤ ကဘၣ်ကုဘၣ်ဂၢ်ဘၣ်ဖုးဆူ ပျးလီၢ်ကဝီဖိ ဒီးအဝဲသ့ၣ် မ့ၢ်စးထီၣ်မၤကၤဘၣ်ဖုးဖိသ့ၣ်ခံ ဒီးမ့ၢ်ဟူထီၣ်သၢလီၤန့ၣ် ပျးတၢ်ချာတဖၣ် ကဟဲလုၤယုၤမၤကၤ ယုၣ်ဝဲအါအါဂီၢ်ဂီၢ်သ့န့ၣ်လီၤ. တၢ်မၤကၤဖိသ့ၣ်ခံအံၤတဖၣ် မ့ၢ်တၢ်လီၤပျံၤ လီၤဘၣ်ယိၣ်ဒိၣ် မးလၢ ဖိလံၤလၢခံတစါ ကထံၣ်ဘၣ်ဒံးအတၢ်ပံၤတၢ်လၢတၢ်န့ၣ်သၢတဖၣ်အံၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်အံၤ မ့ၢ်စ့ၢ်ကီးပျးလီၢ်ကဝီဖိတဖၣ်အတၢ်ဘၣ်ယိၣ်ဘၣ်ဘီဖးဒိၣ်တခါန့ၣ်လီၤ.

တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်အိၣ်ထီၣ်အံၤအဖိခိၣ် ခုၣ်အိၣ်ယုၣ်မ့ၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရ့ၣ်ခိၣ်နၢ်တဖၣ် ဂုၢ်ကျဲးစးဟံးထီၣ်ဖိၣ်ထီၣ်စ့ၢ်ကီးဂ့ၢ်ဝီလၢအဂ့ၢ်ကတၢ်န့ၣ်လီၤ. အဒိ, ကီၢ်သူလုၤပျးခိးတြးဖိ ဖိၣ်န့ၣ်ဝဲတၢ်မၤကၤဖိသ့ၣ်ခံ ဖဲယိၣ်လိၣ်ကျိ ယိၣ်က့ၣ်အတြးန့ၣ် ဖိအစါလီၤလၢအကံလိလၢက လးတဖၣ် လၢအလီၤလၢစ့လၢနွံကလးဘးစ့ယံၤယၣ်ယၣ်န့ၣ် တၢ်ဖိၣ်န့ၢ်မၤဟးဂီၢ်ကွံၣ်အီၤန့ၣ် လီၤ. ခိဖျိလၢတၢ်ဟံးထီၣ်ဂ့ၢ်ဝီဒိၣ်ထီၣ်အဖိခိၣ် စးထီၣ်ဖဲ ၂၀၁၅ နံၣ် တၢ်မၤကၤအိၣ်ဟ့ၣ်ဖိ သ့ၣ်ခံလီၤစ့ၢ်ဒီးကတၢ်ကွံၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

လၢတၢ်န့ၣ်အယံ တၢ်မၤကၤဖိလၢလီၢ်ကဝီတဖၣ်အံၤအပူ မ့ၢ်ဝဲကျဲတဘီလၢအဒုး လီၤစ့ၢ် ဖိအတၢ်အိၣ်ယၢ ဒီးဖိအကလုာ်တနီၤအစၢလီၤတူၢ်တ့ၢ်သဒၣ်ကွံၣ်န့ၢ်ပျးလံန့ၣ် ပျးဆိ ကမိၣ်အီၤအိၣ်စ့ၢ်ကီးဧါ. အဂ့ၢ်ဒံအံၤ ဖိကီးကလုာ်ဒဲးအိၣ်ဒီးအချဲဒၣ်ဝဲစ့ၢ်စ့ၢ် ဒီးဖဲတၢ်မၤကၤ အီၤမ့ၢ်အိၣ်ထီၣ်လံန့ၣ် အချဲပျးမ့ၢ်တချးလိၣ်အခံဒီး, လီၤတဲာ်ဝဲထီၣ်က့ၢ်မ့ၢ်တသ့လၢဘၣ်န့ၣ်. တၢ်ဘၣ်ယိၣ်အိၣ်လၢအစၢကလီၤတူၢ်ဝဲသ့န့ၣ်လီၤ. အယံကဆိထၢၣ်သီသံၣ်ပျီဂီၢ်အသ့ၣ်ပျး အဟီၣ်ကဝီပူအံၤ မ့ၢ်နၢ်သက့တၢ်လီၤသနၢ်သစ့ယံၤ ဒီးပျးပူသဝီဘၣ်ဆၣ် ပျးမၤလဲမၤ ကၤဖိစးထီၣ်အသးအိၣ်တ့ၢ်အနံၣ်လၢအဆဲယၣ်ယၣ်လံန့ၣ်လီၤ. ဖိလၢပျးမၤကၤအါကလုာ် အကျါ ပၣ်ယုာ်ဝဲဒီး ဖိနၢ်ဒါ, ဖိမုၢ်ယါ, ဖိထီၣ်ကိး, ဖိဂ့ၢ်ထံ, ဖိဝၣ်ဒု ဒီးဖိအဂုၤအဂၤလၢတၢ်

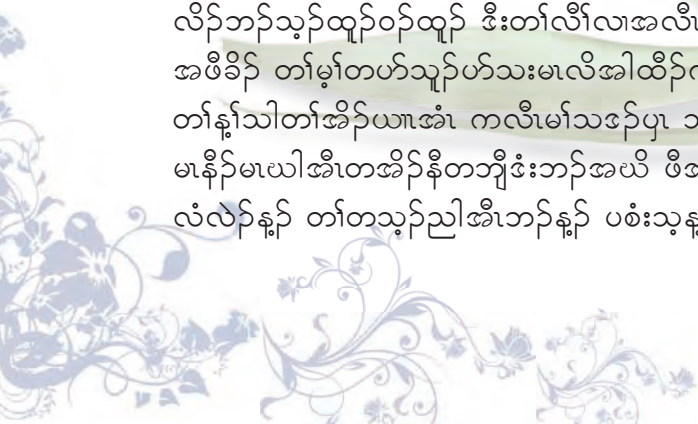

ကြီးအီးလဟ်ခိၣ်ဒီဘၣ်အယိ မ့ၣ်စ့ၣ်ကီးတၢ်လီၤပျံၤလီၤဖုးဖးဒိၣ်တခါလၢပျံၤမၤကၢတၢ်ဖိတဖၣ် ကဘၣ်ဆၢၣ်မဲၣ်ဒီးဟ်ခိၣ်ဒီဘၣ်အကွီၢ်မ့ၣ်စ့ၣ်ကီးန့ၣ်လီၤ.

(ခ) တၢ်မၤဟးဂီၤအဟံၣ်အယိ

တမ့ၢ်ထဲလၢတၢ်မၤလဲၤမၤကၢဖီသ့ၣ်ခံတခါခိၣ်အယိ ဖီလီၤမၢ်သ့ဘၣ်. ကျဲအဂၤတနီၤ လၢဖီသ့ၣ်ခံလီၤမၢ်ဝဲသ့အိၣ်စ့ၣ်ကီးန့ၣ်လီၤ. ဖီအတၢ်ဟးဂၢ်ဟးဂီၤ ဒိဖျိပျံၤကညီမၤဟးဂီၤအီးလၢ တၢ်တဟ်သ့ၣ်ဟ်သးအကျဲအဖီခိၣ် အိၣ်ဝဲအါမးစ့ၣ်ကီးန့ၣ်လီၤ. အဒိ, ဖီသ့ၣ်ခံအလီၢ်အကျဲ တဖၣ် မ့ၢ်ဒၣ်ပျံၤလၢအဂ့ၤ ဒီးပျံၤလၢအအိၣ်ဒီးသ့ၣ်ပျံၤတဖၣ်အယိ တၢ်ဒီးသၢက့ၤပျံၤလၢဟ်ခိၣ်က ဝီတခါစ့ၣ်စ့ၣ်န့ၣ် မ့ၢ်တၢ်အကါဒိၣ်ဝဲဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. ပျံၤကညီအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤ လၢတၢ်တဟ် သ့ၣ်ဟ်သးအပူၤဒ်အမ့ၢ် တၢ်မၤလဲၤမ့ၢ်အူ ဒီးတၢ်ကုၣ်ဟးဂီၤသ့ၣ်ပျံၤန့ၣ် မၤလီၤတူၣ်ဖီအစၢၤသ့ ဝဲဒၣ်စ့ၣ်ကီးန့ၣ်လီၤ. ကီၢ်ပယီၤပဒိၣ်အသးမ့ၢ်တဖၣ် သ့ဝဲတၢ်မၤလဲၤပျံၤ, ကုၢ်လဲၤထီၣ်ပျံၤလၢ ကမၤပျီအသိလ့ၣ်ကျဲမ့ၢ်ဂ့ၤ, မၤပျီအသးကလၢမ့ၢ်ဂ့ၤ, လၢတအိၣ်ဒီးတၢ်ဟ်သး လၢကမၤသံ က့ၤမ့ၢ်အူဘၣ်အယိ ကီးနံၣ်ဒဲးန့ၣ် သ့ၣ်ပျံၤအအ့ၤကၢၢ်လၢအကလးတဖၣ် မ့ၢ်အူအိၣ်လဲးဝဲ အယိဖီသ့ၣ်ခံအလီၢ်အိၣ်လီၢ်ဆိး ဟးဂီၤကွံၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဖီအကလုၢ်လီၤဆီလၢအကယၤတဖၣ် ဒီးသန့ထီၣ်အသးတၢ်လီၢ်လၢအတၢ်သးလိာ် သး, သ့ၣ်ထူၣ်ဝဲထူၣ်အကလုၢ်လၢတၢ်သးလိာ်သး, ဒီးဘိၣ်ထီၣ်ဖးထီၣ်အဆၢကတီၢ်စ့ၣ် ကီး လီၤဆီလိာ်အသးန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယိ ဖီအကလုၢ်ကလုၢ် အိၣ်ဆိးဝဲကသ့အဂီၢ် လိာ်ဘၣ်သ့ၣ်ထူၣ်ဝဲထူၣ် ဒီးတၢ်လီၢ်လၢအလီၤဆီလိာ်သးန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်လိာ်ဘၣ်အါမံၤ အဖီခိၣ် တၢ်မ့ၢ်တဟ်သ့ၣ်ဟ်သးမၤလိအါထီၣ်က့ၤပသးလၢအဂ့ၢ်အကျိၤဘၣ်ဒီး ကညီဖီအ တၢ်န့ၢ်သါတၢ်အိၣ်ယၤအံၤ ကလီၤမၢ်သဒၣ်ပျံၤ သပျံၤကတၢ်န့ၣ်လီၤ. အပူၤကွံၣ်ဖီတဖၣ် တၢ် မၤနီၣ်မၤပါအီၤတအိၣ်နီတဘျီဒဲးဘၣ်အယိ ဖီအကလုၢ်တဖၣ် လီၤမၢ်ကွံၣ်တ့ၢ်လံပျဲၤကလုၢ် လံလဲၣ်န့ၣ် တၢ်တသ့ၣ်ညါအီၤဘၣ်န့ၣ် ပစံးသ့န့ၣ်လီၤ.

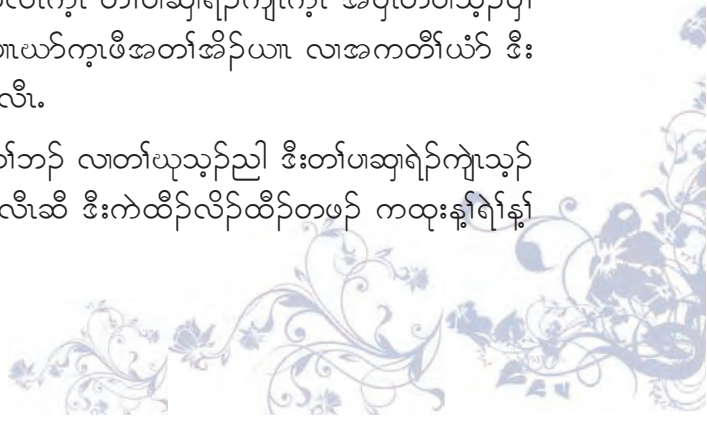
၃. တ်ယုသုညါဖိသုညခံအကျိအကျ

၃.၁. ပုလီကဝိဖိအတ်ယုသုညါအကျ - တ်သုညါဆု တ်ဟူးတ်ဂဲ

တ်ယုသုညါဖိသုညခံတဘျီအံန့ၣ် တ်ဆိးကဲဝဲဒၣ် “ပုလီကဝိဖိအတ်ယု သုညါအကျ (local research)” မ့တမ့ၢ် တ်ကိးစ့ၢ်ကိးအိလၢ “တ်ပၣ်ယုၣ်ပၣ်ဂီၢ် ဒီးဟူး ဂဲအတ်ယုသုညါအကျ (participatory action research)” န့ၣ်လီၤ. အခိပညီ တ်ယုသုညါ ညါတခါအံၤ ဘၣ်တ်မအိလၢ ပုလီကဝိဖိအနီၢ်ကစၢ်ဒၣ်ဝဲ ဒီးမဲလၢအပုလီကဝိဖိအ တ်ဘၣ်ဘျးဘၣ်ဖျိၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. နီၢ်နီၢ်တခိ, ပုလီကဝိဖိဒၣ်ဝဲ ယုထံၣ်သုညါအတ်ဂ့ၢ် ကိ ဒီးတ်ဘျါလီၤက့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်ကိအစၢ လၢအနီၢ်ကစၢ်ဒၣ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၢ်ပုတ်ချၢတဖၣ် မ့ၢ်ပုဆိၣ်ထွဲတ်ယုသုညါ ဖိအမ့ၢ်တ်သုတ်ဘၣ်, တ်ပိးတ်လီၤ ဒီးကျိၣ်စ့တ်လၢၣ်ဘျီ လၢၣ်စ့တဆံးတက့ၢ်န့ၣ်လီၤ. တ်ယုသုညါတခါအံၤ ဘၣ်ယးဖိသုညခံအယိ ပုလၢအယု သုညါတ်အကြးကတ်န့ၣ်မ့ၢ်ဝဲဒၣ် ကဆိထၢၣ်ဒီးသိသံၣ်ပျီဂီၢ်အပုလီကဝိဖိပိၣ်မ့ၢ်တ ဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တ်မ့ၢ်တ်တီအိၣ်တၢ်လံလၢ ပိၣ်မ့ၢ်ပိၣ်မၤအတ်ဘၣ်ထွဲဒီးသံၣ်ဖိဖိမိအဘူးက တ်အယိ အဝဲသုညါမ့ၢ်မတ်ယုသုညါန့ၣ် တ်ဘျးတ်ဖျိၣ် (value-added) ကဟဲအိၣ်ဖျါ ထီၣ်ဝဲ အစးတဖၣ်အစးန့ၣ်လီၤ. မ့မ့ၢ်ခွဲၣ်အပုမၤသကိးတ်ဖိ သရၣ်စီဘျီထု မ့ၢ်ပုလၢအ ဆိၣ်ထွဲဝဲဒၣ် တ်ယုသုညါအတ်သုတ်ဘၣ်, တ်ပိးတ်လီၤ တ်ဝဲထံနီၤဖးတ်ဂ့ၢ်တ် ကျိၤ ဒီးတ်ကွဲးလံၣ်ဟ်ဖျါန့ၣ်လီၤ.

ပုလီကဝိဖိ ထံၣ်ဘၣ်တ်ဂ့ၢ်ကိ ဒီးတ်ဘၣ်ကွၢ်ဆၢၣ်မဲၣ် လၢအဟီၣ်ကဝိပုၤ ဒီး တ်ခိၣ်တ်ယုၤဝဲတရံး လၢအမ့ၢ်တ်ကုလဲၢ်မၤကအိၣ်ဟ့ၣ်ဖိသုညခံတဖၣ်အဖိခိၣ် ပုလီက ဝိဖိတဖၣ် လိၣ်ဘၣ်သုညါဝဲဒၣ်လၢ အဖိသုညခံတ်အိၣ်ယုအိၣ်ဒီးဒီးအိးဆံးအါလဲၣ်, ဖိ ဖဲလဲၣ်တကလုၢ် လၢအဘၣ်တ်မၤကအိၣ်ဒိၣ်ဒိၣ်မ့ၢ်မ့ၢ်လဲၣ်, ဖိကလုၢ်လၢတ်မၤကအိၣ်အံၤ အတ်အိၣ်သးလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဖျါၣ်အိၣ်ဒိၣ်လဲၣ်, ဘၣ်တ်တြီအိၤ လၢဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်ပတ်တီၢ်စ့ၢ်ကိး ဧါ အဂ့ၢ်န့ၣ်လီၤ. လၢတ်န့ၣ်အယိ, တ်ယုသုညါဖိလီၤတ်လီၤဆဲးအတ်မအံၤ ကမၤစၢ ကဒါက့ၢ်ကဆိထၢၣ် ဒီးသိသံၣ်ပျီဂီၢ်ပုတတသုညါပုၤအကမံးတံၣ်, ဘၣ်ဘၢကရၢၢ်, ဒီးလီၢ်က ဝိခိၣ်နီၢ်ဒုဖိသဝီဖိတဖၣ် လၢတ်ဆိလီၤဟ်လီၤက့ၢ် တ်ပၤဆုရဲၣ်ကျဲၤက့ၢ် အပုတတသုညါပုၤ ကသုဂ့ၢ်ဒိၣ်ထီၣ်အဂီၢ်လီၤဆိဒၣ်တ်, တ်ပၤယၢ်က့ၢ်ဖိအတ်အိၣ်ယု လၢအကတီၢ်ယံၣ် ဒီး ကတီၢ်ဖုၣ် ကသုကိးဆၢကတီၢ်ဒီးအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

အါန့ၢ်အန့ၢ်, အဝဲသုညါအတ်သုတ်ဘၣ် လၢတ်ယုသုညါ ဒီးတ်ပၤဆုရဲၣ်ကျဲၤသုညါ ပုၤ ဒီးတ်မူအါကလုၢ် အကျိအကျလၢအလီၤဆိ ဒီးကဲထီၣ်လိၣ်ထီၣ်တဖၣ် ကထူးနီၢ်ရီၢ်န့ၢ်

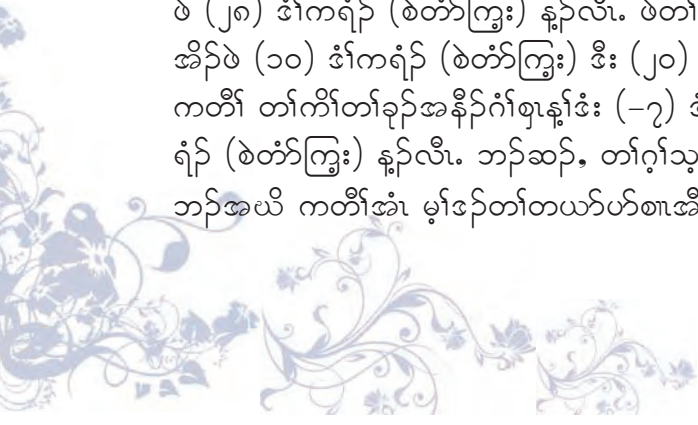

စွဲကီး ပုသုပုဘၣ်မ့ၣ်ဂု၊ ပုထူလံၤဖိလၢထံၣ်ဂၢၤကီၢ်ဂၢၤတဖၣ်မ့ၣ်ဂုအသး၊ ဒ်သိးကသုသုၣ် ညါဟ်ကဲၣ် ဝဲကညီထူလံၤဖိသုၣ်တဖၣ်အတၢ်သုတၢ်ဘၣ် ဒီးဟ်လုၢ်ဟ်ပွၤ၊ ဟ်ပနီၣ်က့ၤ ကညီပုထူလံၤဖိအတၢ်ပဆၢရဲၣ်က့ၤန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၢအကျိၤအကျဲ လၢအအိၣ်ဒီးအသးအ သုၣ်အက့ၢ်အဂီၤ လီၤတံၢ်လီၤဆဲး ဒီးကြးဘၣ်တၢ်သုၣ်ညါဟ်ကဲၣ်အိၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီဖျၢၣ် ဒီးမၤ ဖျါထီၣ်က့ၤတၢ်အမိၢ်လံၤမိၢ်ပုၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ။

အဝဲအံၤမ့ၢ်ဝဲ လီၢ်ကဝီၤတၢ်ယုသုၣ်ညါအကျဲ လၢကဟ့ၣ်အါထီၣ်ပုၤလီၢ်ကဝီၤဖိအ တၢ်သုၣ်ညါ ဒီးကဆၢအဝဲသုၣ် ဆုတၢ်ဟံးထီၣ်ဂ့ၢ်ဝီၤလၢတၢ်မၤဖျါထီၣ်တၢ်မၤအမိၢ်လံၤမိၢ်ပုၤအ ဂီၢ် ဒီးတုၤထီၣ်ဆုတၢ်သုၣ်ညါဟ်ပနီၣ်အဝဲသုၣ်အတၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ။

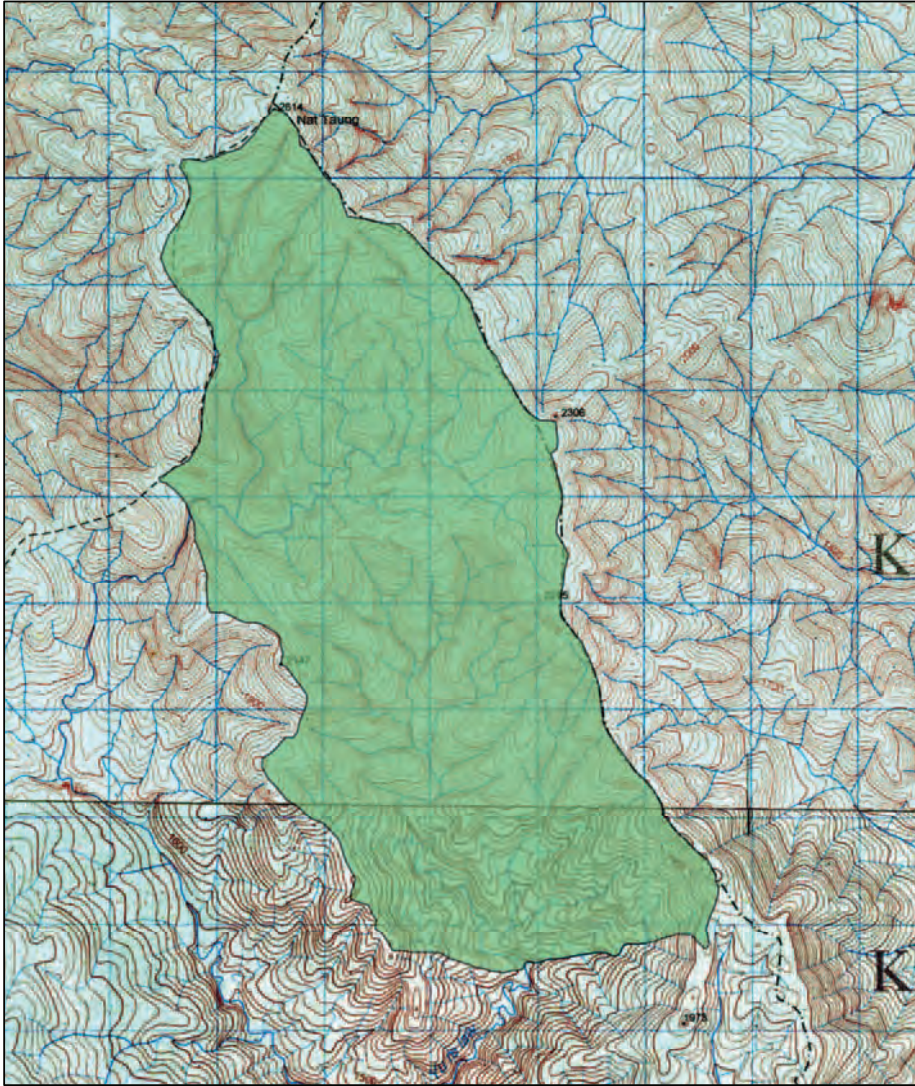
၃.၂. ဟီၣ်ခိၣ်မဲၣ်ဖဲးခိၣ်တၢ်အိၣ်သး

တၢ်အိၣ်သုၣ်လီၤသး ဒီးမူခိၣ်ကလံၤသီၣ်ဂီၤတၢ်အိၣ်သးလၢတၢ်ယုသုၣ်ညါဖိသုၣ်ခံအ လီၢ်အံၤ အိၣ်သုၣ်လီၤအသးဝဲ ကလံၤစိးဟီၣ်ကွီၤထူၣ် (လီၢ်ကွီၤခူၤ), N:18°29.970° ဒံၣ်ကရံၣ် ဒီးမုၢ်ထီၣ်ဟီၣ်ကွီၤဒါ (လးတံးခူၤ), E: 096° 58.635° ဒံၣ်ကရံၣ်အပူၤန့ၣ်လီၤ။ သုၣ်ပုၤဒီးတၢ် ဆၢကတီၢ်လၢတနံၣ်အတီၢ်ပူၤအံၤ လီၤကလံၤအသးဒီးကျိၤတူၣ်ကီၢ် (tropical) လၢအမ့ၢ်ကီၢ်ပ ယီၤမုၢ်ထီၣ်တၢ်လီၢ်ကစိးထီၣ်တဖၣ် ဒီးကီၢ်ကွီၣ်တဲၣ်မုၢ်န့ၣ်ကလံၤစိး တၢ်လီၢ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ။ တၢ်ဆၢကတီၢ်လၢတနံၣ်အတီၢ်ပူၤအိၣ်ဝဲသၢကတီၢ် လၢအမ့ၢ်တၢ်ကီၢ်, တၢ်စူၤ ဒီးတၢ်ဂီၢ်ကတီၢ် န့ၣ်လီၤ။ မူခိၣ်စူၤထံၣ်လၢတနံၣ်အတီၢ်ပူၤအတၢ်ထီၣ်ယုမ့ၢ်ဝဲဝဲ ၂,၀၀၀ မံးလံးမံးထၢၣ် ဒီး ၂,၅၀၀ မံးလံးမံးထၢၣ်အဘၣ်စၢန့ၣ်လီၤ။ တၢ်ကီၢ်ခါမ့ၢ်ဝဲဝဲလၢမးရှၣ်တုၤလၢမ့ၢ်, တၢ်စူၤခါမ့ၢ်ဝဲဝဲ လၢ ယုၤ တုၤလၢအိးကထီၣ်ဘၣ် ဒီးတၢ်ဂီၢ်ခါမ့ၢ်ဝဲဝဲ လၢနီၣ်ဝုဘၣ် တုၤလၢဖုၤတြုၤအါရံၤန့ၣ်လီၤ။ ဝဲတၢ်ဂီၢ်ခါ ဒီးတၢ်ကီၢ်ခါအဆၢကတီၢ်န့ၣ် မူခိၣ်ကလံၤသီၣ်ဂီၤ ကဆိၣ်ဒီး တၢ်စူၤခါအဆၢက တီၢ် တၢ်ကသ့တီၣ်ဝဲဒၣ်န့ၣ်လီၤ။ ဝဲတၢ်ယုသုၣ်ညါအဆၢကတီၢ် တၢ်ကီၢ်, တၢ်စူၤ ဒီးတၢ်ခုၣ် အသဟီၣ် လီၤဆီလိာ်အသး လၢတလၢဘၣ်တလၢ, တနၢၤဘၣ်တနၢၤ, ဒီးလၢဒီတနံၣ်ညါစ့ၢ် ကီး တၢ်ကီၢ်တၢ်ခုၣ်လီၤဆီလိာ်အသးအိၣ်စ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ။ တၢ်ကီၢ်ခါအဆၢကတီၢ် မုၢ်နၢၤခီတၢ် ကီၢ်တၢ်ခုၣ်အသဟီၣ်အိၣ်ဝဲ (၁၀) ဒံၣ်ကရံၣ် (ဝဲတံၢ်ကြး) ဒီးမုၢ်ဆါခီအဆၢကတီၢ် အိၣ်တုၤ ဝဲ (၂၈) ဒံၣ်ကရံၣ် (ဝဲတံၢ်ကြး) န့ၣ်လီၤ။ ဝဲတၢ်စူၤခါအဆၢကတီၢ် တၢ်ကီၢ်တၢ်ခုၣ်အသဟီၣ် အိၣ်ဝဲ (၁၀) ဒံၣ်ကရံၣ် (ဝဲတံၢ်ကြး) ဒီး (၂၀) ဒံၣ်ကရံၣ် (ဝဲတံၢ်ကြး) ဒီးဝဲတၢ်ဂီၢ်ခါအဆၢ ကတီၢ် တၢ်ကီၢ်တၢ်ခုၣ်အနီၣ်ဂံၢ်စ့ၢ်န့ၣ်ဒီး (-၇) ဒံၣ်ကရံၣ် (ဝဲတံၢ်ကြး) ဒီးတုၤ (၁၅) ဒံၣ်က ရံၣ် (ဝဲတံၢ်ကြး) န့ၣ်လီၤ။ ဘၣ်ဆၢ, တၢ်ဂ့ၢ်သုၣ်တဖၣ်အံၤ တၢ်တမၤလီၤတၢ်အီၤနီတဘျီဒီး ဘၣ်အယိ ကတီၢ်အံၤ မ့ၢ်ဒၣ်တၢ်တယၢ်ဟ်စၢအီၤန့ၣ်လီၤ။

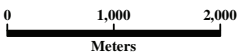
ဟိန်ခိန်ဂီအိ (၂) တ်ယုသုာ်ညါဖီအတ်လီဒီးဟိန်ခိန်ဂီ

လဲခပုတဝါသုာ်ပုာ်

CLARKE 1866 SPHEROID
WGS 1984 UTM ZONE 47N
MEAN SEA LEVEL

1:50,000

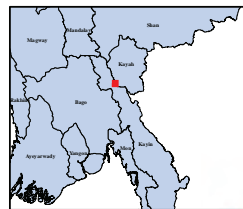

Legend

 ပုတဝါသုာ်ပုာ်

လဲခပုတဝါသုာ်ပုာ်အလီအထီဆိပ်ပဲ ၅.၄၆၆ ဧက
 ၁. လဲခပုတဝါသုာ်ပုာ်အံာ်တံာ်ထီာ်အီလါ ကီသုာ်သုာ်ပုာ်ဝါကျီ
 ပုာ်တံာ်ဖိတပုာ်, ခုမံပုာ်တံာ်ဖိတပုာ် ဒီးကညီလီကဝီပုာ်ထုလံာ်ဖိတပုာ်
 ပဲ ၂၀၁၂ နံာ်နုာ်လီာ်. ဒီးသုာ်တံာ်ဖိတံာ်လီလါအမုာ် တုာ်ဖိဆိပ်ပဲ လါ
 တံာ်မုာ်နီာ်မုာ်လဲခပုာ်တံာ်လီတံာ်ကျီဒီးတံာ်အဆဲးပဲ ၂၀၁၂ နံာ်နုာ်လီာ်.
 ၂. လဲခပုတဝါသုာ်ပုာ်အံာ်တံာ်ထီာ်အီလါ ကညီပုာ်ထုလံာ်ဖိ
 လဲခ, အီလုဒါ, ဆိပ်ဒု, ယုာ်ခိန်ထုာ် ဒီးကျိာ်မုာ်သဲဝီ, ခုပုာ်ကရုာ်, လုာ်သီကီဆိပ်,
 မုာ်တြီကီဂျိန်နုာ်လီာ်.

Location Map

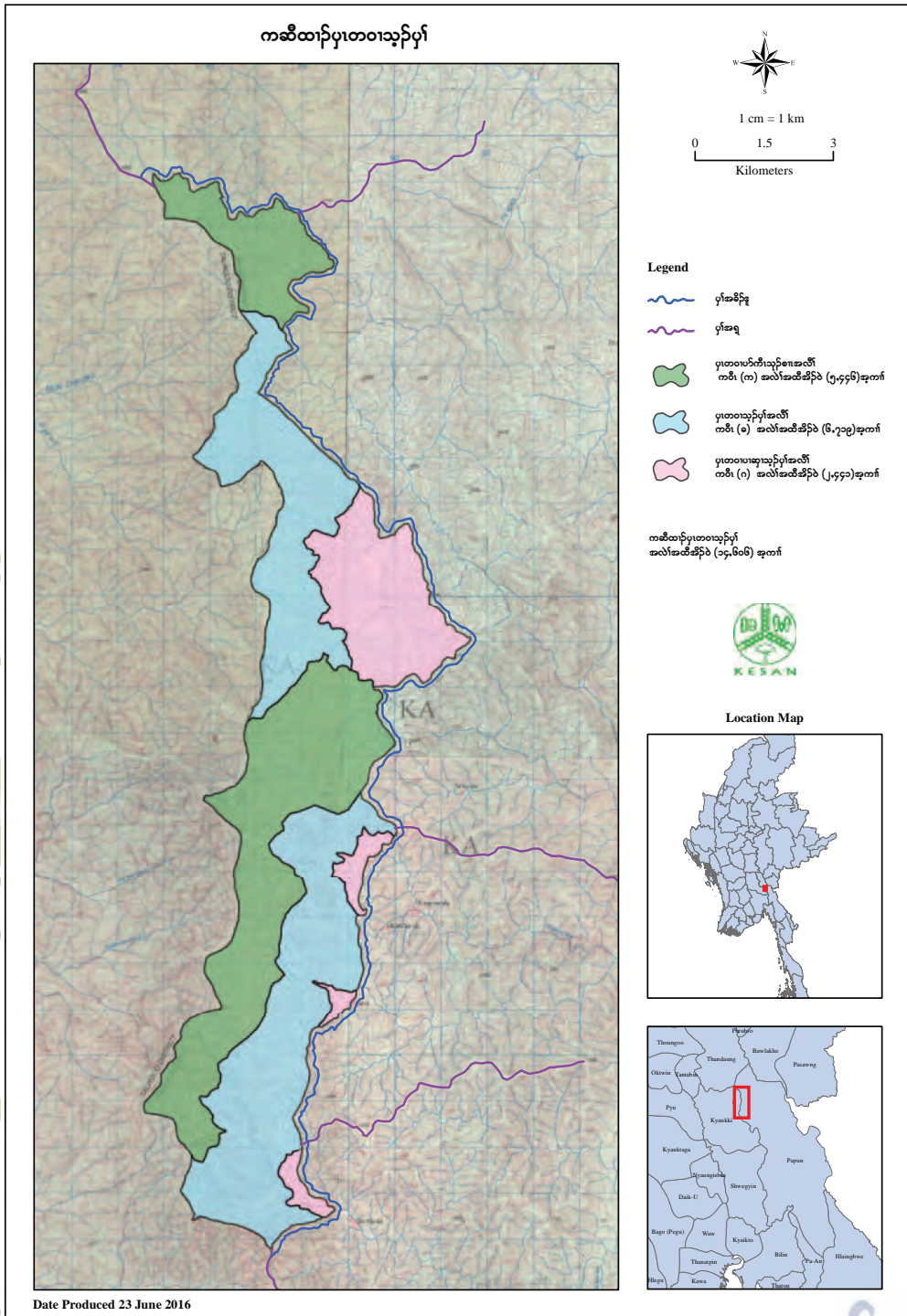
သွပ်ပျံအကလုာ်တဖၣ်

သွပ်ပျံအံၤအပူၤ သွပ်အကလုာ်တဖၣ်အိၣ်လၢတၢ်လီၤကစီၤထီၣ်ထီၤလၢပိၣ်လဲၣ်မဲၣ်ဖံးခိၣ်အါန့ၢ် ၁,၀၀၀ တူၤ ၂,၇၀၀ မံးထၢၣ်န့ၢ်လီၤ. သွပ်ပျံအံၤအပူၤ သွပ်အိၣ်ဝဲဒၣ်အါကလုာ်ဒ်အမ့ၢ်ဆိၣ်, သ့, ဒီးဝၣ်အကလုာ်ကလုာ်န့ၢ်လီၤ. သွပ်လၢအဒိၣ်တဖၣ်အါတက့ၢ်မ့ၢ်ဝဲတဘၣ်ဝါ, တဘၣ်ဘီ, က့ၢ်က့ၢ်, က့ၢ်, ကိၣ်, တယုၤသး, တမ့ၢ်, ချၢၣ်သ့ၣ်, ဖီနီၣ်တၢၤ, နံဒီးယီၣ်အထူၣ်တဖၣ်န့ၢ်လီၤ. သွပ်ပျံအံၤတကလုာ် တၢ်ခၢၣ်ဒိၣ်မးဒီးတၢ်ခၢၣ်အိၣ်တူၤလၢ (-၇) ဒ်ကရံၣ်ဒၣ်လဲၣ်န့ၢ်လီၤ. သွပ်ပျံတၢ်လီၤလၢအကစီၤထီၣ်ထီၤန့ၢ်ဒ် ၂,၅၀၀ မံးထၢၣ်တဖၣ်သွပ်အကလုာ်တဖၣ်အထူၣ်ဖုၣ်ဝဲ ဒီးအဒုအလုာ်တဖၣ်အါဝဲဒိၣ်မးန့ၢ်လီၤ. သွပ်ပျံအံၤတကလုာ်အဖီလၢတကကြၢ်န့ၢ်အိၣ်ဒီးဂ့ၢ်အကလုာ် ဒီးဝၣ်အကလုာ် လၢတၢ်ကိးအမံၤလၢပျံဖိၣ်ယဲ ဒီးတလုၤဖိတဖၣ် အိၣ်ဝဲအါမးစ့ၢ်ကိးန့ၢ်လီၤ. သွပ်ပျံအံၤအိၣ်ဝဲတစ့ၢ်လွံၣ်ကကြၢ်ဘၣ်န့ၢ်လီၤ.

တၢ်ယုၤသ့ၣ်ညါအဟီၣ်ကစီၤအံၤ မ့ၢ်ထံကွၢ်ခံတၢ်လီၤအရူၤဒိၣ် ဒီဖျိထံကျိကိးဘိဒီးလၢပျဲလိာ်ကျိ, ထံကျိတနီၤလၢယိၣ်လိာ်ကျိဒီးကိးလိာ်ကျိန့ၢ် အကွၢ်ခံက့ၢ်ဆဲးဖျိၣ်ထီၣ်အသးလၢ ကဆိထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီၤဂီၤကစၢ်တူၢ်အယိန့ၢ်လီၤ. ဒ်ပစံးတၢ်အသး, ထံကျိလၢအဒိၣ်ဒ်သးဖျိလိာ်ကျိ, သဲးလိာ်ကျိ, ချိချိလိာ်ကျိ, ထံမ့ၢ်လိာ်ကျိ, ထံဆံၣ်လိာ်ကျိ ဒီးတူၤလိာ်ကျိတဖၣ် ထီၣ်ပၢ်ဝဲဖဲကဆိထၢၣ်သီသံၣ်ပျီၤဂီၤ ပုၤတတၢ်သွပ်ပျံပူၤ ဒီးယုၤလီၤဝဲဆူမ့ၢ်ထီၣ်တခီပုၤဆူပျဲလိာ်ကျိအပူၤဝံၤ ယုၤန့ၢ်လီၤဆူယိၣ်လိာ်ကျိအပူၤန့ၢ်လီၤ. မ့ၢ်မ့ၢ်လၢမ့ၢ်န့ၢ်တကပၤထံထီၣ်ပၢ်လၢအဒိၣ်တဖၣ်မ့ၢ်ဝဲသ့ၣ်န့ၢ်လိာ်ကျိ, သဲးလိာ်ကျိ, စီၤလိာ်ကျိ, ဝၣ်လိာ်ကျိ, န့ၢ်လိာ်ကျိ, တြီၤလိာ်ကျိ, ဘုၣ်လိာ်ကျိ, ယီၤလိာ်ကျိ, ဒီးအဂၤတဖၣ်ဒီးခဲလၢန့ၢ်ယုၤလီၤဝဲဆူကိးလိာ်ကျိအပူၤန့ၢ်လီၤ.

ဟိန်ခိန်ဂီအဖိ (၃) ကဆီထာ်ပုတတၢသ့ဉ်ပုာ်

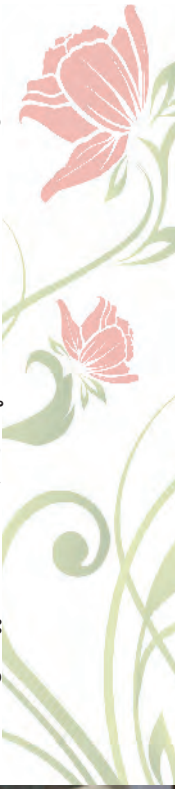

၃.၃. တာ်ဆီလီတာ်ရဲၣ်တာ်ကျဲး ဒီးတာ်ကတဲာ်ကတီသး

တာ်ယုသ့ၣ်ညါအကျိအကျဲတဖၣ် တာ်မၤဒၣ်အီၤဒ်ပုၤသးပုၤလၢညါ အတာ်မၤနီၣ်ယုသ့ၣ်ညါ တာ်မဲတာ်မၤအကလုာ်အကျိအကျဲအသိးန့ၣ်လီၤ. တာ်မၤတာ်ယုသ့ၣ်ညါအံၤ အါတက့ၢ်မ့ၢ်ဒၣ် တာ်ဟးလၢပုၤပုၤ, တာ်ဟးယိထံတာ်, တာ်ယုသ့ၣ်ညါအပူၤ တာ်ဒီးသန့ထီၣ်သးလၢစ့ၣ် (sense) တာ်သ့ၣ်ညါ (နါ) ယဲာ်ကလုာ်လၢအမ့ၢ် နါလ့ၣ်, နါဖီၣ်, နါထံၣ်, နါနါဟူၤ, ဒီးနါနါတာ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တာ်လီၤယုသ့ၣ်ညါတဘျီလၢလၢ တာ်စိာ်စ့ၢ်ကီးဒီးလံာ်စိာ်စ့လၢတာ်ကဖးဖီအမံၤအသၣ်, လံာ်တီးယုဒိ ဒီးပနီၣ်ဘျီတာ်ထီၣ်တာ်တဲာ်တဖၣ် လၢကထီၣ်ကွၢ်ဖီအလဲာ်အထီ ဒ်သိးကယုသ့ၣ်ညါအါထီၣ်က့ၤအီၤဆူညါတပတီၢ် လၢလံာ်ပုၤလဲာ်ပုၤကသ့အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တကတီၢ်ယီ, ပထီၣ်ကွၢ်အီၤအလၣ်ကဘျဲး အလဲာ်အထီအိၣ်ဆံးအါ, အဖီကဘျဲးအိၣ်အလဲာ်အထီ ဒီးပကွဲးနီၣ်စ့ၢ်ကီးအလွဲာ်အိၣ်ပဲၤကလုာ် ဒီးဖီအိၣ်တာ်အလီၢ်အကျဲသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဒ်သိးတာ်ယုသ့ၣ်ညါဖီတဖၣ်အံၤကသ့အဂီၢ်, တာ်မၤတာ်အိၣ်ဖျိၣ်ရိဖျိၣ်အဘျီတဖၣ်အဘျီ ဒီးဟ့ၣ်စ့ၢ်ကီးတာ်မၤလိတဖၣ်ဆူ ပုၤမၤတာ်ယုသ့ၣ်ညါကရၢ်တဖၣ်တဘျီဘျီစ့ၢ်ကီးန့ၣ်လီၤ.

တာ်ယုသ့ၣ်ညါဖီ ဒီဖျိတာ်သမံထံအံၤ တမ့ၢ်တာ်မၤအီၤလၢလံာ်တီးယုအဒိတခါဇိဘၣ်. အါဒၣ်တာ်တက့ၢ် တာ်တၢ်ပိာ်သကိးဒီးပုၤလီၢ်ကဝီဖီ ဒီးတချုးဒီးလၢတာ်ကလီၤတာ်ယုသ့ၣ်ညါလၢပုၤပုၤအခါန့ၣ် တာ်ထံၣ်လိာ်တဲာ်သကိးဘၣ်ပးဖီသ့ၣ်ခံအဂ့ၢ်အကျိဒီးပုၤသ့ၣ်ကုသးပုၤလၢအသ့ၣ်ညါဖီအဂ့ၢ်အကျိန့ၣ်လီၤ.

ပိာ်မ့ၢ်တာ်ယုသ့ၣ်ညါကရၢ် နီၤလီၤလိာ်သးတဂၤဒီးတဂၤအမူအဒါစုာ်စုာ် ဒီးမၤသကိးစ့ၢ်ကီးတာ်ဒီးပိာ်ခွါန့ၣ်လီၤ. အဒိ, ဝဲတာ်မ့ၢ်ထံၣ်ဖီလၢအအိၣ်လၢသ့ၣ်ဖးထီအခံ ဒီးပိာ်မ့ၢ်တဖၣ်ထီၣ်ဟံးန့ၣ်အီၤ ဒီးဒိန့ၣ်အဂီၤတသ့ဘၣ်အခါ ပိာ်ခွါတဖၣ်ထီၣ်ဒ့န့ၣ်အီၤ ဒီး မ့ၢ်ပိာ်မ့ၢ်

တဖန်တစ် ဟံးန့ဒ်တံဂီဒီးမနီဉ်မယါက့အီန့ဒ်လီ. ဝဲလတ်လီတံယုသ့ဉ်ညါအခါ တံမ့ထံဉ်န့ဒ်ဖိလတ်တသ့ဉ်ညါအမံတဖန် တံဒီးန့ဒ်အဂီ မ့တမ့ ဟဲက့စိန်အထုဉ်ဒီး သံကွာ်သံဒီးပုသးပုလသဝီပုလအသ့ဉ်ညါဖိတဖန်န့ဒ်လီ.

၃.၄. တံယုသ့ဉ်ညါအတက့ဉ် ဒီးခွခါ ဒီးတံဆာကတီယံ

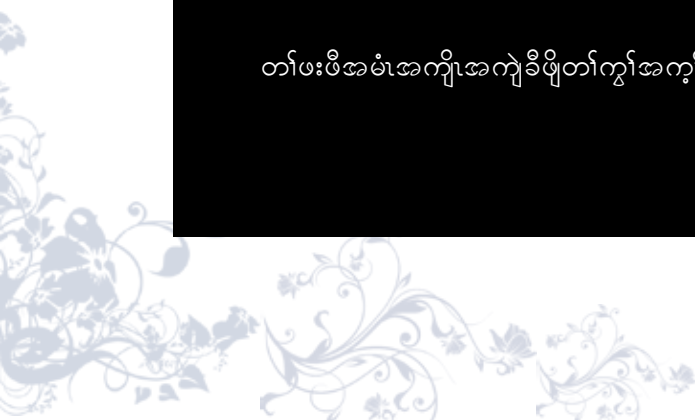
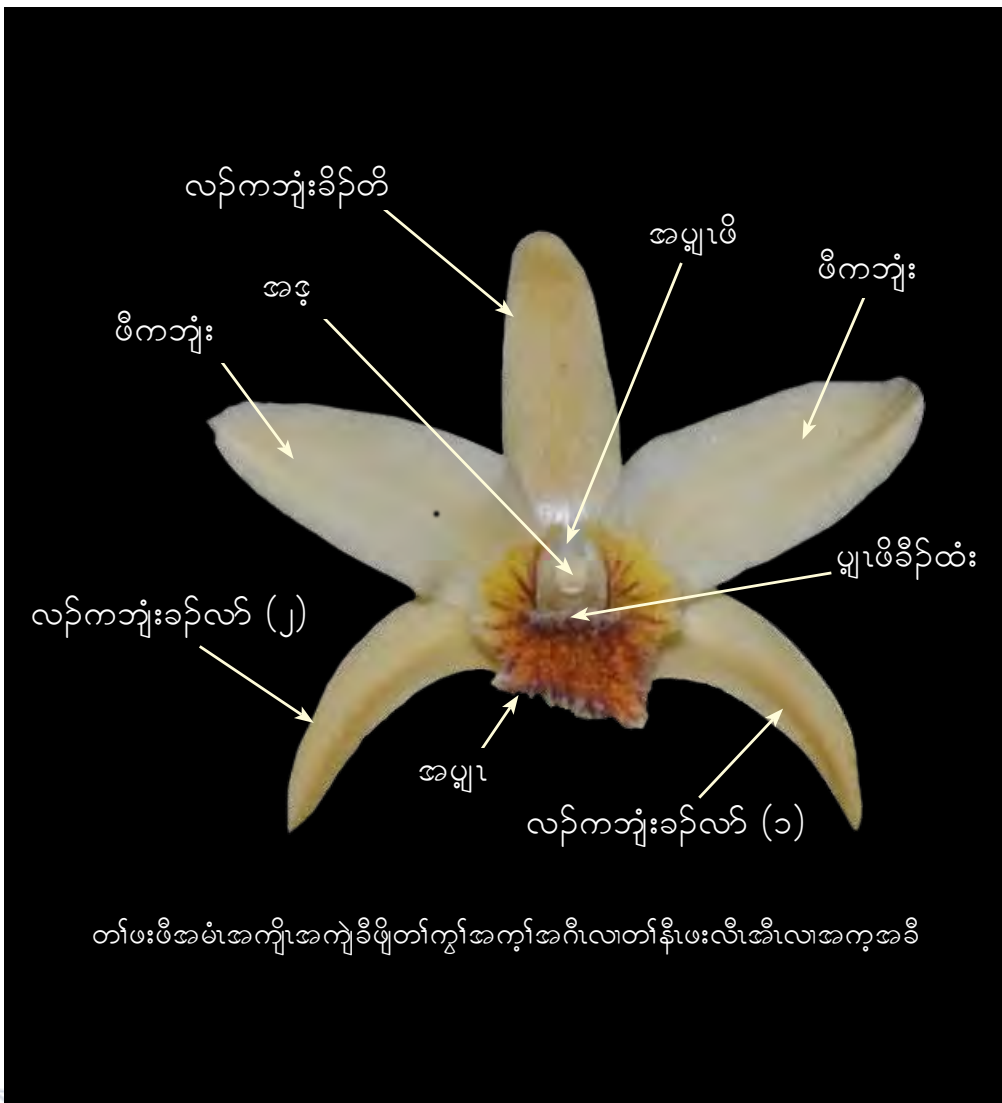
တံယုသ့ဉ်ညါဖိလတ်ဆိထုဉ်ဒီးသီသံဉ်ပျီဂီပုတတသ့ဉ်ပုဟီဉ်ကဝီအံ စးထီဉ် ဝဲ ၂၀၁၂ နံဉ်ဒီးတုလီလော ၂၀၁၆ နံဉ် လာအဘဉ်တံမနီလောပိဉ်မုဉ်တံယုသ့ဉ်ညါကရူ ဒီးဘဉ်တံတီခိဉ်ရိဉ်မဲအီလသရဉ်မုဉ်နီပလဲန့ဒ်လီ. တံပညိဉ်နီနီန့ဒ် ပိဉ်မုဉ်တံယု သ့ဉ်ညါကရူအံ တံဒုးအိဉ်ထီဉ်အီ ဖဲသိးကယုသ့ဉ်ညါက့ဖိဒီးကသံဉ်သ့ဉ်ဂံဝဉ်မဲအက လုဉ်လတ်ဆိထုဉ် ဒီးသီသံဉ်ပျီဂီပုတတသ့ဉ်ပုအပူန့ဒ်လီ. ဘဉ်ဆဉ် မ့လတ်အိဉ် သးလတ်ဆိဉ်ထွဲဒီးတံဆာကတီအဖိခိဉ် တံယုသ့ဉ်ညါဆိဖဲဉ်ထဲလတ်သ့ဉ်ခံအကလုဉ် န့ဒ်လီ. မ့မ့ဖိလတ်ခိဉ်လိတဖန် တံတယုသ့ဉ်ညါအီဒီးဘဉ်န့ဒ်လီ. ဘဉ်ဆဉ် ဝဲတံ ထံဉ်န့ဒ်အီဝဲတံယုသ့ဉ်ညါဖိသ့ဉ်ခံတဘျီလံလံတံဒီးန့ဒ်အဂီစုဉ်ကီးန့ဒ်လီ. ဖိလတ်ခိဉ် လီ, ဖိလတ်ကီဘွ ဒီးလတ်သ့ဉ်ပုအလီကဝီအဂတဖန် တံကထာဖျိဉ်ကွဲးက့အီဝဲ ကီ သုလုသ့ဉ်ပုဝဲက့ဒီး ပုတတသ့ဉ်ပုတခါစုဉ်စုဉ် အတံယုသ့ဉ်ညါ အတံဟံဖျါအဖိခိဉ် န့ဒ်လီ.

တံယုသ့ဉ်ညါဖိအတံဆာကတီန့ဒ် တံမနီကီးဆာကတီဒီး တံကီ, တံစုဒီး တံဂီအဆာကတီန့ဒ်လီ. ဘဉ်ဆဉ် မ့မ့တံစုခါအဆာကတီန့ဒ် တံမတံယုသ့ဉ်ညါစု တစး ဒီဖျိလတ်စုဒီးဒုးအိဉ်ထီဉ်တံကီတံခဲလတ်ဟးထီဉ်က့လီအဂီအယံန့ဒ်လီ. တံပညိဉ်န့ဒ် မ့ဒီးသိးပုယုသ့ဉ်ညါတံဖိတဖန် ကဒီးန့ဒ်ဘဉ်ဖိသ့ဉ်ခံအဖိလတ် အဘိဉ်ထီဉ် ဖးထီဉ်လတ်ဆာကတီ တကတီဘဉ်တကတီအဂီန့ဒ်လီ.

လှလင်တီးယုအပူ လီဆီဒ်တံ၊ ဖိတဖန်အလဲအထီအိန်ဆံးအါလဲ၊ အလင်က
 ဘျံး၊ အပျူဖိ၊ အပျူဒီးဖိကဘျံးအလွဲတဖန်မအသးဒ်လဲ၊ ဖးထီန်လါလါမတလဲ၊
 ဖးထီန်ယံထဲလဲ၊ ဒီးအိန်လါသ့ပျံးဒ်လဲတကလုအပူလဲတံဂံတဖန်န့လီ၊ တံမ
 တံမုသ့ညါလါပျံးပူလီလီန့ မုဒ်လါတံကိခါ ဒီးတံဂိခါအဆါကတီန့လီ၊
 မုမုတံမုခါအဆါကတီန့ တံမတံမုသ့ညါလါဖိလီလီတသ့ဘန်အယံ အါတ
 ကွဲပျံးဆျံပျံးဘန်ဘာတဖန် ဟံးန့တံဂံတံကျိ ဒီယံတံဂီ ဒီးဟ့ကဒါကွဲဖိအဂံဒီး
 အဂီလါအမန့ဝဲ လါအဟးဆျံပျံးအဆါကတီ ဆူပိန်မုန်တံမုသ့ညါဖိကရူအအိန်
 ဖဲတံအိန်ဖိန် တနံခံဘျီအဆါကတီ မုတမု ဖဲချးတဘျီလါလါန့လီ၊

နီပလဲ

ပုၤဃုၤသ့ၣ်ညါတၢ်ကရူၢ်ခိၣ်ဒီးပုၤမၤ
သကိးတၢ်လာကညီဖိခိၣ်ဃၢၤဒီးပုၤ
ဂ့ၢ်ဝီတၢ်မၤပှၢ်ဘျးစဲကရၢတဖၣ်

နီဆၣ်ယုၢ်

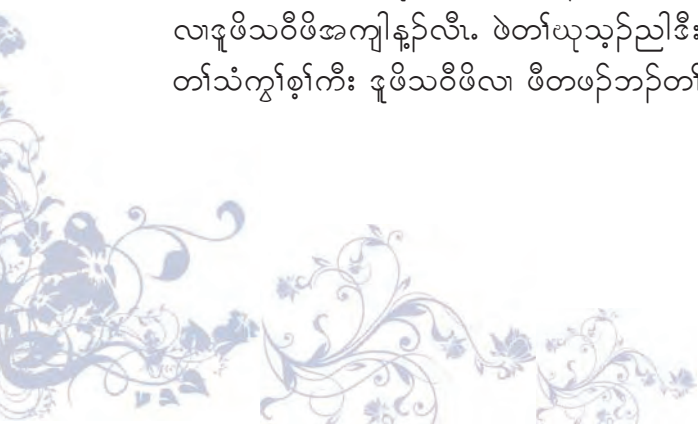
နီဘျၢၣ်ဝါဖိ

၃.၆. တၢ်သမံထံတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖီအကျိအကျဲ

တၢ်သမံထံအတၢ်ယုသ့ၣ်ညါအံၤ တၢ်မ့ၢ်တၢ်မၤအီၤလၢလံာ်တၢ်ယုတဖၣ်ဘၣ်. အါတက့ၢ် မ့ၢ်တၢ်တၢ်ပိာ်သကိးဒီးဒူဖိသဝီဖိ တချးဒီးလၢတၢ်လီၤယုသ့ၣ်ညါဆူပှ်ပူၤအခါမ့ၢ်ဂ့ၤ. တၢ်လဲၤလီၤယုသ့ၣ်ညါလၢပှ်ပူၤဝံၤအခါမ့ၢ်ဂ့ၤ. တၢ်ထံၣ်လိာ်ကတိၤသကိးဘၣ်ဃး ဖီအဂ့ၢ်တဖၣ်ဒီးပှ်သ့ၣ်ကုသးပှ် ဒီးပှ်လၢအသ့ၣ်ညါဖီအဂ့ၢ်အကျိအါတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ပှ်သ့ၣ်တဖၣ်အံၤ ဒုးသ့ၣ်ညါပှ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်တဖၣ်လၢ ဖီတကလုာ်ဒီးတကလုာ်အတၢ်ဖီထီၣ်ဖးထီၣ်အလါ ဒီးတၢ်လီၤတၢ်ကျဲလၢတၢ်ကြးယုထံၣ်န့ၢ်အီၤတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. တုၤတၢ်လဲၤယုသ့ၣ်ညါအီၤဝံၤ ဒီးဟဲက့ၤတစု ဖီအမံၤအသၣ်လၢတၢ်တသ့ၣ်ညါအီၤတဖၣ် တၢ်သံက့ၢ်အမံၤအသၣ်လၢဒူဖိသဝီဖိအကျိန့ၣ်လီၤ. ဖဲတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဒီးတၢ်မၤတၢ်သမံထံဖီအကလုာ်အဆၢကတီၢ်, တၢ်သံက့ၢ်စ့ၢ်ကိး ဒူဖိသဝီဖိလၢ ဖီတဖၣ်ဘၣ်တၢ်မၤလဲၤမၤကၤအီၤအဂ့ၢ်အကျိစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ.

၃.၇. တၢ်ဖးဖီအမံၤ ဒီးအတၢ်အိၣ်သး

(က) ဖီသ့ၣ်ခံအမံၤလၢလီၢ်ကဝီၤအကိုၣ်

တၢ်သံကွၢ်ဖီအမံၤအသၣ်လၢပုၤလီၢ်ကဝီၤဖီ, ဖီအကလုာ်တဖၣ်တၢ်ကၤဖျိၣ်အီၤဒီးတုၤပုၤထံၣ်လိာ်သးဒီးဖူထီၣ်ဖီအခါမ့ၢ်ဂ့ၤ, တၢ်အိၣ်သကိးဒီးပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤကမံးတံာ်အခါမ့ၢ်ဂ့ၤ, ဖီအမံၤတဖၣ် တၢ်စံးကတိၤဒီးဆၢတံာ်အီၤစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ. ကညီပုၤထူလံၤဖီတဖၣ် ကိးဖီအမံၤလၢကျဲအါဘိန့ၣ်လီၤ. ဖီတနီၤကိးဝဲအမံၤဒ်သိးအကွၢ်အဂီၢ်ဖျါဝဲအသိး, အိၣ်လၢသ့ၣ်တကလုာ်ဒၣ်အခံအါကတၢ်အသိး, ဒီးတနီၤကိးဝဲဒ်အတၢ်န့ၣ်အသိးန့ၣ်လီၤ. အဖိ, ဖီန့ၣ်သ့ၣ်, ဖီ

တကလုာ်အံၤအဖီပြဲကဒံဖီဒီးန့ၣ်လီၤကလီၤကလီၤလၢပုၤဆံၣ်ဆါန့ၣ်သ့ၣ် အယိကိးဝဲအမံၤလၢဖီန့ၣ်သ့ၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖီတနီၤလၢပုၤတကိးဒီးအမံၤနီတဘျီတဖၣ် တၢ်ကိးကွၢ်အမံၤ ဒ်သိးတၢ်မၤနီၣ်မၤယါအီၤကသုလၢလီၢ်ကဝီၤဒၣ်ဝဲအဂီၢ်ဒီးသန့ထီၣ်အသးလၢအတၢ်အိၣ်ဖျါအကွၢ်အဂီၢ်ဒၣ်ဝဲန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်လၢဖီတဖၣ် တၢ်တကွဲးထုးထီၣ်ဒီးအီၤလၢကညီကျိၣ်နီတဘျီဘၣ်အယိတၢ်လီၢ်အါတီၤ တၢ်ကိးဝဲအမံၤအါကလုာ်စ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်ဂ့ၢ်ဒ်အံၤအဖီခိၣ်, ဖီလၢပတသ့ၣ်ညါအီၤတဖၣ် ပကိးဆိအမံၤဒ်သိးပပာ်ပနီၣ်အီၤကသုအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. ပမ့ၢ်ကွၢ်ကွၢ်လၢစဲအ့ၣ်အမံၤစ့ၢ်ကိး, လီၤဆိဒၣ်တၢ်ဖီသ့ၣ်ခံတဖၣ်အံၤ တကလုာ်ယီၤန့ၣ်အမံၤအိၣ်အါဖျါအိၣ်ဝဲအါမးစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ.

(ခ) ဖီသုဉ်ခံအမဲလၢစအုဉ်အကျိဉ်

တၢ်ဖးဖီအမဲလၢစအုဉ်အကျိဉ်တဖၣ် တၢ်ကွၢ်လီၤအကွၢ်အဂီၢ်ဒီးထီဉ်သတြီၤအီၤဒီး လံာ်ဘျးစဲမ့ၢ်ဂ့ၤ, လၢဖီအလံာ်ခိယုၤအပူၤမ့ၢ်ဂ့ၤန့ဉ်လီၤ. တၢ်ဖးအီၤအဂ့ၢ်အကျိဉ် ဒီးသန့ထီဉ် အသးလၢအကွၢ်အဂီၢ်အတၢ်အိဉ်ဖျါ, နီအမ့ၢ်မုဉ်ဘိခွါဘိ, အဒိဉ်အဆံး ဒီးအိဉ်လၢထံကီၢ် တၢ်လီၢ်မတၤ, သ့ဉ်ပုၤကလုာ်မနုၤတဖၣ်, ဖးထီဉ်အဆၢကတီၢ်, လီၤဘျးအဆၢကတီၢ်, အခိဉ် သ့ဉ်ခိဉ်မိ, အဖျဉ်အထၢလီၤစၢ, ဒီးအကလုာ်တဖၣ်န့ဉ်လီၤ. တၢ်ကွၢ်စ့ၢ်ကီးအလုာ်ကဘျး, အဖီကဘျးအလွဲၢ်အကံာ်အကွဲး, အပျၤၤဘျးအကပျဉ်အဘျး အနၢအနါ, အအံဉ်အလဲၢ်အက လုာ်ကလုာ်စ့ၢ်ကီးန့ဉ်လီၤ. မ့ၢ်တၢ်သုဉ်ခံအုဉ်အကျိဉ်လၢအပတီၢ်ထီဒ်သိး တၢ်မၤကွၢ်တၢ်မုကွၢ် ဂီၤပနီဉ် (DNA) မ့ၢ်ဂ့ၤ, တၢ်ထုးထီဉ်ကွၢ်တၢ်မုအသံးပြီကဒံ အစဲလ် (cells) လၢတၢ်မၤဒိဉ် ထီဉ်တၢ်ဂီၤမဲာ်ကလၢဖါ (microscope) အပူၤမ့ၢ်ဂ့ၤ တၢ်တသုဉ်ခံဘဉ်န့ဉ်လီၤ.

(ဂ) တၢ်ဖးဖီအတၢ်အိဉ်သး (Status)

ဖီလၢတၢ်ယုထံဉ်သ့ဉ်ညါတဖၣ် အကလုာ်အိဉ်တုာ်ဒီးအအါအစ့ထဲလဲဉ် (species abundance) န့ဉ် တၢ်တမၤဒီးတၢ်ယုသ့ဉ်ညါအယီ တၢ်တသ့ဉ်ညါဘဉ်. ပုၤလီၢ်ကဝီဖီတဖၣ် မ့ၢ်စံးဝဲလၢအအါအစ့ အိဉ်ထဲလဲဉ်ထဲလဲဉ်ဘဉ်ဆဉ် အဝဲသ့ဉ်ကဒဲကဒဲစ့ၢ်ကီး တူဉ် လီာ်ဝဲတသ့ဘဉ်. အယီ လၢတၢ်ယုသ့ဉ်ညါတဘျီအံၤအပူၤ ပကစံးလၢအအိဉ်အါ အိဉ်စ့ဆံး အါလဲဉ်အဂ့ၢ်န့ဉ် ပမၤလီၢ်တၢ်အီၤတန့ၢ်တသ့ဒီးဘဉ်န့ဉ်လီၤ. မ့ၢ်တခီ, ခဲအံၤပမၤဒေဉ် ဖီအ ကလုာ်အိဉ်ဆံးအါလဲဉ် (species richness) အယီ ပစံးဆၢသ့ဒေဉ်ဖီအိဉ်ပျဲၤကလုာ်လဲဉ်န့ဉ် လီၤ. ဘဉ်ဆဉ် မ့ၢ်လၢတၢ်တြီၤအီၤလၢဟီဉ်ခိဉ်ဒီဘဉ် အတၢ်သိဉ်တၢ်သီအဖီခိဉ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, အိဉ် လၢတၢ်ဘဉ်ယိဉ်လၢအစၢလီၤတူဉ်အဖီခိဉ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, ပထီဉ်သတြီၤက့ၤဒီးဟီဉ်ခိဉ်ဒီဘဉ်အပတီၢ် အတၢ်အိဉ်သးသ့အယီ ပကွဲးဖျါထီဉ်ဒေဉ်လၢအဝဲသ့ဉ်အတၢ်ယုသ့ဉ်ညါအတၢ်ထံဉ်န့ၢ်အစၢ အဖီခိဉ်န့ဉ်လီၤ.

၃.၈. တ်ယုသုဉ်ညါအတၢ်ဂံၢ်ဆူဉ်, တၢ်ဂံၢ်စၢ် ဒီးတၢ်ဘဉ်မၤဂ့ၤထီဉ်

(က) တ်ယုသုဉ်ညါအတၢ်ဂံၢ်ဆူဉ်

တၢ်ယုသုဉ်ညါဖိတဘျီအံၤအတၢ်ဂံၢ်ဆူဉ်မ့ၢ်ဝဲ တ်ယုသုဉ်ညါအံၤ ဘဉ်တၢ်မၤအံၤလၢ ပုၤထူလံၤဖိကဒဲကဒဲ ဒီးတၢ်သုဉ်ညါအါထီဉ်ဘဉ်န့ၣ်ဆၢဉ်အဖိထူလံၤ လၢပုၤလီၢ်ကဝီဖိတဖဉ် အကျါ ဒီးဖိတဖဉ်အံၤ တၢ်ကိးတၢ်လံအမံၤ လၢပုၤသးပုၤတဖဉ်လံန့ဉ်လီၤ. ဖဲန့ဉ်အသိး, တၢ်ယုသုဉ်ညါတဘျီအံၤ တၢ်မၤဒေၣ်အံၤလၢပုၤထူလံၤဖိတဖဉ်အယံ တၢ်လၢာ်ဘျဉ်လၢာ်စ့တအိဉ် အါကၢာ်ဆိးဘဉ်. အါတက့ၢ်, ဒူဖိသဝီဖိတဖဉ် တူၢ်လိာ်ခိဉ်ဆၢလၢတၢ်အိဉ်တၢ်အီ, တၢ်အိဉ်တၢ်ဆိးအလီၢ်အကျဲတဖဉ်န့ဉ်လီၤ. လၢန့ဉ်အမဲာ်ညါ, တချးဒံးလၢတၢ်လီၤမၤတၢ်ယုသုဉ်ညါ ဒံးဘဉ်န့ဉ် တၢ်ဟ့ဉ်တၢ်မၤလိဆူ ပုၤယုသုဉ်ညါတၢ်ဖိတဖဉ် လၢကဘဉ်မၤတၢ်ယုသုဉ်ညါအ ကျိအကျဲဒဲလဲဉ်, ကဘဉ်ကွဲးအဂ့ၢ်ဒဲလဲဉ်န့ဉ်လီၤ. တၢ်ပိးတၢ်လီၤလၢတၢ်ကဆိးကါအီၤ လၢ တၢ်လီၤယုသုဉ်ညါအပူၤတဖဉ် တၢ်ဒီးန့ၢ်ဘဉ်အံၤလၢဝဲပျဲဝဲအယံ, တ်ယုသုဉ်ညါအံၤ ကထီဉ် လိာ်ထီဉ်ဖးဒိဉ်န့ဉ်လီၤ. ဖဲန့ဉ်အသိးခိဖျိလၢတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ်အိဉ်စ့ၢ်ကိးတနီၤလၢ တၢ်ကဘဉ် လီၤယုသုဉ်ညါဖိလၢလံာ်ရိအးမ့ၢ်ဂ့ၤ တၢ်သံကွၢ်ပုၤလၢအသ့အဘဉ်တဖဉ်မ့ၢ်ဂ့ၤအယံ တၢ်သုဉ်ညါဘဉ်က့ၤဖိအကလုာ်အါမး ယုာ်ဒီးအမံၤအသုဉ်လၢဝဲအ့ဉ်အကျိာ်ဒီးဖိတနီၤ တၢ်ထီဉ်သ တြီၤက့ၤအံၤလၢဟီဉ်ခိဉ်ဒီဖျါအတၢ်အိဉ်သးန့ဉ်လီၤ.

(ခ) တ်ယုသုဉ်ညါအတၢ်ဂံၢ်စၢ်

တၢ်ယုသုဉ်ညါတဘျီအံၤ အတၢ်ဂံၢ်စၢ်အိဉ်စ့ၢ်ကိးဝဲဒေၣ်အမ့ၢ် တ်ယုသုဉ်ညါအပိး အလီ ဖဲအမ့ၢ် လံာ်စိာ်စုတဖဉ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, တၢ်ကလဲၤယုဖးလံာ်လၢ ဖျဉ်ဖိမိအလံာ်ရိအးမ့ၢ်ဂ့ၤ လၢ ပုၤယုသုဉ်ညါတၢ်ဖိအဂီၢ် တၢ်လဲၤတၢ်က့ၤကီဝဲဒေၣ်န့ဉ်လီၤ. ခိဖျိလၢတၢ်ယုသုဉ်ညါဖိသုဉ်ခံ ဒီး တၢ်ကွဲးထူးထီဉ်လံာ်ပာ်ဖျါလၢကညီကျိာ်တဖဉ် တအိဉ်အယံ ပဘဉ်ဖးဒေၣ်လံာ်လၢကိၤလၢ ကျိာ်တဖဉ်န့ဉ်လီၤ. ကျိာ်အတၢ်သ့တၢ်ဘဉ်အံၤ မၤစ့ၤလီၤတၢ်ခွဲးတၢ်ယာ် လၢပကမၤလိသုသး လၢလံာ်လၢလဲၤအပူၤ လၢတၢ်ကွဲးအံၤလၢကိၤလၢအကျိာ်တဖဉ်န့ဉ်လီၤ. အဂၤတခါ, ခိဖျိလၢ တ်ယုသုဉ်ညါအက့ၢ်အဂီၢ် တၢ်သ့ဝဲဒေၣ်လီၢ်ကဝီၤတၢ်ယုသုဉ်ညါအကျိာ်အကျဲအယံ မ့ၢ်စ့ၢ် ကိးတၢ်ဂံၢ်ဆူဉ်လၢပဂီၢ်အသိး, မ့ၢ်လၢဝဲအ့ဉ်တၢ်ယုသုဉ်ညါအတၢ်ကွၢ်တကပၤန့ဉ် ကထီဉ် စ့ၢ်ကိးတၢ်ဂံၢ်စၢ်သ့ဝဲဒေၣ်န့ဉ်လီၤ.

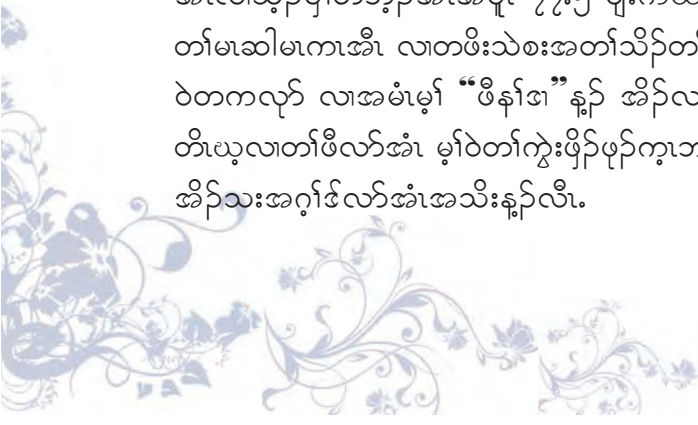
(ဂ) တာ်ဘဉ်မၤဂ့ၤထီၣ်တဖၣ်

ခါဆူညါတာ်မၤတာ်ယုသ့ၣ်ညါအဂီၢ် တာ်ကြးယုသ့ၣ်ညါဖီလၢကိးလါဒီးအတီၢ်ပူၤ ဒီးတာ်ကြးသ့ၣ်ဒၣ်တာ်ဖးဖီအမံၤလၢစဲအ့ၣ်တကပၤအါထီၣ် ဒီးတာ်ကဘဉ်ထီၣ်သၤတြီၤက့ၤ အါဒီး လီၢ်ကဝီၤဖိအတာ်သ့ၣ်ဘဉ်န့ၣ်လီၤ. ဖီတဖၣ် ဒ်သိးဆူညါ တာ်ယုသ့ၣ်ညါအါထီၣ် ကသ့အဂီၢ် လိာ်ဘဉ်ကျိာ်စ့တာ်ဆီၣ်ထွဲမၤစၢၤ ယုာ်ဒီးတာ်ယုသ့ၣ်ညါအတာ်ပီးတာ်လီၤအက လုာ်ကလုာ် ဒ်သိးတာ်ယုသ့ၣ်ညါဖီ လၢပကစၢ်အဟီၣ်ကဝီၤအံၤ ကဝံၤက့ၤလၢအဆိအချ့ အိၣ်ဒီးအကံၢ်အစီၣ်ထီၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. တာ်ကီတာ်ခဲ တာ်တြီၤမၤတံာ်တံာ်မ့ၢ်အိၣ်ထဲလဲၣ်နာ် က့ၤ, တာ်ယုသ့ၣ်ညါတဘျီအံၤ တာ်မၤအါအဂ့ၤကတာ် ဒ်တာ်ပီးတာ်လီၤ ဒီးတာ်သ့ၣ်ဘဉ်လၢ အိၣ်ဒီးပုၤအသိးန့ၣ်လီၤ. တာ်ယုသ့ၣ်ညါအစၢၤလၢအအိၣ်ဖျါ လၢလံာ်ပာ်ဖျါတဘျီအံၤအပူၤ ကဒုးသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ပူၤ လၢဖီအတာ်အိၣ်ယၢၤတဖၣ် အိၣ်ဝဲဒၣ်ဒီးပုၤထူလံာ်ဖဲကဆီထာ် ဒီးသီသံၣ်ပျီဂီၤအပျီပူၤအါမးန့ၣ်လီၤ. ဒိၣ်န့ၢ်အန့ၢ်, ဒ်သိးပကသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ဘဉ် ဖီသ့ၣ် ခံအဂ့ၤအကလၢအမဲထီၣ်လၢကီၢ်သူလုၤဟီၣ်ကဝီၤပူၤအဂီၢ် လၢပုၤတတတဘျီစုာ်စုာ်အပူၤ တာ် ကြးမၤတာ်ယုသ့ၣ်ညါ ဒီးထိးဖျိၣ်စၢ်ဖျိၣ်လိာ်က့ၤ တာ်ဂ့ၢ်တာ်ကျိၤတဖၣ် ဒ်သိးဖီသ့ၣ်ခံတာ်ဂ့ၢ် တာ်ကျိၤတဖၣ် ကျါဘာဝဲဒၣ်လီၢ်ကဝီၤအါတီၤကသ့ဒိၣ်ထီၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

၄. တာ်ယုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံလၢတာ်ထံၣ်န့ၢ်တဖၣ်

၄.၁. ဖီလၢတာ်ထံၣ်န့ၢ်အါ

တာ်ယုသ့ၣ်ညါဖီတဘျီအံၤ တာ်ထံၣ်န့ၢ်ဝဲဒၣ်ဖီအကလုာ် (၁၂၁) ဒီးတာ်မ့ၢ်နီၤဖးက့ၤ အါလၢအဇုာ်အထၢန့ၢ် အိၣ်ဝဲဒၣ် (၃၇) ဇုာ် လၢကဆီထာ်သီသံၣ်ပျီဂီၤပုၤတတသ့ၣ်ပျီအ ပူၤန့ၣ်လီၤ. လၢဖီခဲလၢာ်အကျါ ဖီအိၣ်ဝဲ (၄) ကလုာ် လၢတာ်ယုအမံၤလၢစဲအ့ၣ်တဘဉ်ဘဉ် န့ၣ်လီၤ. ဖီလၢတာ်ယုအမံၤတဘဉ်ဒီးတဖၣ် တာ်ကွဲးလီၤအါလၢလံာ်တီၤယုအပူၤလၢ “တာ်တ သ့ၣ်ညါအါဘဉ်” မ့တမ့ၢ် လၢကီၢ်လၢကျိာ် “unknown” တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖီလၢတာ်ထံၣ်န့ၢ် အါလၢသ့ၣ်ပျီတဘျီအံၤအပူၤ ၇၇.၅ မျးကယၢၤန့ၢ် အိၣ်လၢတာ်တြီၤအါလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီဘဉ် တာ်မၤဆါမၤကၢအါ လၢတဖိးသဲးအတာ်သိၣ်တာ်သီအပူၤန့ၣ်လီၤ. လၢဖီခဲလၢာ်အကျါ ဖီအိၣ် ဝဲတကလုာ် လၢအမံၤမ့ၢ် “ဖီနါအါ” န့ၢ် အိၣ်လၢဖီအစၢၤကလီၤတူာ်အကျါလံာ်န့ၣ်လီၤ. လံာ် တီၤယုလၢတာ်ဖီလၢာ်အံၤ မ့ၢ်ဝဲတာ်ကွဲးဖျိၣ်ဖျိၣ်က့ၤဘဉ်ပး ဖီလၢတာ်ယုထံၣ်န့ၢ်အါတဖၣ် အတာ် အိၣ်သးအဂ့ၢ်ဒ်လၢာ်အံၤအသိးန့ၣ်လီၤ.

လံာ်တီးယုဒုးနဲဒ်ဖီလၢတၢ်ထံာ်န့ၢ်အီၤအကလုာ် ဒီးတၢ်အိၣ်သးလၢဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဖျါပတီၢ်

အကလုာ်/ CATEGORIES	နီၣ်ဂံၢ် NUMBERS	တၢ်အိၣ်သး IUCN STATUS
စးထးစံာ်အလံာ်ဘျးစဲစရီနီၣ်ဂံၢ် (၁) CITES APPENDIX I	1	VU
စးထးစံာ်အလံာ်ဘျးစဲစရီနီၣ်ဂံၢ် (၂) CITES APPENDIX II	94	LC
တၢ်တသ့ၣ်ညါအီၤဘၣ် UNKNOWN	4	UNKNOWN
တအိၣ်လၢစးထးစံာ်ဒီးအိၣ်ယုာ်စံာ်အဲၣ်အစရီပူၤ NOT IN THE LIST OF CITES OR IUCN	22	UNKNOWN
အန့ၢ်အထာ / GENUS	37	

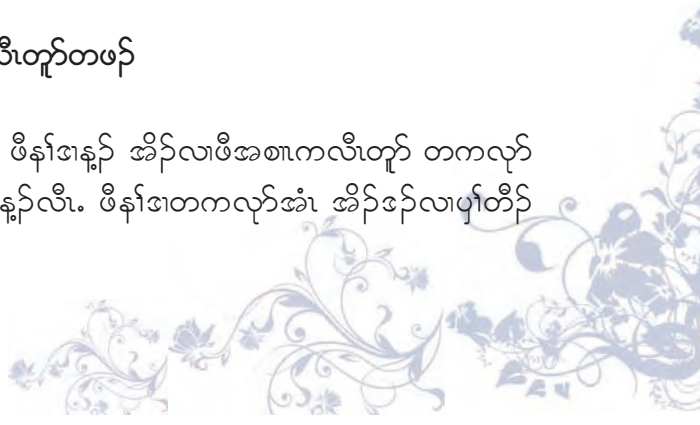
၄.၂. တၢ်တၢ်ပီၣ်အါထီၣ်ဖီသ့ၣ်ခံလၢတၢ်ထံာ်န့ၢ်အီၤတဖၣ်အဂ့ၢ်

(က) ဖီလၢတၢ်တြီအီၤလၢတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤအီၤတဖၣ်

ဖီအကလုာ်လၢတၢ်သ့ၣ်ညါတၢ်အီၤ (၁၁၇) ကလုာ်အကျါ အကလုာ် (၉၄) ကလုာ် န့ၢ် အိၣ်လၢတၢ်တြီအီၤလၢတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤအီၤ လၢဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ် တၢ်အၢၣ်လီၤအီၤလီၤ အလံာ် ဘျးစဲစရီနီၣ်ဂံၢ် (၁), ဒီးနီၣ်ဂံၢ် (၂), အပူၤ, လၢအဲကလံးကျိာ်ကိးဝဲလၢ (CITES Appendices I, and II) တဖၣ်န့ၢ်လီၤ. ဖီအကလုာ် တကလုာ်လၢပကိးအမံၤလၢ ဖီနီၣ်အါ န့ၢ် အိၣ်ဖဲလံာ်ဘျး စဲစရီနီၣ်ဂံၢ် (၁) (Appendix I), ဒီးအကလုာ် (၉၄) ကလုာ်န့ၢ် အိၣ်လၢလံာ်ဘျးစဲစရီနီၣ် ဂံၢ် (၂) (Appendix II) ဒီးမ့ၢ် အကလုာ် (၂၂) ကလုာ်န့ၢ် တအိၣ်ဒီးလၢလံာ်ဘျးစဲစရီ နီၣ်ဂံၢ် (Appendix) နီတခါအပူၤဘၣ်န့ၢ်လီၤ. အယိသတးဒီး, ဖီလၢတၢ်တြီအီၤလၢတၢ်ကူ လဲၢ်မၤကၤတဖၣ်အံၤ တၢ်မ့ၢ်မၤကၤအီၤဒီး မ့ၢ်တၢ်မၤကမၣ် ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်ပတီၢ် တၢ်ဒီသဒက ဟုကယာ်န့ၢ်ဆၢအတၢ်သိၣ်တၢ်သီန့ၢ်လီၤ. မ့ၢ်လၢပုၤလီၤကဝီဖိတခါ တြီဝဲဒၣ်တၢ်မၤကၤဖီ ခဲလၢာ်န့ၢ်လီၤ. အတၢ်မၤကမၣ်ဆံးအါဆံးစ့ၤတအိၣ်လီၤတၢ်ဘၣ်လီၤ.

(ခ) ဖီလၢတၢ်ဘၣ်ယိၣ်အိၣ်လၢအစၢကလီၤတူာ်တဖၣ်

ဖီအကလုာ် (၁) ကလုာ်လၢအမ့ၢ် ဖီနီၣ်အါန့ၢ် အိၣ်လၢဖီအစၢကလီၤတူာ် တကလုာ် အကျါအစရီပူၤလၢ IUCN (VU) အပူၤလံာ်န့ၢ်လီၤ. ဖီနီၣ်အါတကလုာ်အံၤ အိၣ်ဒၣ်လၢပျါတီၣ်

အပူအယို တအိန်အါလာကဲဉ်ဆိး လာပဏ္ဍသဝီအကယဘာ်. အယို ဒိဖျိလာပအိဉ်ဒံးဒီးသုဉ် ပှါလာအဂ္ဂုအယို တါလုာ်ဒိဉ်ပှါဒိဉ်တဖဉ်အံးအိဉ်ဒံးဒီးပှါန့ဉ်လီၤ. တါသုဉ်တဖဉ်အံး ပမ့ဉ်ဒီး သဒါက့အီးချးဆါချးကတီၢ်ဒီး ကအိဉ်ဒံးဒီးပှါတုဖိစိလံးစိန့ဉ်လီၤ. ပမ့ဉ်တဟ်သုဉ်ဟ်သး ဒီးဒီးသဒါက့အီးဘဉ်န့ဉ် ကလီၤတုာ်န့ဉ်ပှါချးသဒံးန့ဉ် ပသမာအလီၢ်တအိဉ်ဘဉ်န့ဉ်လီၤ. မ့ မ့ဉ်ဖိမ့ဉ်ယါ, ဖိဝဉ်ဒု, ဖိဂံ, ဖိတမူအဲဉ် ဒီးဖိဒွဲဉ်သိတဖဉ် တါမာက့အီးအါမးဖဲလီၢ်ကဝီဝဲ အံးဖဲလါန့ဉ်လါအပူကွံာ်တဖဉ်အယိုလီၤစ့ဝဲဒုဉ်အါမးစ့ၢ်ကီးန့ဉ်လီၤ.

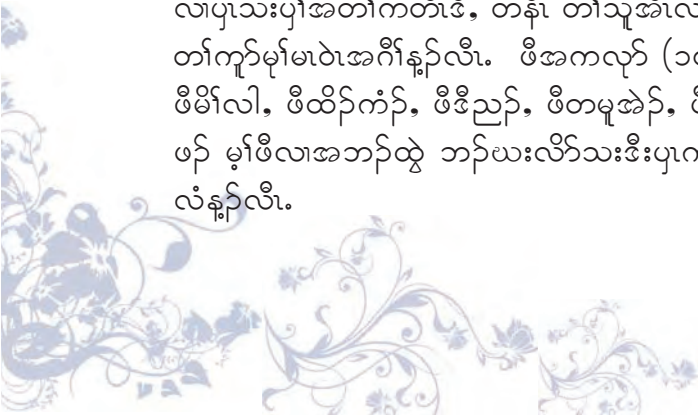
(ဂ) ဖိလါတါတသုဉ်ညါဒံးအမံးတဖဉ်

ဖိအိဉ်ဝဲ (၄) ကလုာ် လါတါတသုဉ်ညါအမံးလၢစဲအုဉ်အကျိာ်တဖဉ် တါကဘဉ် လုာ်ယုသုဉ်ညါအါထီဉ်က့အီး လါပှါသုပှါဘဉ်အအိဉ် ဒီးထီဉ်သတြိက့အီး ဒီးမာလီၢ်တါ က့အီးခဲလၢန့ဉ်လီၤ. ပှါသုပှါဘဉ် လါအသုဉ်ညါဘဉ်ယးလၢဖိသုဉ်ခံတဖဉ် အိဉ်ဝဲအါမး လီၤ. ဘဉ်ဆဉ်ဖိသုဉ်ခံတဖဉ် တါတသုဉ်ညါဒံးအီး လါပှါသုပှါဘဉ်အိဉ်အါမးအယို, ပက ယုသုဉ်ညါက့ဖိလါတါတသုဉ်ညါအီးတဖဉ် ကလိဉ်ဘဉ်တါဆါကတီၢ်ပံာ်တစဲးန့ဉ်လီၤ.

ဘဉ်ဆဉ်ဖိလါပတသုဉ်ညါဒံးအမံးလၢစဲအုဉ်အမံးတဖဉ်, ပှါထုလံးဖိပှါကညီဖိတ ဖဉ်သုဉ်ညါတုာ်လံဝဲအမံးလၢကညီကျိာ်အိဉ်လံဝဲတနီၤ ဒီးတနီၤန့ဉ် ဟ်ပနီဉ်သီဝဲအိဉ်တနီၤ, မ့ဉ်ဒံးသိးကသုဝဲဖိအမံးတဖဉ်အံး လါတါဒီးသဒါက့အီးကသုအဂီၢ်န့ဉ်လီၤ. မ့မ့ဉ်လါတါဖးအ မံးလၢစဲအုဉ်အကျဲတဘဉ်တဖဉ် တါဟ်သုဉ်ဟ်သးအိဉ်လါတါကလုာ်ယုအါထီဉ်က့အီး ဒိ ဖျိတါဖးအါထီဉ်လံာ်လံာ်မ့ဉ်ဂ့ၤ တါကဒိက့အဂီၢ်လါအပျါဆံ့ထီဉ် ဒီးယုထံဉ်လိာ်ပှါသုပှါ ဘဉ်လါကဘဉ်တဉ်ပီဉ်ဖးသကိးက့အမံးအဂီၢ်န့ဉ်လီၤ.

(ဃ) ဖိလါအရူဒိဉ် ဒီးဘဉ်ထွဲဒီးလီၢ်ကဝီကညီလုာ်လၢထုသနူဒီးတါမာက့အါက တါတဖဉ်

ဖိအိဉ်ဝဲအါကလုာ် လါအဘဉ်တါဟ်လုာ်ဟ်ပှါအီး လါမိာ်ပာ်ဖဲတဖဉ်အိဉ်အါမး လီၤ. ဖိတနီၤ တါသုအီးလါတါမာလုာ်အုဉ်ထါ လါတါဟ့ဉ်တါဒိတါတဲာ်, တနီၤ တါသုအီး လါပှါသးပှါအတါကတီၢ်ဒိ, တနီၤ တါသုအီးလါတါကွံာ်မုာ်ကွံာ်လါ ဒီးကွံာ်တါဆါကတီၢ်လါ တါကွံာ်မုာ်မာဝဲအဂီၢ်န့ဉ်လီၤ. ဖိအကလုာ် (၁၀) လါအမ့ဉ် ဖိမ့ဉ်ယါ, ဖိဆိဘီ (ဖိဘီဘီ), ဖိမိာ်လါ, ဖိထီဉ်ကံဉ်, ဖိဒိညဉ်, ဖိတမူအဲဉ်, ဖိနါဒါ, ဖိထီဉ်ကိး, ဖိဘုချံ, ဒီးဖိဒွဲဉ်သိတ ဖဉ် မ့ဉ်ဖိလါအဘဉ်ထွဲ ဘဉ်ယးလိာ်သးဒီးပှါကညီအလုာ်လၢထုသနူအကျဲလါပှါလံာ်လံာ် လံန့ဉ်လီၤ.

ဖိနပ်အ - အစာကလေးတူကူးထိန်

ဖိနပ်အတကလုာ်အံ၊ မှာ်ဖိလ၊ အအိန်လ၊ပျာ်ယိာ်အပူ၊ လ၊တ၊ရုန်အ လိာ်စွာ်ကီးန့န်လိ၊ ဖိတကလုာ်အံအ ဖးဒိန်ဝဲ ဒီးအိန်ဒ်သိးပျ၊န၊အ၊သိး န့န်လိ၊ ဆ၊ကတိာ်ခဲအံ၊မှ၊ဝဲဖိလ၊အက၊ ဒိန်ကတ၊လ၊ပကဘုန်ကတိ၊ကွ၊အိ၊ န့န်လိ၊ ထ၊စံးဝဲ- ဖိနပ်အဖးလ၊ကန၊ နိာ်ပ၊ကိာ်လိ၊ဘုန်မိာ်စ၊၊ အခိပညိမှ၊ဒ် အံ၊လိ၊ (ဒ်ဖိနပ်အတကလုာ်အိန်မူဝဲသ့ ဖုာ်ထဲလ၊ကန၊သ့ုာ်ပျ၊အပူ၊အသိး မိာ်ဖိ မုာ်လ၊ကအိန်ဆိးထဲဖုာ်လ၊အကိာ်ဖုာ်ဝဲ အပူ၊တယုာ်တဟးပျ၊ကအကိာ်တဖုာ်န့န် ကထိန်ကွ၊ဝဲမိာ်ချံပာ်စ၊လ၊အကတိ၊ကွ၊ ထံ ကတိ၊ကွ၊ကိာ် ဒ်အလုာ်အလုာ်အထူ သန့အိန်ဖုာ်ဝဲအသိးန့န်လိ၊)

ဖိထိန်ကံန်ဒီးဖိနီညုန်

ဖိခံကလုာ်အံ၊ ဖဲတ၊မ၊လုာ်အုာ်ထ၊တဘျီလုာ်လုာ်န့န် တ၊သု၊အိ၊ဒ်တ၊အဒိအတံာ် လ၊အဂု၊တဖုာ်န့န်လိ၊

ဖိနီညုန်

ဖိထိန်ကံန်

ဖီဆိုဘီနဲ့ ပျားပျားဖုံးဝဲ
 ဖြေလအမှီ ပျားပျားဖုံးဝဲအကလ
 ဟဲလိန်ထီကွဲလဲလဲဖီ ဖီးမိုးဖီတ
 ကလုာ်လအဖးထီဝဲလဲအလါ၊
 နာမူမိုးမး ဖီးအလွဲဘီဝဲ လီကင်
 ဖီးဖီကိန်ဖြေလဲနဲ့လီ။ တံးစံး
 ဝဲလဲပျားပျားဖုံးဝဲမုာ်တကအံးဟဲ
 အိန်မူလဟိန်ခိန်ချာ မုာ်ပျားပျား
 လဲဒိန်မး။ ဘုာ်ဆုာ် ပျားပျားခွါတ
 ယုထာအီနီတကလဲအမါဘုာ်
 နဲ့လီ။ လဲခဲကတံာ် တချူးအသံ
 ဆိန်လီအသးလဲ အကဟဲလိန်
 ထီကွဲလဲလဲဖီတကလုာ်အံး ဖီးဖိန်သုာ်ခွါတဖုာ် မုာ်ထံာ်အီအိန်ဝဲတသ့တဘုာ်ဖီး ကဘုာ်
 နာမူအီနဲ့လီ။ အယိဖီတကလုာ်အံး ပျားပျားခွါကိးဂမုာ်ထံာ်ဘုာ်အီနဲ့ အိန်ဝဲတသ့
 ဘုာ် ဖီးကဘုာ်နာမူဘုာ်အီသပျားကတံာ်နဲ့လီ။

ဖီဆိုဘီ

ပျားပျားအတံာ်ကတံာ်ဖီ ဘုာ်ထွဲဖီမုာ်ယါအိန်ဒဲအံး၊
 “ထီခဲအိန်ထီခဲတဖုာ်၊ ဖီဆဲအိန်ဖီမုာ်ယါ”， အယိနဲ့ ဖီဆဲအိန်အံး မုာ်ဘုာ်ကလဲ
 ဟုာ်ကလဲဖီး နာမူဒိန်နီဖီအဂဲလဲနဲ့လီ။ တံာ်လဲဖီမုာ်ယါနဲ့အဝဲသုာ်ဟဲကဲဝဲဖြေလဲဘုာ်
 အကလဲ၊ ဟုာ်အကလဲအယိ အဝဲသုာ်မုာ်ထံာ်နဲ့ဖီမုာ်ယါနဲ့ ဟဲကွဲထဲးစဲသုာ်လီနဲ့ဝဲ
 လဲအဟိန်ခိန်ထံးသုာ်အံး ဖီး
 ကတဲာ်ကတံာ်ဝဲဂုးမးလီ။ မုာ်
 ဘုာ်လဲဘုာ်သုာ်ခါ ပျားပျားဘု
 အဆဲကတံာ်နဲ့ အဝဲသုာ်တု
 ထီနဲ့ဝဲဒဲးဂုး (တံာ်ပိာ်ဘုာ်အ
 လီ) ဝဲ၊ ဟဲဟဲထီနဲ့ဖီမုာ်
 ယါတခိန်နဲ့လဲတံာ်ပိာ်ဘုာ်လီ
 အကယ ဖီးစံးဝဲ သါကွဲနဲ့ ကိး
 နဲ့ကွဲ ဘုာ်အကလဲလဲဖီတခိန်
 အံး ဖဲသိးသာ်အီဘုာ်ကနဲ့
 ကထီခဲအါဝဲအဂီုနဲ့လီ။

ဖီမုာ်ယါ

ဖိမိလီ (ဖိသံတမူလီ)
 ဖိတကလုာ်အံ၊ မုာ်ဖိလီအဖးအ
 လွာ်လီသုဝဲ န်သိးဒီးမူကပိာ်လီဒီး
 ပုသးပုာ်လီပုာ်နာ်ဝဲလီ တာ်မူခိာ်
 ဖိအတာ်ဟ့ာ်ယုာ် ဆူအသကိးပုာ်
 လာ်ခိာ်ဖိ ဒီးစံးဝဲလီသုမုာ်ထံာ်ဘာ်
 ဖိသံတမူလီဖးထီာ်လံန့ာ် ကူးဘု
 အဆာကတီာ်ဘာ်ဝဲ ဒီးတာ်ပိဆာအိာ်
 ပု (မုာ်ကနီဖိာ်သုာ်ခွါရူလိာ်သး
 အခါ) အဆာကတီာ်တုာ်ယီဝဲဒုာ် ဝဲ
 ပုကူးဘုကူးဟုအဆာကတီာ်န့ာ်လီ။
 မုာ်လီဖိတကလုာ်အံ၊ အိာ်လီသုာ်ကိဝဲကိဒိာ်မးအယိ ပုဒိတခွါ တဘာ်မာလိာ်အသးလီ
 ကဘာ်ထီာ်ဒဲးန့ာ်လိာ်အသးလီဖိမိလီဘာ်န့ာ်လီ။ ပုဒိတခွါ မုာ်မာလိာ်အသးတခီ က
 ဘာ်ထီာ်န့ာ်လိာ်အသးတုာ်အန့ာ်တစုန့ာ်လီ။

ဖိမိလီ (ဖိသံတမူလီ)

ဖိတမူအဲာ်

ဖိတမူအဲာ်တကလုာ်အံ၊ မုာ်
 ဖိတကလုာ်လီအအိာ်လီပုာ်ဒိာ်ပုာ်ထီ
 တစုာ်ကနာအပု ဒီးပဲအဖးထီာ်အဆာ
 ကတီာ်န့ာ်ပးဝဲယူမး ဒီးနာမူဂုမး
 န့ာ်လီ။ ဒိဝဲလီထီာ်အံ၊ “ခဲကတ
 မူအဲာ်ခဲဒု၊ ဖးခဲာ်ခူာ်ဂီပုာ်ကွာ်ဂု။”
 ထီအခိပညီ မုာ်နီာ်ဒီးစိအတာ်အဲာ်လီ
 အတီလိာ်အသး ဒီးအိာ်ဒီးတာ်အဲာ်
 တာ်ကွံလီပုာ်န့ာ် မုာ်တာ်ယံတာ်လီလီ
 ပုမုာ်ပုာ်အဂီာ်န့ာ်လီ။

ဖီထိန်ကိး

ဖီထိန်ကိး (ကနာ) - ဖီတကလုာ်အံၤ ပုၤသးပုၤဖံးတုာ်လၢအမ့ၢ် ဖီလၢအသ့ၣ်တီသးတီ ဇီးဒိလီၤဝဲလၢထိန်ကိးန့ၣ်လီၤ. ဖီတကလုာ်အံၤမ့ၢ် ဖီထိန်ဖးထိန်လံန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲတၢ်ဆၢကတီၢ်ဖဲထိန်ကိး တဖၣ်ဒိန်ထိန်ဖီထိန်အဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. တမ့ၢ် လၢအလီၤကံၤဒီးထိန်ကိးဘၣ် မ့ၢ်တခါဒုးသ့ၣ်နီၣ် ထိန်ပုၤလၢထိန်ကိးဘၣ်ဒိန်ဘၣ်ဖီအဆၢကတီၢ်လံ န့ၣ်မ့ၢ်လၢထိန်ကိးတကလုာ်အံၤမိၢ်ပၢ်ဖဲဖုဟ်ဒိန်ဟ် ကဲဒီးဒုၣ်ထုဲလၢတၢ်တဘၣ်မၤသံမၤဆါအီၤတဂ့ၤ အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖီဘုၣ်ဂီၤတကလုာ်အံၤ တၢ်ဒိလီၤအီၤ လၢဘုၣ်အယိ အဝဲသ့ၣ်မ့ၢ်ဖးထိန်လံန့ၣ်မ့ၢ် ဝဲဝဲလၢါချံအယိဒုးသ့ၣ်နီၣ်ထိန် ပုၤမၤအိန်ခုး တဖၣ် ကတဲာ်ကတီၢ်အသး လၢကဘၣ်ထၢ ဖျိန်ဝံဖျိန်သ့ၣ်လီၤပျးလီၤဘုၣ်ဟ့ၣ်ခဲဒီးတၢ်ချံအကၢ တဖၣ်အကတီၢ်ဘၣ်လံန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်ဖီတကလုာ် လၢပုၤမၤဝဲဖီတဖၣ် ကွၢ်တၢ်ဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖီဘုၣ်ဂီၤ

ဖီလိကီ

ဖီလိကီတကလုာ်အံၤ မ့ၢ်ဖးထိန်လံန့ၣ် မ့ၢ်ဖဲသ့ၣ်ကီလၢါအယိဒုးသ့ၣ်နီၣ်ထိန်ပုၤမၤအိန် ခုးဖီတဖၣ် လၢတၢ်ဆၢကတီၢ်ဘၣ်လံ လၢအက ဘၣ်လိကီလံန့ၣ်လီၤ. အဝဲသ့ၣ်ဖဲခုးမ့ၢ်တဝံဒံး ဘၣ်န့ၣ်, ကဘၣ်မၤပစုာ်ပတ့ၤဝဲ မ့ၢ်လၢတၢ်စုၤအ ဆၢကတီၢ်ဘူးထိန်လံအယိန့ၣ်လီၤ. ဖီတက လုာ်အံၤ အကါဒိန်ဝဲလၢတၢ်ပံတၢ်လၢအဂီၢ် ဒီး ပုၤမၤဝဲဖီကွၢ်တၢ်ဆၢကတီၢ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဒ်န့ၣ်အသိး, ဖီလၢအရ့ၣ်ဒ် ဇီးဘၣ်ထွဲလိာ်အသးဇီးကညီမိာ်ဖိ အလုာ်အလၢအထူ သန့ၣ်မ့ၢ်ဝဲ ဖီထီၣ်ကံၣ် ဇီးဖီဇီညၣ်လီၤ. ဖီလၢအလုာ်အပူၤဒ်အဂၢၤအိၣ်အါမးဘၣ်ဆၣ် မ့ၢ် ဖီထီၣ်ကံၣ်ဇီးဖီဇီညၣ်န့ၣ် မ့ၢ်ဖီလၢအဘၣ်တၢ်ယၤထီၣ်အမံၤအါအလီၤ ပုၤဒီဝဲလၢထါဒ်အံၤ

ဖီထီၣ်ကံၣ်လၢတၢ်အဇီ	ဖီဇီညၣ်ဖးပြဲကံၣ်	ဖီထီၣ်ကံၣ်ဖးရဲၣ်သ့ၣ်ဒု
ဖီဇီညၣ်လၢတၢ်အဇီ	ဖးလၢလိာ်လၢလဲအခံ	ဖီဇီညၣ်ဖးရဲၣ်သ့ၣ်ဒု
ဖီဖီတုၤအလၢထီၣ်ဘီ	ဖးလၢလဲလၢလိာ်အခံ	ဖးလၢအသူအသူဂုၤ
ထံၣ်ဘၣ်ဘုဖးထီၣ်ဖီဖိ	ဖးလီၤရၢပျဲအခိၣ်ထံး	ဖးလၢအဘီအဘီဂုၤ
ဖီထီၣ်ကံၣ်ဖးလၢသ့ၣ်ခံ	ယသးမိၣ်ဆိးသးမိၣ်ဒံး	ဖးလီၤရၢတုၤဟံၣ်ကိာ်ဒု
ဖီဇီညၣ်ဖးလၢသ့ၣ်ခံ	ဖီထီၣ်ကံၣ်ဖးပြဲနီၣ်အဲ	နီၣ်ဒီးဖီအသံၣ်ဝီၤက့ၤ
ပုၤမ့ၢ်လဲၤပုၤမ့ၢ်လဲၤဒု	ဖီဇီညၣ်ဖးပြဲနီၣ်အဲ	
ပုၤခွါလဲၤပုၤခွါလဲၤဒု	ဘူးလၢယမၤမ့ၢ်အကျဲ	
နီၣ်ဒီးဖီဂီၤပုၤမ့ၢ်ဒု	ဘူးလၢယမၤဝဲအကျဲ	
ဖးကပြုၤလၢသ့ၣ်အဒု	မ့ၢ်ယမၤန့ၢ်ယအိၣ်ကဲ	
ဖီထီၣ်ကံၣ်ဖးပြဲကံၣ်	ယကဒီသါလၢယဝဲ	

မိာ်ပာ်ဖဲဖုအတၢ်တဲစိ ဇီးတၢ်စုာ်တၢ်န့ၣ်ဘၣ်ဃးဖီ

လၢပုၤန့ၣ် မ့ၢ်ကနီၤအိၣ်ဝဲဒ်တဂၤ အိၣ်တနံၤတခိၣ် ဟံးထီၣ်ဝဲဆီဒ်တဖျါၣ် လဲၤဟံာ် လီၤဝဲလၢသ့ၣ်တြၢ်ပူၤ ဇီးဖဲတၢ်မ့ၢ်ကၢၣ်အသးအခါ လဲၤကွၢ်ဝဲတနံၤတဘျီလီၤ. တုၤအမ့ၢ်နံၤမ့ၢ် သီယံာ်ထီၣ်ဒီး လဲၤထံၣ်ဝဲလၢအဆီဒ်ဖီထီၣ်ဖးထီၣ်ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ. ပမ့ၢ်ကွၢ်က့ၤဖီအကွၢ် အဂီၢ် ဒ်အမ့ၢ်ဖီထီၣ်ကံၣ်. ဖီဇီညၣ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်အတၢ်အိၣ်ဖျါထီၣ်လီၤကံာ်လိာ်အသး ဒ်သိး ဇီးဆီဒ်အသိး အဖီအလၢအကၢၣ်အကၢၣ်အကၢၣ် ဝါဘီဝဲဒ်ဆီဒ်တကီၢ်အသိးန့ၣ်လီၤ. ဇီးပုၤ ထူလံၤဖီအတၢ်စုာ်တၢ်န့ၣ်အိၣ်စ့ၢ်ကီးဝဲလၢဖီသ့ၣ်ခံတနီၤနီၤန့ၣ် ပုၤတဘၣ်ဟးစိာ်ဖျိးအီၤဆူအံၤ ဆူဘး ဆူထံၣ်ကီၢ်ဂၤဘၣ်. မ့ၢ်လၢအဝဲသ့ၣ်န့ၣ်ဝဲလၢဖီန့ၣ် ကဘၣ်အိၣ်ဝဲလၢထံလီၢ်ကီၢ်ပူၤ န့ၣ်လီၤ. ဖီမ့ၢ်အါန့ၣ်တၢ်ဖဲအိၣ်မၤအိၣ်ဘုန့ၣ်ဂ့ၤဝဲန့ၣ် မိာ်ပာ်ဖဲဖုန့ၣ်ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ.

၅. ပိတ်မှတ်တတ်ယူသွန်ညါကရူင်အတ်လဲခိဖျိ

၅.၁. ပိတ်မှတ်တတ်ယူသွန်ညါကရူင်အကရုဖိ

ပိတ်မှတ်တတ်ယူသွန်ညါကရူင် ဟ်ဖျိင်ထီင်အသး ဒီးကဆိထာ်ပုတတသွန်ပျာ်ကမံး တံင်အဒု လာအမုတ်ပိတ်မှတ်တတ်ယူသွန်ညါကရူင် ဒီးခွဲင်ပျိပူ ပိတ်မှတ်တတ်ယူသွန်ညါကရူင်န့င် လီၤ. ကရူင်အံၤ အကရုဖိအိင်ဝဲ (၃) ဂလုင်ဒီးခွဲင် (၃) ဂ ဖ်အမံးအိင်ပျါလာလင်အံၤအ သးန့င်လီၤ.

နီင်ဂံၢ်	မံၤ	လီၢ်ဆိးထံး	တံးဖံးတံးမုဒါ
၁	နီၢ်ပလဲ	တမုးခံသဝီဖိ	ခွဲင်ပိတ်မှတ်တတ်ယူသွန်ညါ (ပုတီခိင်ရိင်ဝဲ)
၂	နီၢ်ဆင်ယုာ်	လဲခံသဝီဖိ	ခွဲင်ပိတ်မှတ်တတ်ယူသွန်ညါပုမတံးဖိ
၃	နီၢ်ဘျှင်ဝါဖိ	စံးဖဲအသဖိ	ခွဲင်ပိတ်မှတ်တတ်ယူသွန်ညါပုမတံးဖိ
၄	နီၢ်မုခိင်ဖိ	ပျိခံသဝီဖိ	ကဆိထာ်ပိတ်မှတ်တတ်ယူသွန်ညါကရူင်
၅	နီၢ်ဘျှင်ထံင်စ့	တြျိုင်ခံသဝီဖိ	ကဆိထာ်ပိတ်မှတ်တတ်ယူသွန်ညါကရူင်
၆	နီၢ်ဘုလင်ပျိ	တံးခဲအသဝီ	ကဆိထာ်ပိတ်မှတ်တတ်ယူသွန်ညါကရူင်

နီၢ်ပလဲ နီၢ်ဘျှင်ဝါဖိ နီၢ်ဘျှင်ထံင်စ့ နီၢ်ဘုလင်ပျိ နီၢ်မုခိင်ဖိ နီၢ်ဆင်ယုာ်

၅.၂. ဖိတ်ခေါ်ပေးသည့်ညာဖိအတတ်လဲနီဖို့ဒီးအတတ်ကတိ

ယမံမုန်နီပလဲ ယစးထီဉ်မတတ်ယုသုဉ် ညာဖိအကလုဉ် စးထီဉ်လၢ (၂၀၁၂) တုလၢ (၂၀၁၅) ဒီးယသးဆုဉ်ယသးမုဉ်ဒိဉ်မးလၢယ သုဉ်ညာအါထီဉ်ဘဉ်ဖိသုဉ်ခံအါကလုဉ် ဒီးတ ကလုဉ်ဒီးတကလုဉ်ပုကိးဝဲအမံအကျိအကျဲ တဒ်သိးလိဉ်အသးဘဉ်အယိ ယမၤလိန့ဉ်အါ ထီဉ် သုဉ်ညာအါထီဉ်ဖိအကလုဉ်အါမးန့ဉ်လီၤ.

ယတတ်ယုသုဉ်ညာဖိအတတ်ပညိဉ် အိဉ်ဝဲ ဒ်သိးပုလီၢ်ကဝီဖိတဖဉ် ကသုဉ်ညာအါထီဉ် ဘဉ်ဝဲဖိအကလုဉ်တဖဉ်ကအါထီဉ် ဒီးအဝဲသုဉ် တဖဉ်ကအိဉ်ဒီးဖိအလံဉ်စိဉ်စုတဘုဉ် လၢတတ်ယု သုဉ်ညာဖိအံၤဝဲအလီၢ်ခံ ဒီးတတ်ယုသုဉ်ညာဖိအံၤ တတ်ယုအါကိးလၢဒီးကိးဆၢကတီၢ်ဒီး ခီဖို့ဖိအံၤဖိထီဉ်ဝဲကိးလၢဒီးတကလုဉ်ဒီးတကလုဉ် ဖိထီဉ်ဝဲအဆၢကတီၢ် တဒ်သိးလိဉ်အသးအဖိခိဉ်အယိ ဖိထီဉ်ဝဲတလၢတမံန့ဉ်လီၤ.

ယမုန်နီၤဘုဉ်ဝါဖိ ယအိဉ်ဖျဉ်ထီဉ်ဖဲစံဉ်ယဲအသဝီ တီအူကီၢ်ရုဉ် ထီတထုဉ်ကီၢ် ဆဉ်န့ဉ်လီၤ. ယဖို့ထီဉ်ကီၢ် ဖဲမံရုမိၢ်ဝဲအလီၢ်ခံ ယမၤစၢက့ယပုကလုဉ် ဖိဒ်ဖိသုဉ်သုဉ် စၢသးဘိဉ် လၢတတ်သိဉ်လိသးနံဉ်ဝဲ. ယထံဉ်ဒီးသုဉ်ညာဘဉ်လၢ ပထံပကီၢ်အန့ဆၢဉ်ဒီး တၢ်မဲတၢ်မၤတၢ်ယံတၢ်လၢတဖဉ်အိဉ်လၢဟ့ဝဲလၢကညီကီၢ်ပုန့ဉ်လီၤ. ဒ်န့ဆၢဉ်တဖဉ် က ဖျါလၢဟ့ ဒီးထူးတီၤဒီးဝဲခါဆုညါတစါဘဉ်တစါအဂီၢ် ယ ဂုဉ်ကျဲးစး မၤတတ်ယုသုဉ်ညာဘဉ်ပးဖိသုဉ်ခံ အကလုဉ် န့ဉ်လီၤ. ဘဉ်မနုၤအယိလဲဉ် ပုတနီၤနီၤ တသုဉ်ညာလၢန့ ဆၢဉ်တၢ်ယံတၢ်လၢ လၢပုဘဉ်ကဝဲကတီၢ် ဟံးယာ်ပၤ ယာ် ကအါထီဉ်ဂီၢ်ထီဉ်အဂီၢ်ဘဉ်. ဒီးမၤကၤဝဲသုဉ်ဖိခံတ ဖဉ်အါမးလီၤ. ယံဉ်ယံဉ် န့ဆၢဉ်တၢ်ယံတၢ်လၢသုဉ်တဖဉ် ကလီၤမုၤလီၤမၢ်ကွံဉ်ဝဲဒုဉ်ခဲလၢန့ဉ်လီၤ. အယိ အလီၢ်အိဉ် လၢပကဘဉ်ယုကွၢ်က့ ဒီးကဝဲကတီၢ်ပၤယာ်, ဟ့ဉ်တၢ် သုဉ်ညာနီၤဟံးဆုပုကမုၢ်, ပုတတၢ် ဒ်သိးဆုမဲဉ်ညါပုက သုဉ်ညာပာ်ကဲ ဟံးယာ်ပၤယာ်က့ န့ဆၢဉ်တၢ်ယံတၢ်လၢ ဒီးပုသုတမၤကၤအါဆုညါတဂ့အဂီၢ်န့ဉ်လီၤ.

ယမံမုာ်နီၢ်ဆၢ်ယုာ် ယအိၣ်ဆိးလာ လဲခံသဝီ ဒီးယ သဝီအံၤအိၣ်သ့ၣ်လီၤအသးဖဲလဲလိာ်ကျိၣ်ကါၢ်ခိၣ်, သီသ့ၣ် ပျီၤဂီၤပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤ ကစၢ်တူၢ်အခိၣ်ထံး. တကးဘၣ်, အိၣ်ဘူးစ့ၢ်ကိးဒီးကဆိထၢ်ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤန့ၣ်လီၤ. ယမုာ် န့ၣ်ပုၤခိၣ် ကစၢ်ကျိၣ်တၢ်ယမၤလိာ်တံၢ်ဖဲဒုၣ်ဘူးနီၣ်တီၤထီၣ်ကီၢ် ဝံၤဒီးယလဲထီၣ်တၢ်သ့ၣ်တၢ်ဖျးကွီၣ်ခံန့ၣ်ဝံၤ ဒီးယစးထီၣ်မၤသ ကိးတၢ်ဒီး ခုၣ်တၢ်ယုၤသ့ၣ်ညါကရူၢ်ဖဲ လါနီၣ်ဝုၤဘၣ်၂၀၁၂ န့ၣ်ဒီးယမၤတၢ်ယုၤသ့ၣ်ညါဘၣ်ပးဖီသ့ၣ်ခံအကလုာ် လၢ ကဆိထၢ်ဟီၣ်ကဝီၤပုၤန့ၣ်လီၤ. ယသးခုၣ်ဒီးသးမုာ်ဒိၣ်မးလၢယ မၤဘၣ်တၢ်ယုၤသ့ၣ်ညါတခါအံၤလီၤ. လၢယတၢ်ယုၤသ့ၣ်ညါအ ပုၤ ယသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ဘၣ်က့ၤဖီအတၢ်ကဲဘျးအါမံၤ. တ ကးဘၣ်, သ့ၣ်ညါဒီးထံၣ်ဘၣ်အါထီၣ်စ့ၢ်ကိးဖီသ့ၣ်ခံအက လုာ်လၢယတသ့ၣ်ညါနီၣ်တၢ်တဖၣ်အါမံၤ ဒီးမၤန့ၢ်ဘၣ်ဖီ အါကလုာ် ယုာ်ဒီးအမံၤအသၣ်န့ၣ်လီၤ.

ဒီဖျါလၢ ဖဲတၢ်လီၤယုၤသ့ၣ်ညါဖီအဆၢကတီၢ် တၢ်ဟ့ၣ်စ့ၢ်ကိးတၢ်သ့ၣ်ညါ လၢဖီအဂ့ၢ် အကျိၣ်ဒီးအတၢ်ကဲဘျးတဖၣ်အယိ ပုၤလီၢ်ကဝီၤဖီတဖၣ် သးဆူၣ်လၢသ့ၣ်က့ၤဖီသ့ၣ်ခံ ဒီးကတဲာ် ကတီၤဒီးသၤစၢၤဖီသ့ၣ်ခံ လၢကဆိထၢ်ဟီၣ်ကဝီၤအပုၤန့ၣ်လီၤ. တကးဘၣ်, စးထီၣ်လၢတၢ်ယု သ့ၣ်ညါက့ၤဖီသ့ၣ်ခံအကလုာ်အံၤအိၣ်ထီၣ်လံန့ၣ် ပုၤယုာ်ဒီးခိၣ်န့ၢ်တဖၣ် ယုၤကျဲလၢတၢ်ကဒိသ ဒၢက့ၤအါအယိ တၢ်မၤကၤဖီပတုာ်ဝဲဒၣ် ဒီးပတထံၣ်လၢစ့ၢ်ကိးတၢ်မၤကၤဖီသ့ၣ်ခံအကလုာ် လၢဘၣ်.

ယမံမုာ်နီၢ်ဘုလၢၣ်ပျီ ယအိၣ်လၢတၢ်ခဲဒၢသဝီ အိၣ်ဘူးလိာ်အသးဒီးကဆိထၢ်ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤန့ၣ် လီၤ. ခဲအံၤယဟဲအိၣ်က့ၤဖီပီၤလီၢ်ပုၤ, မုာ်လၢဘၣ်စံၣ်ပ ယိၤအယိန့ၣ်လီၤ. ယစးထီၣ်န့ၣ်လီၤပုၤယုာ်ပုၤဂီၢ် လၢကဆိထၢ်ပိာ်မုာ်တၢ်ယုၤသ့ၣ်ညါကရူၢ်ဖဲ (၂၀၁၀) န့ၣ် ဒီးတုၤလီၤလၢခဲအံၤန့ၣ်လီၤ. ယတၢ်ပညိၣ်မုာ်ဒ်သိး ပဖီလၢခံတစါ ကသ့ၣ်ညါက့ၤအဖီအတၢ်အိၣ်ယၢၤ အ တၢ်ကဲဘျးကဲဖျိာ် ဒီးကသ့ၣ်ကတဲာ်ကတီၤက့ၤအါဆူ ပုၤတစါဘၣ်တစါအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပယုၤသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံအံၤ, ပတၢ်ပညိၣ်မုာ်ဒ် သိး ခါဆူညါဖီသ့ၣ်ခံကလုာ် သုတလီၤမၤတဂ့ၤအ ဂီၢ်ပအိၣ်ဒီးတၢ်ကတဲာ်ကတီၤက့ၤန့ၣ်ဆၢၣ် လၢအအိၣ်လၢ ကဆိထၢ်ပုၤတၢ်သ့ၣ်ပုၤန့ၣ်လီၤ.

ယမံမုာ်နီၢ်မူခိၣ်ဖိန့ၣ်လီၤ. ယအိၣ်လၢဖျိခံသဝီ
 ဒီးယသဝီအံၤ အိၣ်စဲဘူးဒီးကဆိထၢၣ်ပုၤတတၢသ့ၣ်ပုၤန့ၣ်
 လီၤ. လၢအပူၤကွံာ်ယထံၣ်ဘၣ်တၢ်မၤဟးဂီၤဖိသ့ၣ်ခံတဖၣ်
 အိၣ်ဝဲဒၣ်ဘၣ်ဆၣ်, ယကဒိသဒၢအိၣ်အကျိၤအကျိၤလဲၣ်န့ၣ်
 ယတသ့ၣ်ညါအိၣ်ဘၣ်. မုၢ်မဆါတနံၤအံၤ လီၢ်ကဝီၤဖိ
 တဖၣ်ယုၤကျဲၤဒီးမၤလိန့ၢ်တၢ်သ့တၢ်ဘၣ်အယိၣ် ဟဲက့ၤဟ့ၣ်
 ခိဟ့ၣ်နီၤက့ၤတၢ်သ့တၢ်ဘၣ် ဆူဒူဖိသဝီဖိဒီး ဒူဖိသဝီဖိတ
 ဖၣ်န့ၣ်ဟံၣ်ထီၣ်က့ၤ တၢ်ဒိသဒၢဆၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ လၢအမုၢ်
 ဖိသ့ၣ်ခံတဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ယစးထီၣ်န့ၣ်လီၤမၤသကိးတၢ်ဘၣ်ဃး တၢ်ယု
 သ့ၣ်ညါဖိအဂ့ၢ်ဖဲ (၂၀၁၂) နံၣ်န့ၣ်လီၤ. ယကွၢ်ကဒါက့ၤ
 ခိၣ်ယၤန့ၣ်ဆၣ်အံၤမုၢ်တၢ်အဂ့ၢ်ဒိၣ်လၢပဝဲပုၤထူလံၤဖိတဖၣ်
 အဂီၢ်လၢပဆိးကါအိၣ်ကိးမုၢ်နံၤဒဲး လၢပတၢ်အိၣ်မူအပူၤအ
 ဃိန့ၣ်လီၤ. ခါဆူမဲာ်ညါယအဲၣ်ဒီးမၤသကိးတၢ်ဒီး. မုၢ်လၢ
 ယအဲၣ်ဒီးယုသ့ၣ်ညါက့ၤတၢ်အါကလုာ် လၢအအိၣ်လၢက
 ဆိထၢၣ်ဟီၣ်ကဝီၤပူၤန့ၣ်လီၤ.

ယတၢ်ပညိၣ်အိၣ်စ့ၢ်ကိးလၢ ပကဘၣ်ယုသ့ၣ်ညါ
 က့ၤဖိသ့ၣ်ခံတဖၣ် ဒီးဖိလၢအအိၣ်လၢဟီၣ်ခိၣ်လီၤတဖၣ် ဖဲ
 တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်အိၣ်ဒီးပုၤအဆၢကတီၢ်န့ၣ်လီၤ. ဖိသ့ၣ်ခံ လီၤ
 ဆိဒၣ်တၢ်, ဖိထီၣ်ကံၣ်, ဖိဒိညၣ်, ဖိမုၢ်ယၢ, ဒီးဖိဘုရံတ
 ဖၣ်အံၤ မုၢ်ဖိလၢအဂ့ၢ်ဒိၣ်ဝဲဒၣ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ. ဖိသ့ၣ်တ
 ဖၣ်အံၤ အိၣ်ဒီးဒီးပုၤအယိၣ် ပယုသ့ၣ်ညါက့ၤအိၣ်သ့ဝဲဒၣ်ကိး
 ဆၢကတီၢ်ဒီးန့ၣ်လီၤ. ဖိသ့ၣ်ခံမုၢ်အိၣ်အါဘၣ်ဆၣ်, တၢ်
 ကုလံၢ်မၤကၤအိၣ်ထီၣ်အယိၣ် မုၢ်တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်ဖးဒိၣ်
 တခါလီၤ. အပူၤကွံာ် ပုၤမၤကၤဝဲဖိသ့ၣ်ခံအယုတဖၣ် -
 ကီၤလၢသ့ ဒီးတရူးတဖၣ် ပုၤဝဲအယိၣ် ဘၣ်ဒိဝဲပုၤလီၢ်ကဝီၤ
 ဖိဒီးထံဖိကီၢ်ဖိတဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢတၢ်န့ၣ်အယိၣ် ယဟ်လီၤယ
 သးလၢယကမၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဒီးဒိသဒၢက့ၤလီၤ.

ယအဲၣ်ဒိၣ်တဲဒ်အံၤ. “ဖိသ့ၣ်ခံ မုၢ်ဖိတကလုာ်လၢ
 အယိၣ်လၢဒီးမၤမုၢ်ဘၣ်ဝဲယသးဒိၣ်မးလီၤ. ဖိတနီၤ အဖိန့ၢ်
 မူမုၢ်မး ဒီးဖိတနီၤန့ၣ် တၢ်သ့စ့ၢ်ကိးအိၣ်ကသံၣ်ကသီအသိးအိၣ်ဝဲလီၤ. အပူၤကွံာ် ယထံၣ်
 ဖိသ့ၣ်ခံ ဒီးယလီၤကီၢ်အိၣ်မုၢ်လၢအယိၣ်အလၢအယိၣ်လီၤ. ဘၣ်ဆၣ်အတၢ်ကဲဘျူးအိၣ်ဒ်လဲၣ်န့ၣ်
 ယတသ့ၣ်ညါအဂ့ၢ်လီၤတၢ်လီၤဆဲးဘၣ်. မုၢ်မုၢ်ခဲအံၤ ခိဖျိလၢတၢ်ဟ့ၣ်ပုၤတၢ်သိၣ်လိဘၣ်ဃးဖိအဂ့ၢ်
 အကျိၤယုာ်ဒီးယနီၢ်ကစၢ်ဒၣ်ယဲ ယမၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါအယိၣ် ယသ့ၣ်ညါက့ၤဖိသ့ၣ်ခံ အတၢ်ကဲ
 ဘျူးကဲဖျိၣ် ဒီးယဟ်လုာ်ဟ်ပုၤအိၣ်ထီၣ်လီၤ.”

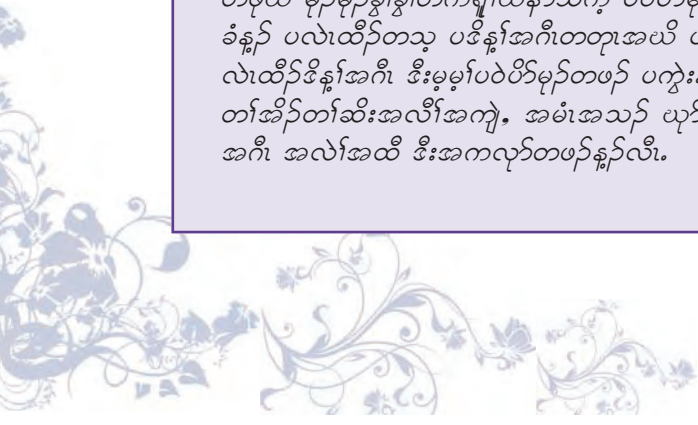

ယမ်းမုန်နီၣ်ဘူထံၣ်စု ယအိၣ်လၢ တီၣ်ခူမုၢ်ဒၢသဝီ (တြၢၢ်ခံ) အိၣ်ဖဲဘူးဒီးကဆိထၢၣ်ပှၤတၢတၢသ့ၣ်ပှၤန့ၣ်လီၤ. ယစးထီၣ်န့ၣ်လီၤမၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖိဖဲ (၂၀၁၂) ဒ်ပခိၣ်န့ၣ်သ့ၣ် တဖၣ် ဟူးဂဲၤဒီးရဲၣ်ကျဲၤစၢပှၤ ဒ်သိးပကသံၣ်ခွဲၣ်ကတီၤက့ၤ ပတၢ်မုၢ်အါကလုာ်အတၢ်အိၣ်ယၢၤ လၢကဆိထၢၣ်ပှၤတၢတၢသ့ၣ် ပှၤကသုအဂီၢ် ယဘၣ်တၢ်ယုထၢထီၣ်ယၢၤလၢပှၤအါဂၤ ဒ်အမ့ၢ် ပှၤယုသ့ၣ်ညါတၢ်ကရူၢ်ကရၢဖိတၢကစ့ၢ်ကိးန့ၣ်လီၤ. ယတၢ်သးဆူၣ် တခီ မုၢ်ဒ်သိးဖိလံၤလၢခဲတစၢၤ ကသ့ၣ်ညါက့ၤဖိအါက လုာ်အဂ့ၢ်အကျိၤလီၤတံၢ်လီၤဆဲး ဒီးကသုပၣ်လုာ်ပၣ်ပှၤက့ၤဖိ အတၢ်အိၣ်ယၢၤအယီၤ ယသးဆူၣ် ဒီးယန့ၣ်လီၤမၤတၢ် လၢ ပိာ်မုၢ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါအကရူၢ်အပှၤန့ၣ်လီၤ.

ဖီသ့ၣ်ခံတဖၣ် အိၣ်လၢတၢ်ဘၣ်ယိၣ်အပှၤ မုၢ်လၢတၢ် ကူလဲၢ်မၤကအိၤအယီၤန့ၣ်လီၤ. အပှၤကွံာ်တၢ်မၤကအိၤအိၣ်အါ မး တုၤဒေၣ်လဲၣ် ပှၤဟဲၣ်ယုပှၤလၢယသ့ၣ်ကွၢ်ဒီးအိၤ လၢယကရၢၢ် ပှၤဒေၣ်လဲၣ်န့ၣ်လီၤ. ပှၤလၢအဟဲၣ်ပှၤဖိတဖၣ် အါတက့ၢ် မုၢ်ပှၤ ပယီၤဖိ, ပှၤကီၤလၢသ့ၣ်ဖိ, ဒီးပှၤတရူးဖိသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. လၢ တၢ်ဒီသဒၢက့ၤဖိသ့ၣ်ခံအတၢ်အိၣ်ယၢၤကသုအဂီၢ် ပကဘၣ်န့ၣ် လီၤမၤက့ၤတၢ်ယုသ့ၣ်ညါ မၤနီၣ်မၤယါက့ၤ ဖိအမံၤတဖၣ်လၢပ ကစၢ်ဒေၣ်ပဲ ဒ်သိးပှၤသုတမၤကလၢပတၢ်တဂ့ၤအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ဖီသ့ၣ်ခံ ဖိထီၣ်ကံၣ်မုၢ်ဖိအကျိၤတကလုာ် လၢ အအိၣ်ဒီးတၢ်ယံတၢ်လၢအဒိၣ်ကတၢ် ဒီးညီန့ၢ်ပိာ်မုၢ်တဖၣ် ဆိးဝဲဒ်တၢ်ယံတၢ်လၢအသိးန့ၣ်လီၤ. ဖီသ့ၣ်ခံအါကလုာ်အံၤ ကဲဘျူးဝဲလၢတၢ်ကယၢကယဲ လၢတၢ်ဘျုးတၢ်ဘါအလီၢ်ဒ်တၢ် ဆိးဖိကိာ်, တၢ်တုၤဖိကိာ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖီသ့ၣ်ခံတဖၣ် ဒုးန့ၣ်ဝဲ ကညီဖိလၢအဖံးအိၣ်မၤအိၣ်ဝဲတဖၣ်အတၢ်ဆၢကတီၢ် တက တီၢ်ဘၣ်တကတီၢ် ခိဖျိးထီၣ်ဆၢကတီၢ်လီၤဆိလိာ်သးန့ၣ်လီၤ. ဒုဖိသဝီဖိတဖၣ် သုစ့ၢ်ကိးဝဲလၢ ကသံၣ်ကသီအိၣ်ဝဲဒ်န့ၣ်လီၤ. မုၢ်မုၢ်လၢတၢ်မုၢ်အါကလုာ်အဂီၢ် ထီၣ်, ကွဲ, ကနဲဒီးတၢ်ဖိယၢ်အဂ့ၢ် အဂၤတဖၣ် အိၣ်ဝဲအစီဒီးကဲဘျူးလၢအဝဲသ့ၣ်အဂီၢ်န့ၣ်လီၤ.

ပဲပှၤယုသ့ၣ်ညါတၢ်ဖိတဖၣ်, ခုစၢ်ပိာ်မုၢ်တၢ်ယုသ့ၣ်ညါကရူၢ် ဒီးပှၤလီၢ်ကဝီဖိလၢ အဘၣ်ထွဲဒီးပှၤတၢတၢသ့ၣ်ပှၤတဖၣ် ပဟးယုသ့ၣ်ညါသကိးဖိလၢပှၤတၢတၢသ့ၣ်ပှၤပှၤ, ပဟးသကိး တပုယီ မုၢ်မုၢ်ခါခါတကရူၢ်ယီန့ၣ်သက့ ပဲပိာ်မုၢ်တဖၣ် ပမ့ၢ်ထံၣ်န့ၢ်ဖိတခိၣ်လၢသ့ၣ်ဖးထီၣ်အ ခံန့ၣ် ပလဲထီၣ်တသ့ ပဒိန့ၢ်အဂီၢ်တတုၤအယီၤ ပမၤပှၤပိာ်ခါလဲထီၣ်န့ၢ်စၢပှၤ. မ့တမ့ၢ် ပမၤအ လဲထီၣ်ဒိန့ၢ်အဂီၢ် ဒီးမ့မ့ၢ်ပဲပိာ်မုၢ်တဖၣ် ပကွဲးနီၣ်ကွဲးယါက့ၤဖိ ယုာ်ဒီးအကလုာ် ယုာ်ဒီးအ တၢ်အိၣ်တၢ်ဆိးအလီၢ်အကျဲ, အမံၤအသၣ် ယုာ်ဒီးတၢ်ထံၣ်န့ၢ်အိၤအမုၢ်နံၤမုၢ်သီ ဒီးဖိအက့ၢ် အဂီၢ် အလဲၢ်အထီၣ် ဒီးအကလုာ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ထိပ်ကိး၊ ဖီဘုချုံ၊ ဒီးဖီဇွဲင်သိတဖၣ် မှ်ဖီလၢအဘၣ်ထွဲ ဘၣ်ယးလိာ်သးဒီးပှၤကညီအလှ်
လၢထူသနူအကျဲလၢပှၤလံလံလံန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ယုထံၣ်သ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံအတၢ်အိၣ်ယၤ၊ လၢလီၤကဝီပိာ်မုာ်တဖၣ်မၤဝဲန့ၣ် မှ်ဘၣ်
သကၢ်ဒီးတၢ်တြီမၤတံာ်တၢ်အကလုာ်ကလုာ်န့ၣ်က့၊ ဟံၣ်ဖျါထီၣ်ဝဲ တၢ်ကဲဘျးကဲဖျိာ်၊ တၢ်လဲၤ
ခိဖျိ ဒီးတၢ်မၤလိန့ၣ်တၢ်လၢအဂ့ၤ လၢအဝဲသ့ၣ်အနီၣ်ကစၢ် ဒီးအပှၤတတၢ်အဂီၢ်၊ လီၤဆီဖၣ်တၢ်
ပိာ်မုာ်ပိာ်မၤအတၢ်ပၣ်ယုာ်ပၣ်ဂီၢ် ဒီးတၢ်တီခိၣ်ရိၣ်မဲ ကဟဲဆူၣ်ထီၣ်လၢ တၢ်ပၤဆှၢရဲၣ်ကျဲပှၤ
တတၢ်သ့ၣ်ပှၤတၢ်မၤအပူၤန့ၣ်လီၤ. တၢ်ကဲထီၣ်လိာ်ထီၣ်ဒ်အံၤ မှ်တၢ်အကါဒိၣ်လၢအဖုးန့ၣ်ဖျါ
ထီၣ် ကညီပှၤထူလံဖိတဖၣ် အိၣ်ဒီးကံာ်စီတၢ်သ့တၢ်ဘၣ် လၢကကဟုကယာ် အကစၢ်ဖၣ်
ဝဲအတၢ်အိၣ်ယၤ သ့ဝဲဖၣ်လၢလၢပျဲပျဲန့ၣ်လီၤ.

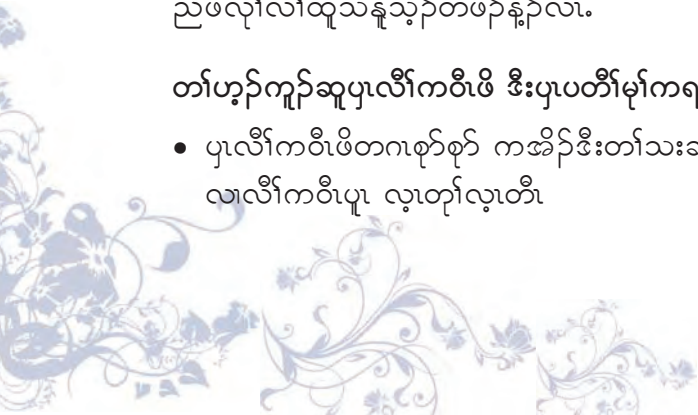
တၢ်ယုသ့ၣ်ညါအခိၣ်ထံးကတၢ်တဘျီအံၤဒုးသ့ၣ်ညါအါထီၣ်ပှၤလၢ ကဆီထၢၣ်ဒီးသီ
သံၣ်ပျီဂီၤပှၤတတၢ်သ့ၣ်ပှၤအံၤ ခိဖျိဘၣ်တၢ်ပၤယာ်တၢ်လံအံၤလၢပှၤထူလံဖိတဖၣ်အယိ တုၤ
လီၤခဲအံၤ ထူးတီၤဝဲဒီးန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်အိၣ်ယၤ ဒ်ပစံးတၢ်အသိး ဖီသ့ၣ်ခံအိၣ်ဝဲအါကလုာ်န့ၣ်
လီၤ. ဘၣ်ဆၢၣ်, ခိဖျိလၢတၢ်ကူလဲၤမၤကၤအံၤလၢတဖိးသဲစးအါထီၣ် ဒီးပယီၤသးအတၢ်ဇွဲၣ်
လဲးပှၤ ကိးမုာ်န့ၣ်ဒုးအယိ ကဲထီၣ်တၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်လၢဖီသ့ၣ်ခံတဖၣ်အဂီၢ်ဒိၣ်မးန့ၣ်လီၤ.
ဘၣ်ဆၢၣ်, ခိဖျိလၢတၢ်ယုသ့ၣ်ညါတခါအံၤ အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတဖၣ် ယုာ်ဒီးခိၣ်န့ၣ်တဖၣ် အ
တၢ်ဟံးထီၣ်ဂ့ၢ်ဝီအဖီခိၣ် ဒုးအါထီၣ်ပှၤတတၢ်အတၢ်စီၣ်မဲာ်စီၣ်နါ ဒီးအတၢ်ပာ်လုာ်ပာ်ပှၤဖီသ့ၣ်
ခံ ဒီးအတၢ်ပျံၤဒီးတၢ်ယိၣ်ဘၣ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျီအယိ မ့မှ်လၢတၢ်ကူလဲၤမၤကၤဖိတခါ
န့ၣ် လီၤစ့ၤကွံာ်ဒီးပတုာ်ယာ်အသးန့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်မၤဂ့ၤထီၣ်

ဒ်သိးကဆီထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီဂီၤပှၤတတၢ်သ့ၣ်ပှၤ တၢ်အိၣ်ယၤတဖၣ်ကယုာ်ကၤဒိၣ်
ထီၣ်, ဒီးတၢ်မၤဟးဂီၤဖီသ့ၣ်ခံအတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤတဖၣ် ကပတုာ်ကွံာ်အသး မ့တမ့ၢ် သုတမၤ
လၢအသးဆူညါအဂီၢ် တၢ်မှ်ဒုးဘျးစဲက့ၤ ကဆီထၢၣ်ဒီးသီသံၣ်ပျီဂီၤပှၤတတၢ်သ့ၣ်ပှၤတဖၣ်
အံၤ ဆူတၢ်ပၤဆှၢရဲၣ်ကျဲသ့ၣ်ပှၤဟီၣ်ကဝီအဂ့ၤဂၤတဖၣ်, ဒီးပာ်နီၣ်က့ၤအံၤဒ်အမှ် ပှၤထူ
လံဖိအတၢ်ဒီသဒါဟီၣ်ကဝီလီၤဆီတတီၤ လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုာ်တၢ်ခုာ်ကရၢ်အပူၤန့ၣ် ကမှ်
တၢ်လၢအမၤအါထီၣ် တၢ်ယုးယိၣ်ဟံးကဲ ဒီးတၢ်ပာ်လုာ်ပာ်ပှၤ န့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူအါကလုာ် ဒီးက
ညီဖိလုာ်လၢထူသနူသ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဆူပှၤလီၤကဝီဖိ ဒီးပှၤပတီၢ်မှ်ကရၢ

- ပှၤလီၤကဝီဖိတဂၤစုာ်စုာ် ကအိၣ်ဒီးတၢ်သးဆူၣ်သးဒူ လၢကဘၣ်ဒီသဒါက့ၤတၢ်မၤကၤဖိ
လၢလီၤကဝီပှၤ လုၤတုာ်လုၤတီၤ

- ပျလီၢ်ကဝီဖိတဖၣ်ကဘၣ်ဒုးသ့ၣ်ညါခိၣ်န့ၢ်ပျဘၣ်မူဘၣ်ဒါတဖၣ်လၢတၢ်ကူလဲၢ်မၤကမီၤအဂ့ၢ်အကျိၤ
- ပျပတီၢ်မ့ၢ်ဖိကရတဖၣ် ကဘၣ်ဟံးဖျိၣ်မၤသကိးတၢ်ဒီးပျထူလံၤဖိ ယုၣ်ဒီးလီၢ်ကဝီခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်ပျဘၣ်မူဘၣ်ဒါ ဒီးဟံးလီၤတၢ်ရဲၣ်တၢ်ကျဲၤ လၢကဒီးသအဖီသ့ၣ်ခံလၢကတီၢ်ယံၣ်အဂီၢ်

တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဆူခ့ၣ်အဲၣ်ယုၣ်ခိၣ်န့ၢ်

- ကဘၣ်ဟံးထီၣ်သကိးဂ့ၢ်ဝီလၢပျမၤလဲၢ်မၤကမီၤသ့ၣ်ခံတဖၣ်တဲာ်တဲာ်ဖျုဖျု
- မၤပျထီၣ်တၢ်တြီဖီသ့ၣ်ခံအမံၤစရီၤ ဒီးထုးထီၣ်ဘိးဘၣ်ရၤလီၤ တၢ်ကလုာ်လီၤဆီ ဘၣ်ထွဲတၢ်တြီတၢ်မၤလဲၢ်မၤကမီၤသ့ၣ်ခံ
- ကဘၣ်ဟံးစၢမူဒါလၢတြၢတဖၣ် လၢကဘၣ်သမံၤသမိးဝဲပျမၤလဲၢ်မၤကမီၤတၢ်ဖိတဖၣ်လၢအမၤပျပျအတၢ်အိၣ်ယၢတဖၣ် ဖဲသိးကမၤစၢလီၤတၢ်ဂ့ၢ်ကီတဖၣ်

တၢ်ဟ့ၣ်ကူၣ်ဆူပယီၤပဒိၣ်

- ကဘၣ်ဟံးထီၣ်သကိးဂ့ၢ်ဝီ လၢပျမၤလဲၢ်မၤကမီၤသ့ၣ်ခံတဖၣ်တဲာ်တဲာ်ဖျုဖျု မ့ၢ်လၢဖီသ့ၣ်ခံသ့ၣ်တဖၣ်အံၤ တၢ်က့ၤစိၣ်န့ၢ်ဒုၣ်ပူတကယၤ
- ကဘၣ်နဲၣ်လီၤအသုးလၢတၢ်မဲာ်ညါတဖၣ် လၢအသုတဖျိၣ်လဲးနီၤစၢသ့ၣ်ပျတဂ့ၤ မ့ၢ်ဖျိၣ်ပျတၢ်န့ၢ် ကဘၣ်မၤပံာ်က့ၤဝဲတုၤန့ၢ်လီၤ မ့ၢ်တလုၤထွဲဘၣ်န့ၢ် ကဘၣ်အိၣ်ဒီးတၢ်ဟံးဂ့ၢ်ဝီ
- သုးကွံာ်သုးကလၢလၢအအိၣ်လၢပျတတသ့ၣ်ပျဟီၣ်ကဝီပျၤ ဒီးပတုာ်ကွံာ်တၢ်ဘိထီၣ်သုးသိလ့ၣ်ကျဲလၢအလဲၢ်ခိၣ် မ့တမ့ၢ် လဲၤဘူးဒီးပျတတသ့ၣ်ပျတဖၣ်အံၤ
- ကဘၣ်သ့ၣ်ညါဟံးကဲဟံးပနီၣ် ပျထူလံၤဖိအတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤန့ၢ်ခိၣ်ယၢ တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ ခိဖျိတၢ်ဆီတလဲကွံာ် ထံကီၢ်တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ လၢတဖိးမံဒီးပျထူလံၤဖိအလုာ်လၢထူသန့တၢ်အိၣ်မူ

ဆူထံဂ့ၢ်ဂၤပျတတၢ

- ဟ့ၣ်တၢ်စုသ့ခိၣ်ဘၣ် ဒီးကျိၣ်စုအတၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢဆူ ပျထူလံၤဖိ ဒီးအပျတတၢတၢ်ကရၢကရိတဖၣ်လီၤလီၤ ဖဲသိးကမၤဆူၣ်ထီၣ်အဝဲသ့ၣ်အတၢ်ဒီးသအက့ၤ ဖီသ့ၣ်ခံသ့ၣ်တဖၣ်အံၤအဂီၢ်
- ကဘၣ်သ့ၣ်ညါဟံးကဲဟံးပနီၣ် ပျထူလံၤဖိအတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၤန့ၢ်ခိၣ်ယၢ တၢ်သိၣ်တၢ်သီတၢ်ဘျၢ ခိဖျိလုၤထွဲဝဲဒုၣ်ဟီၣ်ခိၣ်ဘိမ့ၢ်တၢ်ဘိးဘၣ်ရၤလီၤဘၣ်ထွဲပျထူလံၤဖိခွဲးယာ် လၢအဝဲသ့ၣ်အတၢ်တီၢ်ကျဲလၢကီၢ်ပျတမံၤဂ့ၢ်တမံၤဂ့ၢ်

တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်ခါဆူညါ

ခိဖျိလၢလီၢ်ကဝီအံၤ လၢပျဲၤဝဲဒီးန့ဆၢၣ်, ပှၤကညီ ဒီးလုၢ်လၢထူသနူတၢ်အိၣ်ယၢ်အယံ မ့ၢ်တၢ်ခွဲးတၢ်ယၢ်အဂ့ၤလၢတၢ်ကမၤဒိၣ်ထီၣ်ထီၣ်ထီၣ်လီၢ်ကဝီအဝဲအံၤလၢကျဲအါဘိန့ၣ်လီၤ. မ့ၢ်တၢ်ဂ့ၢ်လၢအဘၣ်ထွဲဒီးတၢ်ယုသ့ၣ်ညါဖီသ့ၣ်ခံန့ၣ် ခါဆူညါတၢ်မၤအဂီၢ် တၢ်ကြးယုသ့ၣ်ညါဖီလၢကိးလါဒီးအတီၢ်ပူၤ ဒီးတၢ်ကြးသ့ၣ်ဒၣ်တၢ်ဖးဖီအမံၤလၢစဲအုၣ်တကပၤအါထီၣ် ဒီးတၢ်ကဘၣ်ထီၣ်သတြီၤက့ၤအိၣ်ဒီး လီၢ်ကဝီဖီအတၢ်သ့တၢ်ဘၣ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်လိၣ်ဘၣ်စ့ၢ်ကိးကျိၣ်စ့တၢ်ဆိၣ်ထွဲမၤစၢၤ ယုၣ်ဒီးတၢ်ယုသ့ၣ်ညါ အတၢ်ပိးတၢ်လီၤအကလုာ်ကလုာ်န့ၣ်လီၤ. အါန့ၣ်အန့ၣ်, တၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်မူအကလုာ်အကၤဖီအမ့ၢ် ကသံၣ်သ့ၣ်ဂံၢ်ဝဲ, ဒုၣ်ဖိညုၣ်ဖိ, ကုၤတၢ်မဲတၢ်မါ, ထီၣ်ဖိလံၣ်ဖိ, ဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိလၢအစ့ၤ, ဒီးအဂ့ၤအကတဖၣ်န့ၣ်တၢ်ကြးမၤစ့ၢ်ကိးအိၣ်န့ၣ်လီၤ.

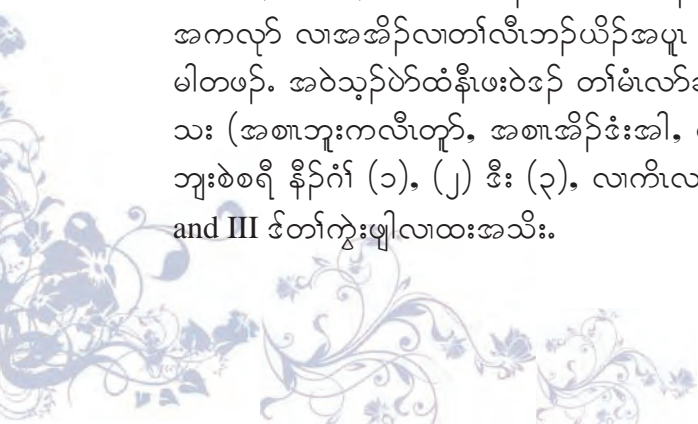
လံာ်ဖျၢၣ်အဖျၢၣ်တဖၣ်အခိပညီ

Appendix I: လံာ်ဘျးစဲစရီနီၣ်ဂံၢ် (၁), မ့ၢ်ဝဲစရီတဘျးလၢ တၢ်ဖၢန့ၣ်လီၤ တၢ်မံၤလၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ ဒီးတၢ်မဲတၢ်မါအမံၤ လၢအစၢၤဘျးကလီၤတူၢ်တ့ၢ်တဖၣ် လၢတၢ်တဘျးကူလဲၢ်မၤကၤအိၣ်ဘၣ်

Appendix II: လံာ်ဘျးစဲစရီနီၣ်ဂံၢ် (၂), မ့ၢ်ဝဲစရီတဘျးလၢ တၢ်ဖၢန့ၣ်လီၤ တၢ်မံၤလၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ ဒီးတၢ်မဲတၢ်မါအမံၤ လၢအစၢၤကလီၤတူၢ်တ့ၢ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, ကတုၤယီၤဆူအစၢၤကလီၤတူၢ်တဖၣ်မ့ၢ်ဂ့ၤ, လၢအစၢၤအိၣ်ဒီးအါမ့ၢ်ဂ့ၤတဖၣ် ဒ်သိးအသုတလီၤတူၢ်အဂီၢ် တၢ်ကဘၣ်ဒီသအိၣ် ဒီးတၢ်တဘျးကူလဲၢ်မၤကၤအိၣ်ဘၣ်.

Appendix III: လံာ်ဘျးစဲစရီနီၣ်ဂံၢ် (၃), မ့ၢ်ဝဲစရီတဘျးလၢ တၢ်ဖၢန့ၣ်လီၤ တၢ်မံၤလၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ ဒီးတၢ်မဲတၢ်မါအမံၤ လၢထံကီၢ်အစ့ၤကတၢ်တဘျး တြီဝဲလၢတၢ်သုတကူလဲၢ်မၤကၤအိၣ်တဂ့ၤအဂီၢ်, မ့ၢ်ဒ်သိးဟီၣ်ခိၣ်ဘိမ့ၢ်ထံကီၢ်တဖၣ် ကဖိၣ်လိာ်စုဒီးတြီၤစၢၤ ဒီးသုတဟ့ၣ်ဂံၢ်ဟ့ၣ်ဘိတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤအိၣ်တဂ့ၤအဂီၢ်.

Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES): လံာ်တၢ်အၢၣ်လီၤအိၣ်လီၤဘၣ်ယး ဟီၣ်ခိၣ်ဘိမ့ၢ်အတၢ်ကူလဲၢ်မၤကၤတၢ်မူအကလုာ် လၢအအိၣ်လၢတၢ်လီၤဘၣ်ယိၣ်အပူၤ လၢအမ့ၢ်တၢ်မံၤလၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ ဒီးတၢ်မဲတၢ်မါတဖၣ်. အဝဲသ့ၣ်ဝဲထံနီၤဖးဝဲဒၣ် တၢ်မံၤလၢဆၣ်ဖိကီၢ်ဖိ ဒီးတၢ်မဲတၢ်မါတဖၣ်အတၢ်အိၣ်သး (အစၢၤဘျးကလီၤတူၢ်, အစၢၤအိၣ်ဒီးအါ, စံးတၢ်တဖၣ်) ဝံၤ နီၤဖးဖၢန့ၣ်လီၤဝဲဆူ လံာ်ဘျးစဲစရီ နီၣ်ဂံၢ် (၁), (၂) ဒီး (၃), လၢကိလၢဝါအကျိၣ်န့ၣ် ကိးဝဲလၢ Appendix I, II and III ဒ်တၢ်ကွဲးပျါလၢထးအသိး.

Critically Endangered (CR): အစာကလီးတုတ်တုတ်ယှိ

Data Deficient (DD): တာ်ယုသုၣ်ညါအဂ့ၢ်အကျိလၢတာ်ကဟ်ပနီၣ်အိၣ်တလၢပွဲၤဒဲးဘၣ်

Endangered (EN): အစာကလီးတုတ်ဘူးထီၣ်

Ex-Situ— တာ်ယုသုၣ်ညါတာ်မူအါကလုာ်လၢတာ်ထုးထီၣ်ကွံာ်အိၣ်လၢအလီၢ်အိၣ်ဆိးဒဲးဝဲဒီး သုၣ်က့ၤအိၣ်လၢဒုသဝီပုၤမ့ၢ်ဂ့ၤ တာ်လီၢ်လၢတမ့ၢ်န့ၢ်ဆၢၣ်အလီၢ်သုၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

Extinct (EX): အစာကလီးတုတ်လံ

Extinct in Wild (EW): အစာကလီးတုတ်လၢပျံၤပူၤလံဘၣ်ဆၢၣ် အိၣ်တုၢ်ဒဲးလၢတာ်ကွံာ်ကိအလီၢ် မ့တမ့ၢ် တာ်ဘုၣ်ယာ်က့ၤအိၣ်.

In-Situ: တာ်ယုသုၣ်ညါတာ်မူကလုာ် လၢအလီၢ်အိၣ်လီၢ်ဆိးဒဲးဝဲလၢပျံၤပူၤ ဒ်န့ၢ်ဆၢၣ်အသိး လၢတာ်တထုးထီၣ်ကွံာ်အိၣ်ဘၣ်.

International Union for Conservation of Nature (IUCN): ဟီၣ်ခိၣ်ဘီမ့ၢ်စၢ်ဖျိၣ် တာ် ရဲၣ်သဲကတီၤန့ၢ်ဆၢၣ်ကရၢ. ကရၢအံၤ ဟ်ပနီၣ်ယာ်ဝဲဒဲးတာ်မူလၢအကၢအနီၣ်ထီၣ်ဒ်အမ့ၢ် အ စာကလီးတုတ်လံ (EX), အစာကလီးတုတ်လၢပျံၤပူၤလံ ဘၣ်ဆၢၣ်အိၣ်တုၢ်ဒဲးလၢတာ်ကွံာ်ကိအလီၢ် မ့ တမ့ၢ် တာ်ဘုၣ်ယာ်က့ၤအိၣ် (EW), အစာကလီးတုတ်တုတ်ယှိ (CR), အစာကလီးတုတ်ဘူး ထီၣ် (EN), တာ်ဘၣ်ယိၣ်အိၣ်ထီၣ်လံလၢအစာကလီးတုတ်ဘူးထီၣ် (VU), အစာဘူးကတုၤ ယီၤဆူတာ်ဘၣ်ယိၣ်အပူၤလံ (NT), အကလုာ်အိၣ်အါဒဲးဒီးဒီးတာ်ဘၣ်ယိၣ်လၢအဂီၢ်တအိၣ်ထီၣ် ဒဲးဘၣ် (LC), ဒီးတာ်ယုသုၣ်ညါအဂ့ၢ်အကျိလၢတာ်ကဟ်ပနီၣ်အိၣ်တလၢပွဲၤဒဲးဘၣ် (DD) တ ဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

Karen Environmental and Social Action Network (KESAN): ကညီဖိခိၣ်ယၢၤ ဒီး ပျံၤဂီၢ်တၢ်မၤ ဟ်ဘူးဝဲကရၢ (ခ့ၣ်)

Least Concern (LC): အကလုာ်အိၣ်အါဒဲး ဒီးတာ်ဘၣ်ယိၣ်လၢအဂီၢ်တအိၣ်ထီၣ်ဒဲးဘၣ်

Near threatened (NT): အစာဘူးကတုၤယီၤဆူတာ်ဘၣ်ယိၣ်အပူၤလံ

People Resources Conservation Foundation (PRCF): ပျံၤလီၢ်ကဝီဖိဒဲးဝဲအတၢ်ဒီသ အန့ၢ်ဆၢၣ်တာ်အိၣ်ယၢၤအတၢ်ကရၢကရီ.

Species Abundance: တာ်မူတကလုာ်စုာ်စုာ်အိၣ်တုၢ်ဒဲးတကလုာ်စုာ်စုာ်ဆဲးအါ, ပျံၤမူးကယၢ

Species Richness: တာ်မူအါကလုာ်ပာ်ဖျိၣ်ခဲလၢာ် မ့ၢ်အကလုာ်အိၣ်ပျံၤကလုာ်လဲၣ်

Trade Records Analysis of Flora and Fauna in Commerce (TRAFFIC): တၢ်မၤ နီၣ်မၤယါတာ်ကူလၢ်မၤကတၢ်မဲတၢ်မါ ဒီးတာ်မံလၢဆၢၣ်ဖိကီဖိအကရၢ

Vulnerable (VU): တာ်ဘၣ်ယိၣ်အိၣ်ထီၣ်လံလၢအစာကလီးတုတ်ဘူးထီၣ်

လံာ်ဒီးသန့

1. Saw Blaw Htoo, and Mark E Grindley 2010. Hoolock Gibbon and Biodiversity Survey on Khe Shor Ter Mountain, Nattaung Range, Luthaw Township, Mudraw District, Karen State, Myanmar.
2. <http://checklist.cites.org/#/en>. Checklist of CITES Species
3. The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2016-2. <www.iucnredlist.org>. Downloaded on 12 October 2016.
4. Nantiya Vaddhanaphuti . 2005. A Field Guide to the Wild Orchids of Thailand: Fourth and Expanded Edition Paperback – January 1.

လံာ်ဘူးစဲ

လံာ်ဘူးစဲ (၁) ဖိအကလုာ်, အမံးဒီးတံာ်ပနီာ်တဖဉ်

- အခိပညီ - အစာကလီတုာ်ဘူးထီဉ်
- အခိပညီ - အစာစုာ်လီ
- အခိပညီ - အစာအိဉ်ဒီး (တလီတုာ်ဒီးဘဉ်)
- အခိပညီ - တံာ်ဖးအမံးတဘဉ်ဒီးဘဉ်

နီာ်ဂံာ်	ဖိအမံးလာကညီကုာ်	ဖိအမံးလာစဲအုဉ်ကုာ်	Status		တံာ်ပနီာ်
			Appendix	IUCN	
၁	ဖိကါခိဉ်	<i>Abdominea minimiflora</i> Hook.f.	II		
၂	ဖိမုာ်ယုကံာ်ဘီ	<i>Acampe ochracea</i> Lindl.	II		
၃	ဖိမုာ်ယုဝါလုး	<i>Acampe thailandica</i>			
၄	ဖိမုာ်ယုဒိဉ်ပျာ	<i>Acampe praemorsa</i> Roxb.	II		
၅	ဖိထွဉ်မံာ်ဝါသး	<i>Aerides rosea</i> Loddiges ex Lindl.	II		
၆	ဖိဘံာ်ဘုဂီ	<i>Ascocentrum curvifolium</i> Lindley.	II		
၇	ဖိဘံာ်ဘုဘီ	<i>Ascocentrum miniatum</i> Lindley.	II		
၈	ဖိဘံာ်ဘုလုးစါ	<i>Ascocentrum pusillum</i> Aver.	II		
၉	ဖိဘံာ်ဘုလုး	<i>Ascocentrum ampullaceum</i> Roxb.	II		
၁၀	ဖိစုာ်နီာ်သျှာ	<i>Bulbophyllum bifurcatoflorens</i> Fukuy.			
၁၁	ဖိပစီာ်ပျာ	<i>Bulbophyllum capillipes</i> Rchb.f.	II		
၁၂	ဖိယီဟီဉ်မံာ်ဃး	<i>Bulbophyllum careyanum</i> Hook.	II		

နိုက်ဂံ	ဖီအမ်လါကညီကိုက်	ဖီအမ်လါစအုန်ကိုက်	Status		တၢ်ပနီၣ်
			Appendix	IUCN	
၁၃	ဖီယံဟီၣ်မံၣ်ဘီ	<i>Bulbophyllum elassonotum</i> Summerh.	II		☹️
၁၄	ဖီကျးသ့ၣ်ဘီ	<i>Bulbophyllum exiguum</i> (Unknow).			☹️
၁၅	ဖီဘုစုလုၤခိၣ်	<i>Bulbophyllum hirtum</i> Lindl.	II		☹️
၁၆	ဖီယံဟီၣ်မံၣ်လုး	<i>Bulbophyllum lilacinum</i> Ridl.			🌿
၁၇	ဖီကျးပျၢ	<i>Bulbophyllum lingulatum</i> (Unknow).			☹️
၁၈	ဖီဖဲထံ	<i>Bulbophyllum lobbii</i> Lindley.	II		☹️
၁၉	ဖီနီၣ်ဝါ	<i>Bulbophyllum longipes</i> Rchb.	II		☹️
၂၀	ဖီကိးကု	<i>Bulbophyllum membranifolium</i> Hook.f.	II		☹️
၂၁	ဖီတၢ်ပျၢလးစီသံၣ်	<i>Bulbophyllum picturatum</i> Rchb.f.	II		☹️
၂၂	ဖီတၢ်ပျၢဘီစီသံၣ်	<i>Bulbophyllum retusiusculum</i> Rchb.f.	II		☹️
၂၃	ဖီဘုစု	<i>Bulbophyllum rufinum</i> Rchb.f.			🌿
၂၄	ဖီပုၤနိး	<i>Bulbophyllum sanatii</i> Seidenf.	II		☹️
၂၅	ဖီစုနီၣ်လုၤသံၣ်	<i>Bulbophyllum siamense</i> Rchb.f.	II		☹️
၂၆	ဖီဘီဂီၤပျၢ	<i>Bulbophyllum silleianum</i> Rchb.f.			🌿
၂၇	ဖီဂံၢ်ခိၣ်	<i>Chiloschista exuperei</i> Guillaumin.	II		☹️
၂၈	ဖီတၢ်ပျၢလုးခိၣ်သံၣ်	<i>Cirrhopetalum strangularium</i> Rchb.f.	II		☹️
၂၉	ဖီဖိုးပျၢ	<i>Cleisostoma crochetti</i> Gull.			🌿
၃၀	ဖီစုဝါသး	<i>Cleisostoma fuerstenbergianum</i> Kranzl.			🌿
၃၁	ဖီဝါပျၢလုးစိး	<i>Cleisostoma linearilobatum</i> Seidenf.			🌿
၃၂	ဖီတယုဖီ	<i>Cleisostoma racemiferum</i> Lindl.	II		☹️
၃၃	ဖီဖဲသိ	<i>Coelogyne brunnea</i> Lindl.	II		☹️
၃၄	ဖီခိၣ်ပျၢကဖျၢၣ်လး	<i>Coelogyne fimbriata</i> Lindl.	II		☹️
၃၅	ဖီဘီပျၢစု	<i>Coelogyne lactea</i> Rchb.f.	II		☹️
၃၆	ဖီဖဲသိလးသး	<i>Coelogyne lentiginosa</i> Lindl.	II		☹️
၃၇	ဖီဘိၣ်လးကူ	<i>Coelogyne longipes</i> Lindl.			🌿
၃၈	ဖီသ့ၣ်ခိးဒု	<i>Coelogyne nitida</i> Lindley.	II		☹️
၃၉	ဖီခိၣ်ပျၢစုပျၢ	<i>Coelogyne pallens</i> Ridl.	II		☹️
၄၀	ဖီစုဘီပျၢ	<i>Coelogyne schultesii</i> S.K.Das.	II		☹️

နိုက်ဂံ	ဖီအမ်လါကညီကိုက်	ဖီအမ်လါစအုတ်ကိုက်	Status		တၢ်ပနီၣ်
			Appendix	IUCN	
၄၁	ဖီသုၣ်ခိးဒိၣ်ခိၣ်	<i>Coelogyne trinervis</i> Lindl.	II		☹
၄၂	ဖီဖဲသုၣ်ပျါ	<i>Coelogyne triplicatula</i> Rchb.f.	II		☹
၄၃	ဖီဂီလံာ်	<i>Cymbidium bicolor</i> Lindl.	II		☹
၄၄	ဖီစုနာ်စါ	<i>Cymbidium eburneum</i> Lindl.	II		☹
၄၅	ဖီဂံကံာ်လုး	<i>Dendrobium aphyllum</i> Roxb.	II		☹
၄၆	ဖီသံခိၣ်သု	<i>Dendrobium bilobulatum</i> Seidenf.	II		☹
၄၇	ဖီဘုချံဂီ	<i>Dendrobium cariniferum</i> Reichb.f	II		☹
၄၈	ဖီဒီညုၣ်ကမဲာ်	<i>Dendrobium chrysanthum</i> Wallich.	II		☹
၄၉	ဖီလိကီ	<i>Dendrobium chrysotoxum</i> Lindley.	II		☹
၅၀	ဖီမုာ်ယါ	<i>Dendrobium compactum</i> Rolfe.	II		☹
၅၁	ဖီဝံၣ်ဒုဝါ	<i>Dendrobium crumenatum</i> Swartz.	II		☹
၅၂	ဖီဂံထံဘီကစီသး	<i>Dendrobium crystallinum</i> Rchb.f.	II		☹
၅၃	ဖီထီၣ်ကံာ်ဘီလါ	<i>Dendrobium densiflorum</i> Lindl.	II		☹
၅၄	ဖီဂံထံဘီသးကဖျၢၣ်	<i>Dendrobium devonianum</i> Paxton.	II		☹
၅၅	ဖီမုာ်ယါလါသး	<i>Dendrobium eriiflorum</i> Griff.	II		☹
၅၆	ဖီဒွဲၣ်ထံ	<i>Dendrobium exile</i> Schltr.	II		☹
၅၇	ဖီဂံထံသုသး	<i>Dendrobium falconeri</i> Hook.f.	II		☹
၅၈	ဖီဒီညုၣ်ဒီးဒု	<i>Dendrobium fimbriatum</i> Hooker.	II		☹
၅၉	ဖီဝံၣ်ဒုလါနီ	<i>Dendrobium fytchianum</i> Bateman.	II		☹
၆၀	ဖီဘီတၢ်စု	<i>Dendrobium gibsonii</i> Paxton.	II		☹
၆၁	ဖီဂံထံဘီသး	<i>Dendrobium gratiosissimum</i> Rchb.	II		☹
၆၂	ဖီနာ်စါဒိၣ်ခိၣ်	<i>Dendrobium gregulus</i> Seidenf.	II		☹
၆၃	ဖီသးကလး	<i>Dendrobium heterocarpum</i> Wall.	II		☹
၆၄	ဖီတမူအဲၣ်	<i>Dendrobium infundibulum</i> Lindley	II		☹
၆၅	ဖီသးဘီ	<i>Dendrobium lindleyi</i> Steud.	II		☹
၆၆	ဖီဝံၣ်ဒုဘီသး	<i>Dendrobium luteolum</i> Bateman.	II		☹
၆၇	ဖီခိၣ်ညါ	<i>Dendrobium parcum</i> Rchb.f.	II		☹

နိဉ်ဂံ	ဖီအမံလါကညီကိဉ်	ဖီအမံလါစဲအုဉ်ကိဉ်	Status		တံဂ်နိဉ်
			Appendix	IUCN	
၆၈	ဖီဂံထံဒိဉ်ဒု	<i>Dendrobium pendulum</i> Roxb.	II		☹️
၆၉	ဖီကမံ	<i>Dendrobium pinifolium</i> Ridl.			🌿
၇၀	ဖီဂံကံလုး	<i>Dendrobium primulinum</i> Lindley.	II		☹️
၇၁	ဖီဘူပျါဂီ	<i>Dendrobium scabrilingue</i> Lindley.	II		☹️
၇၂	ဖီဆိဘီဆုဉ်	<i>Dendrobium senile</i> Parish ex Rchb.f.	II		☹️
၇၃	ဖီဆီဒိဉ်တကီ	<i>Dendrobium stuposum</i> Lindl.	II		☹️
၇၄	ဖီနွဉ်သိဝါ	<i>Dendrobium sutepense</i> Rolfe ex.	II		☹️
၇၅	ဖီနွဉ်သိဘီ	<i>Dendrobium sutepense</i> sub. spp.	II		☹️
၇၆	ဖီထိဉ်ကံဘီ (ဖီဘူရံ)	<i>Dendrobium thyrsoiflorum</i> Rchb.f.	II		☹️
၇၇	ဖီဘီဘီ (ဖီဆိဘီ)	<i>Dendrobium trigonopus</i> Rchb.f.	II		☹️
၇၈	ဖီဆိဂီ	<i>Dendrobium unicum</i> Seidenfadden.	II		☹️
၇၉	ဖီဂံထံသူခံကု သး	<i>Dendrobium wardianum</i> Warner.	II		☹️
၈၀	ဖီဒိဉ်ပျါဘျဲးနီ	<i>Diploplora truncata</i> Roffe.			🌿
၈၁	ဖီသူပျါ	<i>Epigeneium amplum</i> Lindl.			🌿
၈၂	ဖီဒိဉ်ဒုလးပျါ	<i>Eria amica</i> Rchb.f.	II		☹️
၈၃	ဖီဘူခွီ	<i>Eria globulifera</i> Seidenf.	II		☹️
၈၄	ဖီထိဉ်ပျါ	<i>Eria javanica</i> (Sw.) Blume.	II		☹️
၈၅	ဖီညဉ်ခဲ	<i>Eria muscicola</i> (Lindl.)	II		☹️
၈၆	ဖီတအု	<i>Eria obesa</i> Lindl.	II		☹️
၈၇	ဖီတီလံ	<i>Eria ornata</i> Lindl.	II		☹️
၈၈	ဖီဆဉ်ဘီ	<i>Eria pannea</i> Lindl.	II		☹️
၈၉	ဖီမုာ်ဃါကူလုး	<i>Eria (Pinalia)</i> sp.	II		☹️
၉၀	ဖီခိဉ်ဒိဉ်အ	<i>Eria pusilla</i> Lindl.	II		☹️
၉၁	ဖီစုညါ	<i>Eria tomentosa</i> J.König			🌿
၉၂	ဖီဒိဉ်ဒုဘီပျါ	<i>Eria xanthocheila</i> Ridl.	II		☹️
၉၃	ဖီရံးပျါဘီ	<i>Flickingeria macraei</i> Lindl.			🌿
၉၄	ဖီခူဘူ	<i>Gastrochilus bellinus</i> Rchb.f.			🌿

နိုက်ဂံ	ဖီအမ်လောကညီကိုက်	ဖီအမ်လောစဲအုတ်ကိုက်	Status		တပ်ပ နိုက်
			Appendix	IUCN	
၉၅	ဖီသံသမူဝါ	<i>Holcoglossum subulifolium</i> Rchb.f.	II		☹️
၉၆	ဖီလါမာ	<i>Liparis plantaginea</i> Lindl.	II		☹️
၉၇	ဖီသိန်ဂဲ	<i>Liparis viridiflora</i> Blume.	II		☹️
၉၈	ဖီထွန်ဖါညဲညီ	<i>Luisia macrantha</i> Blatt.			🌿
၉၉	ဖီထွန်မာ	<i>Micropera rostrata</i> Roxb.	II		☹️
၁၀၀	ဖီယုာမာ	<i>Oberonia acaulis</i> Griff.			🌿
၁၀၁	ဖီမုာအု	<i>Oberonia falconeri</i> Hook.f.			🌿
၁၀၂	ဖီသူကံာ်	<i>Ornithochilus difformis</i> Schlechter.	II		☹️
၁၀၃	ဖီကပု	<i>Otochilus albus</i> Lindl.			🌿
၁၀၄	ဖီသိလန်ဘီ	<i>Panisea tricallosa</i> Rolfe			🌿
၁၀၅	ဖီသိလန်	<i>Panisea uniflora</i> Lindl.	II		☹️
၁၀၆	ဖီနာ်အါ	<i>Paphiopedilum villosum</i> Lindl.	I	VU	🔴
၁၀၇	ဖီပုာ်ဘဲ	<i>Pholidota articulata</i> Lindl.	II		☹️
၁၀၈	ဖီစုသုန်	<i>Pholidota convallariae</i> Hook.f.	II		☹️
၁၀၉	ဖီတော်ဒု	<i>Pholidota imbricata</i> Roxb.	II		☹️
၁၁၀	ဖီကံာ်ဖိုက်	<i>Pinalia stricta</i> Lindley.	II		☹️
၁၁၁	ဖီသုာ်ဟိန်ဒု	<i>Pleione maculata</i> Lindl.	II		☹️
၁၁၂	ဖီထိန်ကံာ်နိုက်	<i>Porpax lanii</i> Seidenf.			🌿
၁၁၃	ဖီထွန်မာ်ပိာ်ဝဲ	<i>Rhynchostylis retusa</i> Blume.	II		☹️
၁၁၄	ဖီဟုနံး	<i>Schoenorchis gemmata</i> Lindl.	II		☹️
၁၁၅	ဖီပစီထံ	<i>Smitinandia micrantha</i> Lindl.	II		☹️
၁၁၆	ဖီပသား	<i>Stelis gracilis</i> (Unknow).			😞
၁၁၇	ဖီတဆဲန်ကိန်ဘီ ပျု	<i>Sunipia rimannii</i> spp (Unknow).			😞
၁၁၈	ဖီဒဲးဘီ	<i>Thrixspermum centipeda</i> Lour.	II		☹️
၁၁၉	ဖီထိန်ကိးကနာ်	<i>Thunia alba</i> Lindl. Rchb.f.			🌿
၁၂၀	ဖီသံတမူလား	<i>Vanda bensonii</i> Bateman.	II		☹️
၁၂၁	ဖီသံတမူလါ	<i>Vanda bensonii</i> Bateman.	II		☹️
ဖီအကလုာ်ခဲလက် ၁၂၁		အနုာ်အထာခဲလက် ၃၇			☹️

လံာ်ဘျးစဲ (၂) - ဖီအကလုာ်, အမံလၢတၢ်ထံာ်န့ၢ်အီၤယုာ်ဒီးတၢ်ပနီၣ်

☹️ ဖီတၢ်ခိၣ် - *Abdominea minimiflora* Hook.f.

☹️ ဖီမုၢ်လုာ်ကံာ်ဘီ - *Acampe ochracea* Lindl.

☹️ ဖိမုလဒုဒိဉ်ပျာ - *Acampe praemorsa* Roxb.

☹️ ဖိထွံဉ်မိဝါသး - *Aerides rosea* Loddiges ex Lindl.

☹️ ဖိတံင်ဘုလူးစါ - *Ascocentrum pusillum* Aver.

☹️ ဖိတံင်ဘုဂါ - *Ascocentrum curvifolium* Lindley.

☹️ ဖိတံဉ်ဘုလုး - *Ascocentrum ampullaceum* **Roxb.**

☹️ ဖိကိုးကု - *Bulbophyllum membranifolium* **Hook.f.**

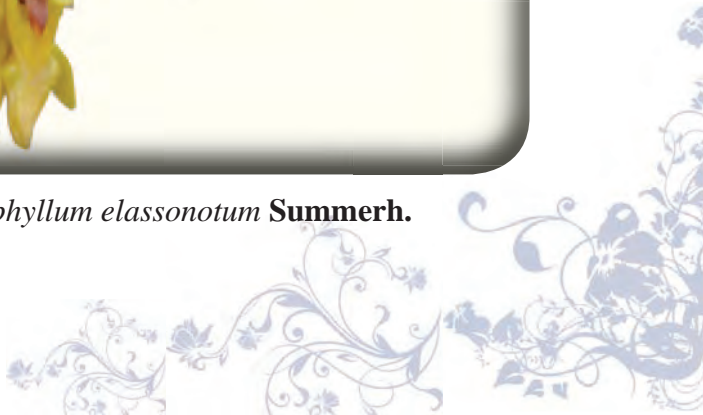

☹️ ဖိဝဏ်မျှ - *Bulbophyllum capillipes* **Rchb.f.**

☹️ ဖိယိဟိန်ဗဲာ်ဘိ - *Bulbophyllum elassonotum* **Summerh.**

☹️ ဖိတ်ပျံလားဒီသံဉ် - *Bulbophyllum picturatum* **Rchb.f.**

🌿 ဖိစူနာ်သာပျံ - *Bulbophyllum bifurcatoflorens* **Fukuy.**

Bulbophyllum

ဖီယိုဟိုက်မာ်လုး - *Bulbophyllum lilacinum* Ridl.

Bulbophyllum

ဖိကျားသုန်ဘီ - *Bulbophyllum exiguum* Unknow.

☹️ ဖိရုနာ်လှာ်သဉ်
Bulbophyllum siamense **Rchb.f.**

☹️ ဖိယိဟီၣ်ဗါးလး
Bulbophyllum careyanum **Hook.**

☹️ ဖိတၢ်ပျၢၤဘီၣ်သံၣ် - *Bulbophyllum retusiusculum* **Rchb.f.**

☹️ ဖီဘုစာလှေခိန် - *Bulbophyllum hirtum* Lindl.

☹️ ဖိပုဂံး - *Bulbophyllum sanitii* Seidenf.

Bulbophyllum

ဖိနိဉ်ဝါ် - *Bulbophyllum longipes* Rchb.

Bulbophyllum

ဖိဘုဝဲ - *Bulbophyllum rufinum* Rchb.f.

Chiloschista

ဖိနပ်ခိပ် - *Chiloschista exuperei* Guillaumin.

 ဖီဘီဂီယူး - *Bulbophyllum silleonianum* **Rchb.f.**

 ဖီတင်ပျူးလူးခိန်သိန် - *Cirrhopetalum strangularium* **Rchb.f.**

🌿 ဖိစာဝါသး - *Cleisostoma fuerstenbergianum* **Kranzl.**

🌿 ဖိဝါပျှလူးစိး - *Cleisostoma linearilobatum* **Seidenf.**

🌻 ဖိခိဉ်ပျှကတူဉ်း - *Coelogyne fimbriata* **Lindl.**

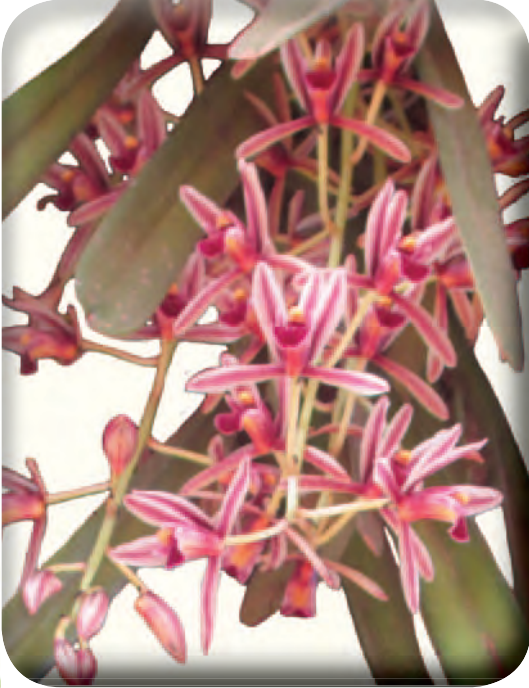
Cleisostoma

ဖိတယုမိ - *Cleisostoma racemiferum* Lindl.

ဖိလိင်္ဂီ - *Dendrobium chrysotoxum* Lindley.

☹️ ဖိဂိတ်ကို
Cymbidium bicolor Lindl.

☹️ ဖိဖသုပ္ပူ
Coelogyne triplicatula Rchb.f.

☹️ ဖိဖသိလားသား - *Coelogyne lentiginosa* Lindl.

☺ ဖိသုန်စိဒ
Coelogyne niida Lindley.

☺ ဖိစုဘိပျာ - *Coelogyne schultesii* S.K.Das.

☺ ဖိဒိန်ပျာစုပျာ - *Coelogyne pallens* Ridl.

☹️ ဖိဂံထံဘီကပီးသး - *Dendrobium crystallinum* Rchb.f.

☹️ ဖိဝ်ဒုလါနီ
Dendrobium fytchianum Bateman.

☹️ ဖိဂုထံသူသး
Dendrobium falconeri Hook.f.

☹️ ဖိမ့်လာ - *Dendrobium compactum* Rolfe.

☹️ ဖိနိညာနီဒု - *Dendrobium fimbriatum* Hooker.

Dendrobium

ဖိနပ်ကမာ - *Dendrobium chrysanthum* Wallich.

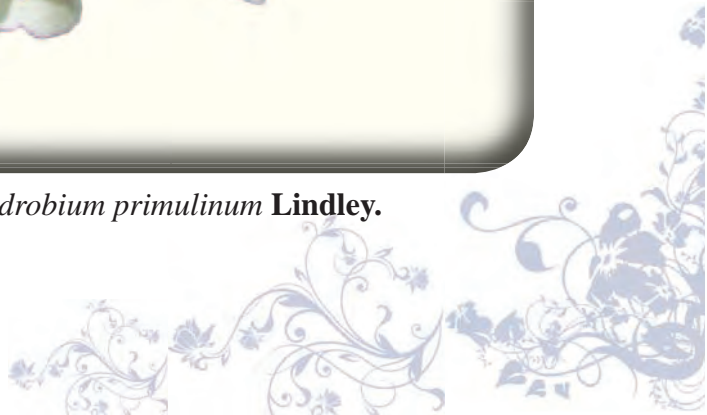
Dendrobium

ဝိသးကလး - *Dendrobium heterocarpum* Wall.

☹️ ဖိဂံကံင်လူး - *Dendrobium primulinum* Lindley.

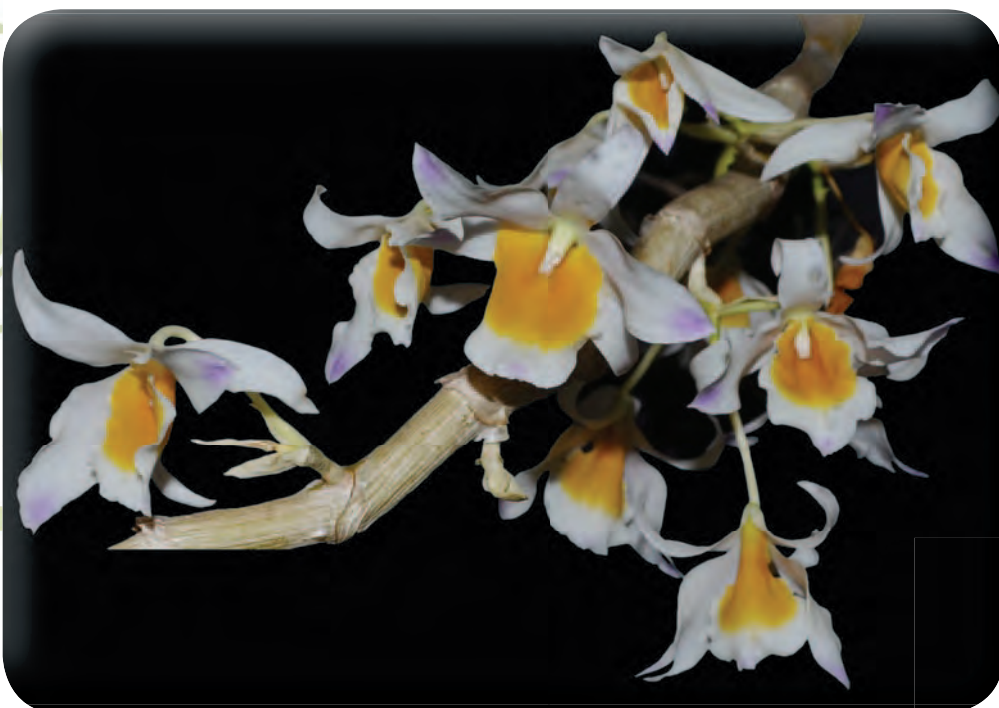
☹️ ဖိနပ်ဖဲအိပ်ခိန် - *Dendrobium gregulus* Seidenf.

☹️ ဖိဆိတ်ဆိတ် - *Dendrobium senile* Parish ex Rchb.f.

☺ ဖိဘူမျှလိ - *Dendrobium scabrilingue* Lindley.

☺ ဖိဂံထံဒိဉ်ဒု - *Dendrobium pendulum* Roxb.

 ဖိကမိတ် - *Dendrobium pinifolium* Ridl.

 ဖိခွင်သိင်္ဂီ - *Dendrobium sutepense* sub. spp.

Dendrobium

ဖိဂျ်ထံဘီသးကဖျဉ် - *Dendrobium devonianum* Paxton.

Dendrobium

ဖီထိန်ကံန်ဘီလါ - *Dendrobium densiflorum* Lindl.

☀️ ဖိဘုချုံဂီ - *Dendrobium cariniferum* Reichb.f.

☀️ ဖိမ့်လါလါသး - *Dendrobium eriiflorum* Griff.

☀️ ဖိဝ်ဒုဝါ - *Dendrobium crumenatum* Swartz.

☹️ ဖိတမူအဲဉ် - *Dendrobium infundibulum* Lindley.

☹️ ဖိဇွဲဉ်သိဝါ - *Dendrobium sutepense* Rolfe ex.

☺ ဖိဝန်ဒုဘိသး - *Dendrobium luteolum* **Bateman.**

☺ ဖိဂ်ကံင်လး - *Dendrobium aphyllum* **Roxb.**

Dendrobium

ဖိသဲးဘိ

Dendrobium lindleyi Steud

ဖိဆိုဂိ

Dendrobium unicum Seidenfadden

ဖိခိန်ညါ

– *Dendrobium parcum* Rchb.f.

နိုဂုထိန်လာသံဃာတီ

☺ ဇီဘီဘီ (ဇီဆိုဘီ) - *Dendrobium trigonopus* Rchb.f.

☺ ဇီဇွန်ထံ - *Dendrobium exile* Schltr.

Dendrobium

ဖိဂျာထံသုခံကွသး - *Dendrobium wardianum* Warner.

Dendrobium

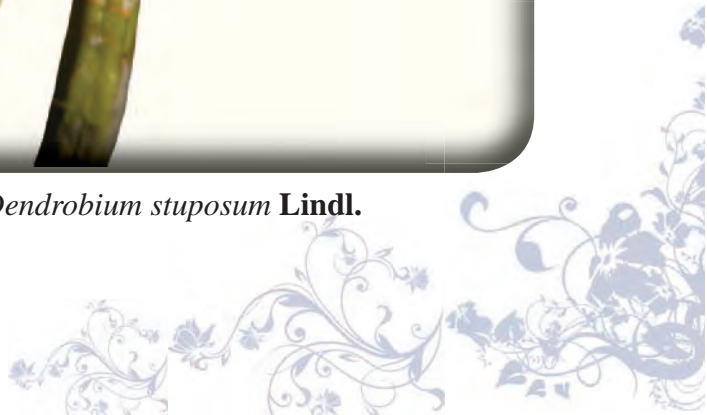
ဖိထိန်ကံဉ်ဘိ (ဖိဘုချံ) - *Dendrobium thyrsoflorum* Rchb.f.

🌿 ဖိဒိန်ပျာချုံးနံ - *Diplopora truncata* **Roffe.**

😞 ဖိဆိဒိန်တက်လီ - *Dendrobium stuposum* **Lindl.**

☹️ ဖိဘုခွံ - *Eria globulifera* Seidenf.

🌿 ဖိစုညါ - *Eria tomentosa* J.König.

☹️ ဖိညှပ်ခဲ - *Eria muscicola* Lindl.

☹️ ဖိတအူ - *Eria obesa* Lindl.

☹️ ဖိတိန်လန် - *Eria ornata* Lindl.

☹️ ဖိဒိန်ဒုလားပျူ - *Eria amica* Rchb.f.

☹️ ဖိဆင့်ဘီ - *Eria pannea* Lindl.

🌿 ဖိစုညါ - *Eria tomentosa* J.König.

🌿 ဖိသုဗျား – *Epigeneium amplum* Lindl.

☹️ ဖိနိဉ်ဒုဘီမျှ - *Eria xanthocheila* Ridl.

🌿 ဖိချုံးမျှဘီ - *Flickingeria macraei* Lindl.

 ဖိခွသွ - *Gastrochilus bellinus* **Rchb.f.**

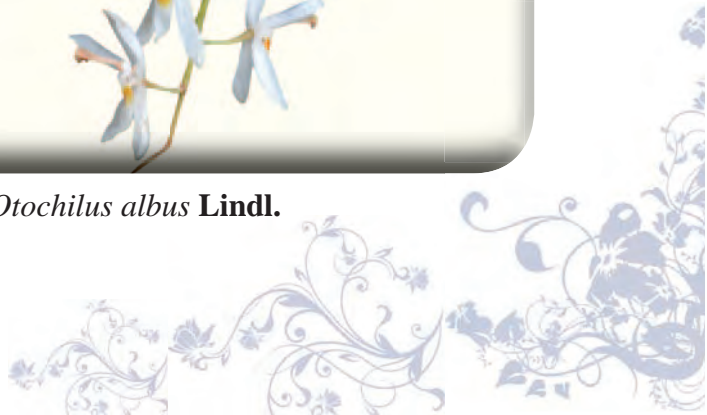
 ဖိထွံင်ဖါညးညီ - *Luisia macrantha* **Blatt.**

☹️ ဖိထုံဉ်ဗဲာ် - *Micropera rostrata* Roxb.

🌿 ဖိကလု - *Otochilus albus* Lindl.

☺ ဖိသုက် - *Ornithochilus difformis* Schlechter.

 ဖိမုန်အူ - *Oberonia falconeri* Hook.f.

 ဖိနီအါ - *Paphiopedilum villosum* Lindl.

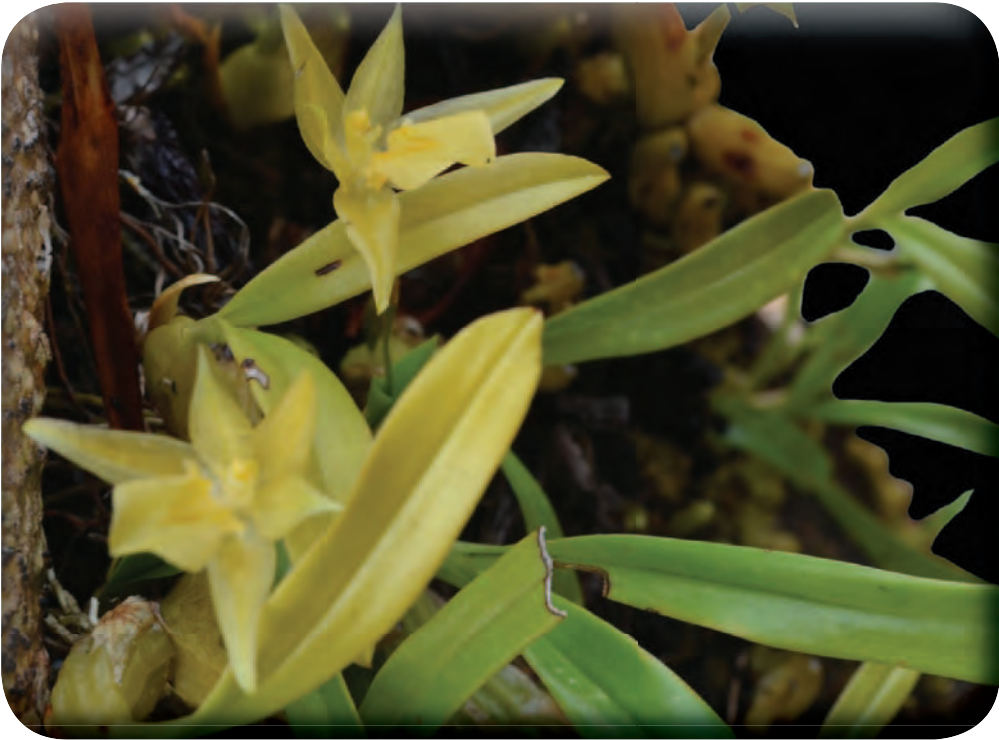

☹️ ဖိစုသုဉ် - *Pholidota convallariae* Hook.f.

🌿 ဖိသိလဉ်ဘိ - *Panisea tricallosa* Rolfe.

☀️ ဇီသိလန် - *Panisea uniflora* Lindl.

☀️ ဇီပုၤဘွဲ - *Pholidota articulata* Lindl.

☹️ ဖိတ်ပျို - *Pinalia stricta* Lindley.

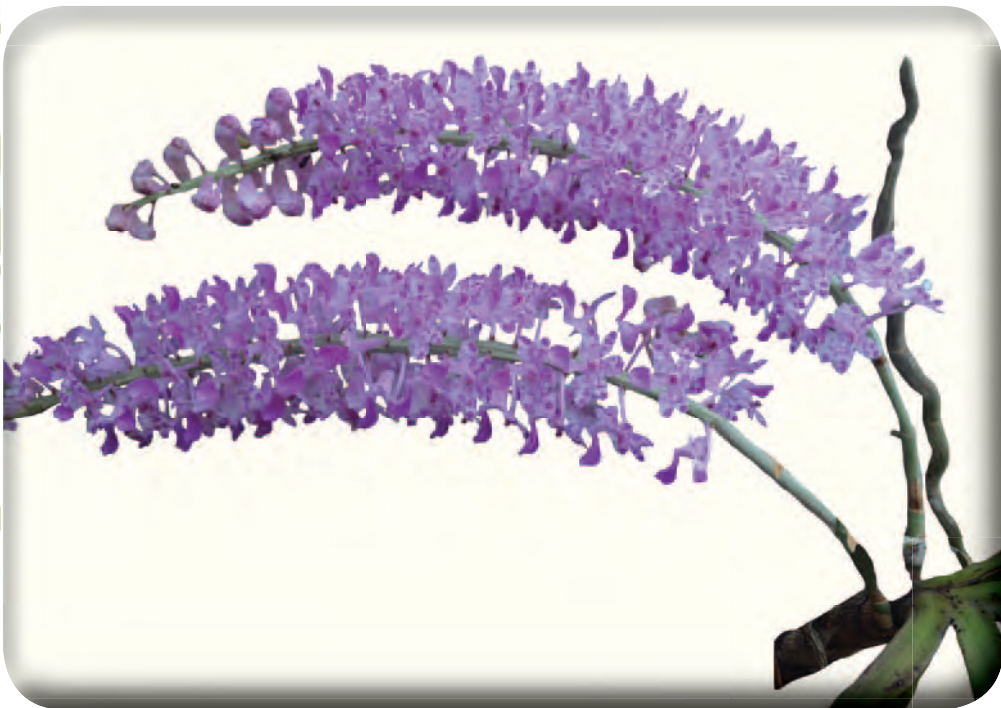
☹️ ဖိသုတ်ဟိန် - *Pleione maculata* Lindl.

 ဖီထိုင်ကံင်နိုန်
Porpax lanii Seidenf.

 ဖီထိုင်ကိးကနာ
Thunia alba Lindl. Rchb.f.

 ဖီထွံင်မာ်ဟိဝဲ – *Rhynchostylis retusa* Blume.

☹️ ဖိဟုန်း - *Schoenorchis gemmata* Lindl.

☹️ ဖိပစိထံ - *Smitinandia micrantha* Lindl.

☹️ ဖိတဆဲဉ်ကိဉ်ဘီဗျု - *Sunipia rimannii* spp (Unknow).

☹️ ဖိဒးဘီ - *Thrixspermum centipeda* Lour.

☹️ ဖိသံတမူလါ - *Vanda coerulea* Griff.

Vanda

ဖိသံတမူလား - *Vanda bensonii* Bateman.

တၢ်ယၤထီၣ်ဘၣ်ဒီးဟ့ၣ်တၢ်ယုးယီၣ်တၢ်လၢကပီၤဆူ စီအိၣ်မူ

ပှၤဒီးသၢကညီပှၤထူလံၤဖိခွဲးယၢ် အသးသမူဘၣ်ဟးထီၣ် ခိဖျိပယီၤသုးခးအီၤဖဲ ကီၢ်ရှၢ်မုၢ်တြီၢ်, ကီၢ်သူလှၢ

စီအိၣ်မူ, တၢ်သ့ၣ်ညါစ့ၢ်ကိးအီၤလၢဝါလၢဖိပၢ် အိၣ်ဖျိထီၣ်ဖဲ လၢယုး, ၁၉၇၅ နံၣ် လၢအမိၢ်ပၢ်အစံၢ်ဖဲပူၤ, တရံးပျီတၢ်လီၢ်, လၢမုၢ်ပျီသဝီဟီၣ်ကဝီၤန့ၣ်လီၤ. အဝဲမၤလိတၢ်ဖျိ ထီၣ်တၢ်ခၢၣ်သးကွဲးလၢမုၢ်ပျီသဝီဝံၤ ဟးထီၣ်ကွဲးဒီးမၤအိၣ်စၢၤက့ၤအမိၢ်အပၢ်အတၢ် ဖိတၢ် ထူစံၢ်မၤဝဲၤအတၢ်မၤအသိးန့ၣ်လီၤ. စးထီၣ်လၢ ၁၉၉၇ နံၣ်လံၤလံၤန့ၣ် လၢမုၢ်ပျီသဝီဟးဂီၤ ကွံၣ်ဝဲခိဖျိပယီၤသုးအတၢ်ထီၣ်ဒုး ဖွဲၣ်အူကွံၣ်သဝီအယီၤန့ၣ်လီၤ.

စီအိၣ်မူ ဖိပျၢ်လီၢ်အိၣ်ကမ့ၢ်ဖိတၢ်အသိး ဒီးတုးဒီးဖျိအသးဒီးနီၢ်ဖိသ့ၣ်ဖဲ ၂၀၀၃ နံၣ် ပှၤပှၤပှၤလီၢ်အိၣ်ကမ့ၢ်အလီၢ်တတီၤန့ၣ်လီၤ. စးထီၣ်လၢဆီဟံၣ်ဆီယီၤဒီးတုၤလီၤဖဲမုၢ်တနံၤဖဲအ သံန့ၣ် ၁၅ နံၣ်အတီၢ်ပူၤ အဖိမုၢ်ဖိခွဲးလၢအိၣ်ဝဲ ၇ ဂၤန့ၣ်လီၤ.

စးထီၣ်လၢ ၂၀၀၆ နံၣ်လံၤလံၤ, အဝဲမၤသကိးတၢ်ဒီးကညီဖိခိၣ်ယၤဒီးပှၤဂ့ၢ်ဝီတၢ် မၤပှၢ်ဘျးဝဲကရၢ (ခွဲးဝဲ) ဖိလီၢ်ကဝီၤပှၤယုးသ့ၣ်ညါန့ၣ်ဆၢၣ်တၢ်မူအါကလုာ်အိၣ်တၢ်အသိး န့ၣ်လီၤ. ဖဲ ၂၀၁၀ နံၣ်န့ၣ် အဝဲတီခိၣ်ရိၣ်ခဲရဲၣ်ကျဲၤဝဲ တၢ်မၤတၢ်ယုးသ့ၣ်ညါကယုးပှၤလၢက ဆီထၢၣ်ပှၤတဝၢသ့ၣ်ပှၤပူၤ, ဒီးကဲထီၣ်စ့ၢ်ကိးဝဲကဆီထၢၣ်ပှၤတဝၢသ့ၣ်ပှၤကမံးတံၢ်ခိၣ်တၢ် ဖဲ ၂၀၁၀ တုၤလၢ ၂၀၁၄ နံၣ် အတီၢ်ပူၤန့ၣ်လီၤ. စးထီၣ် ၂၀၁၄ တုၤလၢလါအ့ၣ်ဖြၢ် ၅ သီ ၂၀၁၈ နံၣ် မုၢ်တနံၤဖဲပယီၤသုးခးသံအဆၢကတီၢ် အဝဲဟံးမူဒါဒ်လူၤသီဖိဖုပှၤတဝၢတၢ်ယု သ့ၣ်ညါ ဒီးတၢ်ဟးယၢ်တၢ်မူအါကလုာ်အပှၤတီခိၣ်ရိၣ်ခဲတၢ်န့ၣ်လီၤ.

အဝဲမုၢ်ပှၤမၤသကိးတၢ်ဒီး (ခွဲးဝဲ) တၢ်ဒီး တီခိၣ်ရိၣ်ခဲတၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်မူ အါကလုာ်အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤလၢလီၢ်ကဝီၤတဖၣ်ဒ်အမ့ၢ် တၢ်ယုသ့ၣ်ညါတၢ်မံၤလၢအကလုာ် ကလုာ်, ဘျါအကလုာ်ကလုာ်, ဇုၣ်, ညုၣ်, ဒီးတၢ်မဲတၢ်မါအါကလုာ်န့ၣ်လီၤ. တၢ်ဂ့ၢ်လၢအ ထၢဖျိၣ်တ့ၢ်ဝဲတဖၣ် ကွဲးယၢ်ဝဲတၢ်ဂ့ၢ်ပတြီၢ်လၢကထုးထီၣ်လံာ်စိာ်စုအဂီၢ်န့ၣ်လီၤ. အဝဲမုၢ်စ့ၢ် ကိးပှၤတၢ်လၢအိၣ်ကွဲးလံာ်ကွဲးလံာ် ဒီးတၢ်ဂ့ၢ်လၢအကွဲးဝဲတဖၣ်ဘၣ်တၢ်ရၤလီၤအီၤလၢ ခွဲးဝဲ သူလှၢကီၢ်ဝဲတၢ်ကစီၣ်အပူၤ တဘျးယုာ်န့ၣ်လီၤ.

ဖဲလၢအိးကထီဘၣ် ၉ သီ, ၂၀၁၇ နံၣ်န့ၣ်, စီအိၣ်မူလဲၤဆီၣ်ထွဲမၤစၢၤဝဲဒၣ်တၢ်ရၤ လီၤကဆီထၢၣ်ပှၤတဝၢသ့ၣ်ပှၤအတၢ်ဂီၤမူလၢအဘၣ်တၢ်မၤအီၤဖဲဝဲတက့ၣ်, ဖိအမ့ၢ်တၢ်ရဲၣ် တၢ်ကျဲၤတခါလၢတၢ်မၤလၢကပီၤက့ၤဟီၣ်ခိၣ်ဒီးဘ့ၣ်ပှၤထူလံၤဖိအမုၢ်နံၤတခါအသိးန့ၣ်လီၤ.

ဖဲလါအီးကထိဘၢ်ထီၣ်သီ ၂၀၁၇ နံၣ်အတီၢ်ပူၤန့ၣ်, စီအိၣ်မူယုၣ်ဒီးကညီပူၤထူ လံၤဖိခိၣ်နၢ်လၢယိၣ်လိာ်တၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်ကရၢ် (၁၂) ဂၤ လဲၤယုၤမၤလိသုအသးဘၣ်ထွဲဒီးပူၤထူ လံၤဖိအတၢ်ဒီသဒကဟုကယၢ်က့ၤအတၢ်လီၢ်တၢ်က့ၤ (Indigenous and Community Conserved Areas-ICCAs) ဖဲကီၢ်ဖံးလံးပံးန့ၣ်လီၤ.

ဖဲအ့ၢ်ဖြၢ် ၅ သီ ၂၀၁၈ နံၣ် ဟါခီ ၅ န့ၣ်ရံၣ် ၂၀ မံးနံးအဆၢကတီၢ် အဝဲဘၣ်တၢ် ခိးခးအီၤလၢပယီၤသုးပဒိၣ်န့ၣ်လီၤ. အတၢ်သံသတူၢ်ကလၢ်အံၤမ့ၢ်တၢ်လီၤဖျၢၣ်လီၤဟိလၢကညီ ပူၤထူလံၤဖိဒီး (ခ့ၣ်) အဂီၢ်ဒိၣ်ဒိၣ်မုၢ်မုၢ်န့ၣ်လီၤ. အသံအစိၣ်ဒုၣ်လဲာ်ပယီၤသုးတဟ့ၣ်က့ၤ လၢဘၣ်န့ၣ်လီၤ. ကညီပူၤထူလံၤဖိလၢမုၢ်တြီၢ်ကီၢ်ရၣ်ဒီး (ခ့ၣ်) အပူၤမၤသကိးတၢ်ဖိတဖၣ် သုၣ်အုးသးအုးဒိၣ်မး ခိဖျိတၢ်လီၤမၢ်ဖးဒိၣ်တခါလၢအဝဲသ့ၣ်အဂီၢ် မ့ၢ်လၢပူၤလၢအဟ့ၣ်လီၤအ သးမၤတၢ်လၢတၢ်ဒီသဒကဟုဟီၣ်ခိၣ်, ကတီၢ်န့ၢ်ခဲးတၢ်လၢတၢ်မုၢ်တၢ်ခုၣ်အဂီၢ်, ဒီးလၢတၢ်ဒီသဒ က့ၤပူၤထူလံၤဖိခွဲးယၢ်အဂီၢ်န့ၣ် စီအိၣ်မူအံၤလဲၤပူၤကွံာ်ဟီၣ်ခိၣ်အယိၣ်န့ၣ်လီၤ. ဖဲထီၣ် ဖံးဝဲ - (လဲၤလၢသံၣ်ပူၤဖိဂီၤစဲၤ-တပူၤဘၣ်နလီၢ်နက့ၤ) အခိပညီ - ဖဲပလဲၤတၢ်လၢပျၢ်ပူၤဂ့ၤ, တၢ်လီၢ်အါပူၤမ့ၢ်ဂ့ၤ ပသ့ၣ်နီၣ်ထီၣ်က့ၤဒုၣ်ဆၢကတီၢ်လၢပလဲၤယုၣ်က့ၤယုၣ်ဒီးအီၤအခါန့ၣ်လီၤ.

စီအိၣ်မူအံၤတၢ်ကသ့ၣ်နီၣ်ထီၣ်က့ၤအီၤခိဖျိအတၢ်သ့ၣ်ဆူၣ်သးဂဲၤ ဒီးတၢ်ဟ့ၣ်လီၤ သးလၢ တၢ်ကဟုကယၢ်က့ၤကညီပူၤထူလံၤဖိအလုၢ်လၢထူသန့ဒီးတၢ်ဆဲးတၢ်လၢ, တၢ်စိာ်က ပီထီၣ်ဒီးတၢ်ဒီသဒက့ၤမိၢ်ပာ်ဖဲဖုအကီၢ်, ဒီးအတၢ်တီခိၣ်ရိၣ်မဲလၢတၢ်ရဲၣ်သဲကတီၢ်က့ၤပူၤတ တသ့ၣ်ပျၢ်အတၢ်ဟူးတၢ်ဂဲၤဖဲအမ့ၢ် လူၤသီဖိဒုပူၤတတသ့ၣ်ပျၢ်အမူဒါခိၣ်တဂၤအသိးန့ၣ်လီၤ. အတၢ်သံဝဲအံၤကဘၣ်တၢ်ယၢ်ဘၣ်က့ၤအီၤ ဒီးအတၢ်သးသဟီၣ်အံၤ ကအိၣ်မူဒီးပဲပူၤထူ လံၤဖိလၢအအိၣ်လီၤတၢ်တၢ်သ့ၣ်တဖၣ်န့ၣ်လီၤ.

ကုဂုလထီၣ်လၢဂ့ၢ်လၢဖျါ - နီၣ်ဂုလထီၣ်လၢသံၣ်လၢဖီ
သ့ၣ်တၢထူၣ်ဒီးဖိတၢဒ့ - သ့ၣ်တၢသံဖိလၢၣ်တၢဃု

ISBN: 978-616-92815-1-1

9 786169 281511